

INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER

Forskningsrapport

Julia Boguslaw|Anders Ekström|Lars Geschwind
Niklas Stenlås|Sverker Sörlin|Miriam Terrell|Eskil Wadensjö

Humanisterna och framtidssamhället

Humanisterna och framtidssamhället

Humanisterna och framtidssamhället

Julia Boguslaw | Anders Ekström | Lars Geschwind
Niklas Stenlås | Sverker Sörlin | Miriam Terrell | Eskil Wadensjö

*Institutet för Framtidsstudier
Forskningsrapport 2011/1
Stockholm 2011*

Institutet för Framtidsstudier är en självständig forskningsstiftelse finansierad genom bidrag från statsbudgeten och via externa forskningsanslag. Institutet bedriver tvärvetenskaplig forskning kring framtidsfrågor och verkar för en offentlig framtidsdebatt genom publikationer, seminarier och konferenser.

En förteckning över tidigare bok- och rapportutgivning finns i slutet av denna volym.

© Institutet för Framtidsstudier 2011

ISBN 978-91-85619-84-9

Grafisk form: Johan Cnattingius/www.kingston.se

Tryck: Digaloo, Stockholm, 2011

Distribution: Institutet för Framtidsstudier

Innehåll

Förord

Joakim Palme

1. Inledning. Humanisterna och framtidssamhället <i>Anders Ekström & Sverker Sörlin</i>	9
2. Vilka är humanisterna? Humanisterna och den svenska arbetsmarknaden <i>Julia Boguslaw & Eskil Wadensjö</i>	25
3. Vilka var humanisterna? Miljöer och verksamhet 1900, 1950 och 2000 <i>Lars Geschwind & Miriam Terrell</i>	77
4. Vilka blir humanisterna? Humaniora vid svenska lärosäten idag och imorgon <i>Niklas Stenlås</i>	109
Appendix till kapitel 2	153
Författarna	179

Förord.

Humaniora och framtiden

Den här skriften är på flera sätt uttryck för det som är inskrivet i stadgarna för Institutet för Framtidsstudier, nämligen att studera hot och möjligheter i samhällsutvecklingen. Ofta handlar det om att ett hot identifierats och att de studier som görs skall bidra till att så att säga vända på steken. Tanken är att vi skall kunna utnyttja de inneboende möjligheter till utveckling som finns i fenomenen vi studerar: Att vända faran till fördel.

I Sverige utbildar sig många människor inom humaniora, men är inte så synliga i samhället som man skulle önska. Detta trots att många av de utmaningar som vi står inför rymmer problem som skulle kunna dra nytta av att belysas av humanister. Det talas såväl om humanisternas inåtvända attityd, som om beslutsfattande arenor där aktörer med andra perspektiv stänger dörren.

Humaniora kan hjälpa oss att våga forma framtiden, se alternativen och bryta trenderna. Språk, idé och kultur är inte bara det som gör oss till människor, utan också det som gör oss förmögna att se handlingsalternativ för framtiden. Humaniora har visserligen starka ”egenvärden” (som ibland dock urartar till något som liknar fetischism). Men låt oss för en stund tänka bort detta och understryka humanioras unika möjligheter till att öka toleransen.

Humanioras mest lysande framtid behöver inte finnas i historien. Men då måste humanisterna ut på de arenor där de viktigaste framtidsfrågorna för samhället diskuteras och avgörs. Vi måste hitta nya mötesplatser och utveckla gamla samarbeten över såväl vetenskapliga som andra gränser.

Humanisterna och framtidssamhället innehåller tre forskningsrapporter som utgjorde underlaget till en konferens med samma namn i Kulturhuset, Stockholm, den 24 mars 2011. Konferensen arrangerades av Institutet för Framtidsstudier och avdelningen för teknik- och vetenskapshistoria, KTH, och med ekonomiskt stöd av Riksbankens Jubileumsfond.

På institutets vägnar vill jag tacka dem som på olika sätt bidragit till konferens och publikation: föredragshållare och författare, Riksbankens Jubileumsfond, Institutets medarbetare samt Anders Ekström och Sverker Sörlin som tog initiativ till hela projektet och även skrivit en inledning till denna bok.

Joakim Palme, VD, Institutet för Framtidsstudier

1. Inledning.

Humanisterna och framtidssamhället

Anders Ekström & Sverker Sörlin

Humaniora utgör en viktig del av svensk utbildning och forskning. Humanistiska kunskaper används dagligen i centrala delar av svenskt samhällsliv som skola, museer, medier, bibliotek, kyrkor och samfund, departement och myndigheter, universitet och högskolor. Konst, författarskap, arkitektur, design, musik – de flesta former av skapande har djupa förbindelser med humanistisk kunskap. Opinionsbildningen i samhället har inslag av värderingar som kan kallas humanistiska och förutsätter kunskap, den bedrivs inte sällan av personer som sökt sig till humanistiska utbildningar av olika slag – många gånger så engagerade i samhällsfrågor att de tidigt avbrutit studier eller forskning för att etablera sig i verksamheter med snabbare och mer synbara resultat.

Det finns inte heller något som talar för att behovet av humanistiska kunskaper generellt skulle minska. På en grundläggande färdighetsnivå spelar språk, kommunikation, informationshantering och kritiskt-analytiska metoder en allt större roll inom många områden. På en mer övergripande kunskapsnivå – ja, i förhållande till den typ av kunskap som lite högtidligt brukar kopplas till ett ansvarsfullt medborgarskap – talar vi ofta om hur samhället alltmer präglas av globalt sammansatta processer och hur detta kräver bättre kunskaper om och förmåga till inlevelse i de kulturella dimensionerna av vår tids centrala frågor (Nussbaum 2010).

Ändå ägnas humaniora förhållandevis ringa uppmärksamhet i medier och politik jämfört med andra delar av den högre utbildningen och forskningen. Inte heller för humanisterna själva fram särskilt eggande budskap om sitt kunskapsområdes samhällliga betydelse. I den mån en diskussion förekommer om humanioras ställning vid universiteten och i samhället i stort domineras den vanligen av krisrapporter. Hoten mot humaniora är enligt detta perspektiv många: små resurser, svagt inflytande, låg status. Inte sällan ger diskussionerna intryck av att humaniora befinner sig på ett evigt undantag, en diagnos som bekräftar en bland humanister ofta upprepad självbild: outsiders. När satsningar på humaniora ska annonseras omges de av plågsamt defensiva försäkringar: ”Det här är minsann ingen lyx, också vi kan åstadkomma nyttigheter!”

Det är inte ovanligt att den föregivna krisen ges historiska konturer. Ett underliggande argument är att humanioras status och ekonomiska ställning var bättre förr. Humboldtuniversitetet, den akademiska friheten och bildningsbegreppet förs fram som motvikter till dagens situation. Idealen söks och förankras utan undantag i en period före den stora utbildningsexpansionen och högskolans sociala breddning under 1900-talets andra hälft. I själva verket söker sig det historiska argumentet ännu längre tillbaka, till en tid när det som senare skulle utvecklas till humanistiska discipliner fortfarande bars upp av enstaka, särskilt lyskraftiga individer. Det är ett perspektiv som företrädesvis förstår humanioras mål och mening inifrån dess egna traditioner.

Ganska sällan pekar däremot diskussionen om humaniora framåt och ställer frågor om vad humaniora och humanister kan betyda för det samhälle som växer fram, i Sverige och i världen. Andra kunskapsområden – naturvetenskap, teknik, medicin – diskuteras nästan uteslutande av just detta skäl, att de är av vital betydelse för samhällets framtid, ekonomins konkurrenskraft och för människors karriär och yrkesval. Det skapar ett för humanioras del besvärande underläge i forsknings- och utbildningspolitiska diskussioner. Men framför allt ger det en missvisande bild av områdets betydelse. Varför skulle inte diskussionen om humaniora också kunna ta fasta på framtiden och handla om vilka bidrag humaniora kan göra snarare än om områdets kriser och problem?

Så tänkte vi och så började ett samtal i vilket vi efterhand invigde fler, först och främst de forskare och utredare som blev denna rap-

ports huvudsakliga författare. Men på ett tidigt stadium också Riksbankens Jubileumsfond, som tyckte att våra idéer var tillräckligt intressanta för ett anslag som gjorde det möjligt för oss att arbeta i lugn och ro med projektet, förbereda de undersökningar som ligger till grund för rapporten och inte minst tillsammans med Institutet för framtidsstudier anordna en explorativ workshop där idéerna och resultaten presenterades och diskuterades och nya uppslag till fördjupningar och vidare arbete med att kartlägga och förstå humaniora kunde framträda. Hela projektet siktar till att skapa en ny och förhoppningsvis nyskapande diskussion om humaniora i Sverige och det arbete som här redovisas kan betraktas som en första del.

1. Empiriska frågor och frågande framåtblickar – tre undersökningar

Med detta är också sagt att vi menar att den diskussion som hittills förts varit otillräcklig och vilat på ganska smala underlag. Framförallt har den varit ensidigt tillbakablickande – utan att ändå beakta det historiska perspektivets betydelse för humanioras villkor idag. Delvis är vår kritik rent empirisk. Den tillbakablickande, normativa diskussionen om humanioras inre utveckling har alltför ofta sin utgångspunkt antingen i det anekdotiska eller i abstrakt formulerade ideal – i båda fallen ett sätt att skriva historia som vanligtvis brukar väcka kritiskt sinnade humanisters berättigade missnöje.

Det finns därför ett behov av grundläggande empiriska data kring humanioras utveckling och läge, inte minst för att synliggöra de problem som är förknippade redan med områdets avgränsning och definition. Vad ska egentligen betraktas som det humanistiska området och hur har detta områdes gränser förskjutits över tid? Vilka konsekvenser får olika sätt att avgränsa humaniora och hur ter sig den frågan ur olika perspektiv? Vad är humaniora för studenterna som det inte är för professorerna? Vad är humaniora för arbetsmarknaden som det inte är för forskningen? Vad är humaniora i ett samhällsperspektiv som det inte är ur de enskilda disciplinernas? Och hur kan jämförelser inte bara över tid utan mellan olika länder bidra till bilden (Larsen 2007)? För att antyda spännvidden i den skenbart enkla frågan om områdets avgränsning (som alltför ofta tas för given i de normativa diskussionerna om humaniora) ville vi genom dessa inle-

dande undersökningar göra tre helt olika empiriska skärningar.

För det första frågade vi oss hur humanioras historiska utveckling i dess kanske mest grundläggande mening, som en del av universitetens och högskolornas allmänna expansion under 1900-talet, kan beskrivas på ett enkelt sätt. Bakgrunden är att jämförelserna mellan då och nu är frekventa i diskussionerna om humaniora samtidigt som frågan om vad som egentligen jämförs sällan kvalificeras. Alltså: Vilket stöd har krisberättelsen i aktuell kunskap om universitetens och humanioras historia? Är det meningsfullt att jämföra dagens humanistiska forskning och utbildning med situationen i början av 1900-talet när de största humanistiska disciplinerna var begränsade till en handfull företrädare? Är inte de rent kvantitativa skillnaderna i forskningens och utbildningens omfattning alltför stora? Och är det möjligt att bortse från att högskolornas roll i samhället generellt har förändrats? Vad vet vi egentligen om humanisternas – inte minst de humanistiska eliternas – placering och rörelser i samhället? Hur har humanisternas närvaro inom till exempel opinionsbildning, statsförvaltning, medier, industri och kulturområdet förändrats över tid?

För det andra ville vi förskjuta fokus från en inåtvänd diskussion om disciplinernas egenheter och traditioner till att ställa frågor om humanisternas arbetsmarknad. Detta är en fråga som alltmer kommit i fokus vid högskolor och universitet lokalt (Schoug 2008), inte minst genom initiativ från studenternas organisationer. Det är inte ovanligt att studenter inom humaniora redan efter några terminers studier uttrycker att deras utbildningar leder till arbetslöshet. Men hur förhåller det sig egentligen? Hur har humanisternas situation på arbetsmarknaden förändrats? Och i förlängningen av dessa frågor: I vilka yrken, sektorer, verksamheter och näringar kommer humanisterna att finnas i framtiden? Hur arbetar humanistiska lärare och studenter tillsammans för att definiera sådana nya områden? Och vad är egentligen viktigt att ta fasta på i relation till andra områden: löneskillnader (vilka förväntas utfalla till humanisternas nackdel) eller kopplingen mellan arbete och intresse (vilket kanske oftare utfaller till humanisternas fördel)? En annan fråga vi ställde oss, som tyvärr inte kan undersökas med tillgängliga metoder, är vad humaniora betyder i arbetslivet för de många studenter som har sin huvudsakliga utbildning inom andra områden, men som också läst humaniora. En för vårt samhälle särskilt intressant grupp är personer som uppslukats av andra uppgifter innan utbildningarna slutförts, en företeelse som inte

fångas så lätt i statistikens tabeller.

För det tredje valde vi att uppmärksamma de humanistiska programutbildningarna i spåren av Bolognaprocessen, för att på det sättet ställa frågor både om vad humaniora sägs vara genom dessa utbildningar samt hur dessa utbildningar kopplar till humanistisk kunskapsutveckling och arbetsmarknad mer generellt. I vilken mån, frågade vi oss, pågår en faktisk förnyelse av humaniora inom utbildningens ramar? På vilket sätt utvecklas former för samverkan med aktörer utanför akademien? Vilken professionell självsyn förmedlas till studenterna inom humaniora? Hur har de humanistiska miljöerna i Sverige förvaltat de möjligheter som ligger i att en allt större del av forskningen söker nya, postdisciplinära vägar? Och vidare: Vilka möjligheter till bredare samverkan – mellan ämnen, över fakultetsgränser, med verksamheter i andra delar av samhället – kan öppnas inom ramarna för humanioras utbildningar? Eller omvänt: I vilken typ av konstellationer av utbildning, forskning och samverkan kan framtidens humaniora ta form?

Från det empiriska leder spåren vidare till framtidsfrågorna om den humanistiska utbildningen och humanisternas professionella självsyn, om humanioras roll i verksamheter utanför universiteten, men framför allt om den samhälleliga vikten av humanioras närvaro i för vår tid centrala kunskapssammanhang.

Vi lät mot den generella bakgrunden genomföra tre studier med självklar frihet för författarna att själva välja förhållningssätt till projektets ingångsfrågor. Det är resultaten av dessa tre studier som redovisas nedan. Den första studien har rubriken ”Vilka är humanisterna?” och har utförts av professor Eskil Wadensjö och doktoranden Julia Boguslaw vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet. Det är en kartläggning av humanisternas karriär, löneutveckling och förhållanden på arbetsmarknaden. Den andra, ”Vilka var humanisterna?”, har utförts av Lars Geschwind och Miriam Terrell vid det internationella konsultbolaget Faugert/Technopolis och syftar till att genom ett urval av discipliner kartlägga humanioras kvantitativa omvandling i ett 100-årsperspektiv med inriktning på ett antal grundläggande indikatorer som antalet enheter, forskare, avhandlingar samt utövarnas övriga åtaganden. Den tredje studien, ”Vilka blir humanisterna?”, av Niklas Stenlås, forskare vid Institutet för Framtidsstudier, inriktas på frågan om vilka nya initiativ och samverkansformer som förekommer inom de humanistiska programutbild-

ningarna, samt hur den utvecklingen förhåller sig till aktuella reformer och målbeskrivningar inom det utbildningspolitiska området.

2. Ett osynliggörande med djupa rötter

Resultaten från de tre undersökningarna säger förstås inte allt om humaniora. Men de visar klart och tydligt att humaniora behöver diskuteras på ett betydligt bredare och mer genomgripande sätt än hittills. Det kanske mest slående sammantagna resultatet av undersökningarna är hur splittrade humaniora är som röst i samhället. Humanister finns överallt, de är många – åtskilliga tiotusentals människor i arbetskraften har en utbildning som helt eller delvis har inslag av humanistiska studier på högskolenivå och omkring 30 000 kan enligt de mycket strikta kriterierna för Wadensjö & Boguslavs undersökning definieras som ”humanisterna” på den svenska arbetsmarknaden, en liten kärngrupp som ändå är betydligt större än läkarna och fyra gånger så många som socionomerna. Denna senare strikt avgränsade grupp har genomgående sämre villkor på arbetsmarknaden än de flesta andra grupper med motsvarande längd på sin utbildning. Villkoren har dessutom försämrats relativt andra grupper under de senaste tjugo åren. Humanisterna tjänar sämre än andra högutbildade och en större andel av dem står utanför arbetskraften.

Orsakerna till detta är inte entydiga, men en viktig faktor är att humanister i liten utsträckning anställs i privat sektor där löneläget är högre. Det faktum att antagningen till humanistiska studier är mer eller mindre fri i kombination med att studierna förefaller attraktiva – många läser dem av rent intresse, utan avsikt att ta examen – och att humanisterna som kategori har en svag professionell identitet kan göra att humanisters lönenivåer är svåra att höja. Möjligen kan det också vara så att vissa högavlönade humanister försvinner ur sikte eftersom de inte räknas in i det hårt avgränsade undersökningsmaterialet. De som inlett studierna med humaniora men gått vidare och tagit en specialutbildning för sin högsta examen räknas till exempel inte med. Det ”humanistiska mörkertalet” i arbetskraften torde därför vara betydande.

Oavsett orsakerna till dessa förhållanden kan vi konstatera att humanisternas arbetsmarknad och dess villkor strängt taget aldrig ägnas någon större offentlig uppmärksamhet, av det slag som sker

med jurister, lärare, psykologer, ingenjörer, sjuksköterskor, ekonomer eller andra akademiskt utbildade grupper. Delvis hänger detta nog samman med att humanisterna inte alltid upplever en gemensam identitet på arbetsmarknaden. De som jobbar i bokförlag och medier känner ingen spontan samhörighet med dem i arkiv, bibliotek eller museer eller med dem som jobbar som egenföretagare, utredningskonsulter eller språklärare. I brist på en sådan samlad professionell identitet *i samhället* förs istället humanioras talan nästan uteslutande av lärare och forskare verksamma *vid universiteten*. ”Humanister” betyder i dagligt tal personal vid humanistiska fakulteter och institutioner, en grupp som därtill ofta helt saknar erfarenhet från andra delar av den humanistiska arbetsmarknaden. Frågan om de intellektuella snarare än de professionella identiteterna står av hävd i centrum för diskussionen, inte bara i Sverige (Collini 2006).

Det betyder i praktiken att det man kan kalla diskursen om humaniora i samhället i allt väsentligt är en diskurs om de akademiskt verksamma humanisterna och deras villkor och inte om humanioras bredare samhällsroll. Sådantillvida skiljer sig humaniora från strängt taget alla andra områden. När den tekniska utbildningen och forskningen diskuteras så är det i regel med sikte på företagets behov av arbetskraft och landets förmåga att följa med i den tekniska utvecklingen, vilket i sin tur hänger nära samman med landets ekonomiska konkurrenskraft och kanske ytterst, brukar det hävdas, välstånd och välfärd. På samma sätt kopplas tillståndet inom naturvetenskap och medicin självklart till stora och viktiga samhällsfrågor som landets innovationsförmåga, medborgarnas tillgång till god vård och medicinska specialister, den svenska läkemedelsindustrins framtid eller läkarbristen. Även inom samhällsvetenskaperna har professionella fält formulerats tydligt och socionomer, beteendevetare och ekonomer har framgångsrikt etablerat sig som professioner med distinkta kopplingar mellan högskola och arbetsmarknad och bestämda problemkomplex som just dessa anses vara skickade att hantera. De tycks också ha varit framgångsrikare i att hävda sina arbetsvillkor.

Ett sätt att möta denna situation skulle förstås kunna vara att formulera tydligare avgränsningar av vad man kunde kalla humanistiska kompetenser och koppla dessa till arbetsmarknaden och dess krav. Bolognaprocessen har erbjudit sådana öppningar med sina formuleringar om anställningsbarhet. Som Niklas Stenlås studie visar har de humanistiska programutbildningarna mycket riktigt blivit fler. Men i

många fall handlar det om en nyetikettering av befintliga kurser, som samlats till större konglomerat, sannolikt för att kunna erbjuda de tydliga studiegångar som Bologna kräver. I den mån nya kurser tillkommer ligger betoningen dessutom ofta på ”verktyg” och färdigheter snarare än att i utbildningen försöka omsätta nya och mer gränsöverskridande humanistiska forskningsområden. Intrycket är därför att universiteten inte i någon större omfattning tagit tillfället att formulera någon ny eller ändrad relation till arbetsmarknaden eller samhället genom dessa program. De enskilda humanistiska disciplinernas interna kunskapsdefinitioner ligger ännu till grund för studierna och att en tydligare humanistisk röst skulle kunna framträda genom de hittills genomförda programsatsningarna förefaller inte sannolikt.

3. Humanioras ”kris” – dikt och verklighet

De tre undersökningarna speglar också en fallande social prestige hos humaniora. Lars Geschwind och Miriam Terrell konstaterar att humanister inom historia, arkeologi och engelska år 1900 trots – eller kanske tack vare – sitt ringa antal var mycket synliga i offentligheten och som rådgivare. Ett syfte med deras studie är att analysera faktaunderlag på ett område som i mångt och mycket debatteras utifrån anekdotisk kunskap och mytbildningar. Många debattörer tycks anse att humaniora hade en starkare ställning under tidigare perioder, både i politik och samhällsdebatt och vid lärosätena internt. Men hur såg det ut i praktiken? Handlar det om ett romantiserande av det förflutna eller har faktiskt humaniora hamnat alltmer ”på efterkälken” eller ”på undantag”?

Bilden är sammansatt. Humanister hade förut en starkare position vid universiteten i förhållande till andra fakulteter. Under 1900-talet har universitetens humanister blivit fler, men också andra fakulteter har växt och proportionellt har humaniora gått tillbaka. Delvis är detta en effekt av administrativa indelningar. Humaniora är ett begrepp från medeltiden men självständigt vid de svenska universiteten blev det inte förrän 1876 då filosofisk fakultet delades i en naturvetenskaplig och en humanistisk sektion. År 1956 blev dessa självständiga fakulteter, men redan 1964 bröts samhällsvetenskaplig fakultet ut ur den humanistiska. År 1900 var per definition både det som idag kallas samhällsvetenskap och det som kallas humaniora del av det

senare. Men också med hänsyn till denna omständighet handlar det om en tillbakagång. Humaniora har marginaliserats. Uppdelningen 1964 speglade samhällsvetenskapernas växande betydelse och självförtroende, men i praktiken också en metodologisk klyfta där kvantitativa metoder ställdes mot kvalitativa på ett sätt som på ett olyckligt och egentligen fördomsfullt sätt förstärkte föreställningar om de olika fakulteternas betydelse för samhälle, politiskt beslutsfattande och rådgivning. Utan att det egentligen var nödvändigt beseglade denna enkla administrativa uppdelning ett öde som i praktiken skulle visa sig bli dystert och redan ett årtionde senare var det mycket riktigt dags för krisernas kavalkad att begynna.

Man bör dock, som Geschwind & Terrells genomgång visar, notera att tillbakagången inte beror på att humaniora i någon absolut mening stagnerar eller, än mindre, förtvinar under 1900-talets andra hälft. Den verkligt stora expansionen sker just under dessa årtionden, det handlar om en veritabel explosion och från andra källor vet vi att det då också sker en teoretisk och metodologisk upprustning av det humanistiska studiet, från en äldre empiristisk och källkritisk, men också teorifattig och kompilatorisk forskningsstil med ganska få och påfallande nationella forskningslinjer till en betydligt större mångfald, både teoretiskt, tematiskt och i viss mån även geografiskt, även om flera discipliner förblivit väsentligen nationella. Både personal och publikationer nära nog tiofaldigas – ökar alltså med bortåt tusen procent! – mellan 1950 och 2000.

Det säger sig självt att med en sådan expansion är det ingen självklarhet att ord som ”kris” och ”undantag” – alltså att humaniora skulle sitta särskilt trångt till (Forser 1978, Nordin 2008) – behövde komma i så flitigt bruk. Lika gärna skulle man kunna fråga hur det kunde komma sig att kris och modlöshet utbreddes sig, liksom deras sedvanliga följeslagare nostalgin, när möjligheterna att bedriva en slagkraftig, internationellt gångbar och intellektuellt nyskapande humaniora på det hela taget förbättrades. Ja, är kanske hela diskussionen om humaniora missvisande? Kan vi bakom kriskulissen hitta ett annat slags humaniora också under dessa årtionden som inte präglas av förfall utan av framsteg och vitalitet?

Vi formulerar detta som frågor och de är inte bara retoriska. Vi tror verkligen att det vore fruktbart att söka svar på dem. Vi är ganska övertygade om att svaren i många fall skulle bekräfta våra misstankar: humaniora har på många områden tagit stora steg framåt. Humanis-

tiska forskningsmiljöer frambringar idag vida intressantare ting än vad man gjorde för ett par generationer sedan. Krisdiskursen döljer med andra ord den ganska varierande topografin i landskapet.

Samtidigt är marginaliseringen reell. Hur hänger detta ihop? Ett möjligt svar som kan utläsas ur de tre undersökningarna, fast mer indirekt, är att humaniora egentligen aldrig förmått möta sina utmaningar och sin tilltagande marginalisering genom en samlad idé om hur man skulle kunna bidra till samhället i stort. Samhällsvetenskaperna tog på flera sätt hand om den rollen medan humaniora definierade sig som de icke tillämpade vetenskaperna om människan, kulturen och samhället.

Trots tilltagande resurser och på många håll en imponerande utveckling av forskningen har alltså de humanistiska miljöerna, sedda som helheter med kombinationer av forskning, utbildning och samhällsengagemang, förblivit märkligt traditionella och med få verkligt framträdande positiva undantag. Diskussionen har varit inåtvänd och i första hand bestått i debatter om enskildheter: de små språkens ställning, humanisternas löner (ett inslag i den humanistkampanj som tidskriften *Tvärsnitt* bedrev i samarbete med *Dagens Nyheter*s kulturredaktion 1985), svårigheten att anpassa sig till prestationsbaserad resurstilldelning på 00-talet. Tendensen har i regel varit konservativ: humanister vänder sig mot förändringar, initierar sällan egna projekt för att i positiv mening driva en förändring. Man sätter sällan ambitionerna verkligt högt och bryter sig ut ur vanda strukturer för att bygga andra som kan engagera och förnya.

4. Vad vill humanisterna?

Ställer man frågan: Vad vill humanisterna? så är det svårt att hitta någon som kan svara, och det märkliga är att denna brist på artikulation gäller djupt inne i humanisternas egna led. "Bedriva kritik" är kanske ett svar som några – långtifrån alla – skulle vilja formulera, och det är inget dåligt svar, tycker vi. Men hur viktigt det än är att utgöra en kritisk röst så är det knappast tillräckligt för att motivera ökade samhällsresurser och respekt. Det finns dessutom olika sätt att bedriva kritik. Diskussionerna om humaniora har till övervägande delen varit reaktiva och uppkommit som ett svar på vad som uppfattas som olika reformer och angrepp "utifrån". Men kritik kan också vara

generativ och drivs av syftet att i högre grad definiera humanioras villkor. Men för att det ska vara möjligt måste diskussionen föras kontinuerligt och förutsättningslöst, mellan många olika parter och på många olika arenor.

Av detta drar vi några olika slutsatser vad beträffar den efterhängsna och historiskt grundande krisdiagnos som brukar fästas vid humaniora. Fyra punkter ter sig särskilt angelägna att lyfta fram och fortsätta att diskutera.

För det första har humanioras – och högskolans – expansion under det senaste halvsekleket varit så omfattande att jämförelserna med en svunnen guldålder under första halvan av 1900-talet helt enkelt är inadekvata – och det oavsett om det handlar om enskilda discipliner eller hela det humanistiska fältet.

Samma utveckling innebär, för det andra, att talet om humanioras kris kan förstås, inte som en serie separata diskussioner, utan som ett mer samlat fenomen kopplat till humanioras och högskoleområdets omvandling. Oavsett hur vi värderar de senaste decenniernas sociala breddning av högskolan, eller humanioras relativa tillbakagång jämfört med andra fakulteter och ämnesfält, kan vi inte bortse från att de yrken och sociala roller som traditionellt förknippats med humanistiska studier också varit på tillbakagång genom en mer övergripande social förskjutning av samhällets värdeskalor och hierarkier. Uttrycker nostalgin och krisdiskursen en kollektiv förlust av inflytande och social status? Och vore det inte i så fall bättre att försöka återvinna inflytande genom att formulera vari humanioras betydelse består för vår tids samhälle, i den situation som högskolan nu formas i?

Detta påkallar, för det tredje, behovet av en generativ snarare än en reaktiv hållning i diskussionen om humaniora, en kritisk attityd som för övrigt kan söka förebilder i humanioras egna traditioner. För det fjärde framstår det därför som nödvändigt – inte för det humanistiska fältets egen skull utan i ett samhällsperspektiv – att humanioras betydelse artikuleras på nytt i visioner för den humanistiska utbildningens och forskningens roll i framtidssamhället.

Men var, frågar vi oss, formuleras en egentlig forskningspolitik om humaniora? Politikerna har lämnats i fred och tänkt själva har de inte gjort över hövan. Den som går tillbaka till gamla forskningspropositioner finner i vanlig ordning de forskningspolitiska doktrinerna och förhoppningarna skyldra på räta rader, men när man är framme vid humaniora har tankarna tagit slut. *Forskning för ett bättre liv* (2005)

är typisk. Man redovisar för humaniora vad myndigheterna anser (kanske litet mer om IT...), men det formuleras överhuvudtaget ingen samhällsroll för humaniora. Forskning i andra områden skall leda till något, den har en samhällsfunktion som ägnas åtskilliga sidor och man är bekymrad över att samhällseffekterna ibland uteblir. Över humanioras samhällseffekter funderar propositionstexten inte alls. Om till exempel skolan blir sämre eller integrationen av nya svenskar går trögt så söks aldrig förklaringen i en svag humanistisk eller kulturvetenskaplig forskning. Och det vore kanske galet om man gjorde det i tron att de kausala sambanden var enkla, men måste vi för den skull ta för givet att humanistisk verksamhet alldeles saknar effekter på samhället? Om humanisterna avstår från att tala om samhällsnivån är det kanske inte så konstigt att andra också tigger.

Den senaste forskningspropositionen (2008) är nog ändå den där tystnaden om humaniora har gått allra längst. Det står visserligen, om man letar, på ett ställe i *Ett lyft för forskning och innovation* (omslaget visar, med säkert oavsiktlig ironi, en luftballong): ”Humaniora och samhällsvetenskap är nödvändiga för att vi ska förstå vår samtid och kunna lägga grunden för en mänskligare framtid.” Någon måste ha tänkt länge för att kunna prestera en sådan formulering... Sedan anslås av 24 strategiska områden till en kostnad av en och en halv miljard ett enda om tio (10) miljoner (sju promille) till strategisk samhällsvetenskaplig forskning för att undersöka förutsättningarna för att forskning kan leda till – tillväxt. Om humaniora sägs inget alls. Även mot denna bakgrund är det befogat att ställa frågan om humanioras framtider. För än så länge finns ingen.

5. En nödvändig omvandling

Vi har, också bland humanister, gjort oss beroende av anekdoter och fragmentarisk, intern kunskap. Vi talar om humaniora och dess historia på ett flyktigt sätt som vi aldrig skulle tillåta oss själva att tala om något annat. Vi kan inte bortse från att vi ibland talar i egen sak, då är det extra viktigt att vara noggrann med metoder och distans.

Men framförallt behöver vi ett sakligt underlag för att klara den omvandling och förnyelse av humaniora som vi tror är nödvändig. Vi kan inte möta det nya århundradet med bortåt tio miljarder människor på en planet skakad av djupa kriser, och med ett större behov av

nya tolkningar och meningsskapande sammanhang än på mycket länge, med budskapet att vi ska låta ekonomer på finansdepartementet, genom att räkna citeringar, bestämma omfattningen av och inriktningen på kunskapsutvecklingen. Men vi kan inte heller möta det med budskapet att humaniora fungerar bäst i de former som kan förknippas med det tidiga 1900-talets självbestämmande ensamprofessorer, såsom de framträder i Geschwinds och Terrells studie.

Prioriteringar är nödvändiga. En sådan måste rimligen gälla humanioras ansvarstagande, inte minst för mänsklighetens långsiktiga förhållande till sin materiella och fysiska omvärld, det som numera fångas av begrepp som miljö och hållbarhet. Internationellt har redan en formering av en tvärvetenskaplig *environmental humanities* börjat ta form (Swearer 2009). Där har humaniora legat långt efter alla andra områden i ett skede när stora samhälleliga prioriteringar gjorts på både utbildning och forskning. En ändring synes oundviklig och embryon finns även i Sverige.

Ett annat område där vi tror att det blir ofrånkomligt att tänka nytt gäller humanioras kommunikativa funktion. Vi minns det gamla ordet ”populärvetenskap”, som vore forskningens mångfald och betydelse reducerbar till en genre. Eller den utåtriktade ”sammanfattning” på svenska som länge krävts för att man skall få projektmedel av forskningsråden. I sin pliktskyldiga enkelhet håller dessa ting på att glida in bland skuggorna, inte för att de blivit onödiga utan tvärtom för att de blivit alldeles otillräckliga, både genren och sammanfattningen. Vi är på väg in i en värld där allt är kommunikation hela tiden, och där humaniora står centralt, både som objekt och subjekt. Våra publikationer är hela samhällen, vi skall ge nya bilder till alla, påverka medvetanden, förändra synen på kultur, samhälle och ekonomi, och ifrågasätta etablerade föreställningar. Samtidigt omvandlas verksamheter som traditionellt haft starka band till humaniora, några exempel är förlagsbranschen och medieindustrin. Tidningarnas kultursidor är inte längre en offentlighet som är humanisters särskilda reservat. Andra förhåller sig till denna förändring och tar positioner, oavsett kunskapsbas. På vilket sätt kan humaniora vara med och definiera den utvecklingen?

Ännu ett område av självklar betydelse för framtidsdiskussionen är de humanistiska grundutbildningarna, en fråga som också måste diskuteras med dem som berörs mest, studenterna. I Niklas Stenlås inventering av de humanistiska programutbildningarna framkommer

en påtaglig tendens till likriktning, där en alltför följsam anpassning till aktuella krav på anställningsbarhet har medfört en närmast formelmässig ompaketering av utbildningarna. Bolognaprocessen, som kunde ha fungerat som ett incitament till gränsöverskridande samverkan och nya kursutbud tätt i spåren på de innovativa humanistiska forskningsområden som nu utvecklas mellan disciplinerna, tycks i det avseendet ha förberetts dåligt och haft mycket svag förankring bland de akademiska lärarna. Att reformer behövs är uppenbart, men som ofta drivs de fram av fel skäl, i värsta fall med det enda målet att underlätta den administrativa styrningen av högskolan.

Istället borde nya initiativ, i tider av vikande studenttal och de ekonomiska svårigheter som följer av det, självklart utgå från den kunskapsutveckling som äger rum inom humanioras mest expansiva forskningsområden. Den utvecklingen bör söka internationella orienteringspunkter och inriktas på samverkan mellan disciplinerna och över fakultetsgränserna – inte av ekonomiska eller administrativa skäl utan på grund av att det är i dessa skärningspunkter som humaniora utvecklas bäst och gör störst nytta. Men bilden är splittrad och starka mekanismer i högskolan, inte minst de ekonomiska belöningssystemen, fortsätter tyvärr att dra isär forskning och utbildning medan universitetens styrelser och fakulteter inte verkar ha kraften eller viljan att balansera dem, vilket de annars har många möjligheter till. Även en sådan riktad ”motstrategi” är emellertid beroende av trovärdiga verklighetsbeskrivningar och intressanta framtidsbilder och sådana är det alltså inte gott om.

För de humanistiska disciplinernas del kan det knappast vara en klok inriktning att fortsätta med många små och likartade utbildningar på inte särskilt stort avstånd från varandra och med allt färre studenter. Överhuvudtaget, tror vi, skulle det vara önskvärt med en större diversifiering inte bara av utbildningarna utan av de institutionella sammanhang humaniora ingår i. Under senare år har fokus legat på mätbarhet och jämförbarhet av forskning och utbildning – också detta reformer som underlättar administrativa operationer men som inte alltid är lika rationella i förhållande till de andra värden som god utbildning och forskning väntas producera. Det är berättigat att försöka mäta prestationer där det låter sig göra, men jämförbarhet är i vissa avseenden en väg till likriktning, och likriktning en väg till stagnation. Det är ännu sant vad den danska antropologen Kirsten Hastrup skrev redan 1999, att det är problematiskt att vetenskapen värde-

ras ”på sit output snarere end sin insigt”.

Tillsammans men på olika sätt ställer rapporterna i denna volym också frågan om humanioras samverkan med och närvaro i verksamheter utanför universitet och högskolor. Frågan om humanisterna och arbetsmarknaden är fortsatt kontroversiell. Många humanister värjer sig med rätta mot de anpassningskrav som följer med den typ av nytobegrepp som är ensidigt fixerat vid frågor om ekonomisk tillväxt och tekniska lösningar. Å andra sidan är vi många som vill att humaniora ska få möjlighet att just göra nytta, men på den humanistiska kunskapsformens särskilda villkor. Frågan om kommunikation, som vi tidigare reste, involverar därför ett åtagande att på ett effektivt sätt formulera och övertyga om denna nytta. Samtidigt är det svårt att förstå den programmatiska ovilja att ingå samverkan med aktörer utanför universiteten som ibland kan framkomma i diskussioner om humaniora. Hur kommer det sig att ett område som gärna berömmar sig om sin förmåga till kritisk urskiljning och distans inte tror sig kunna upprätthålla dessa egenskaper i mötet med andra verksamheters prioriteringar och mål?

Stenlås genomgång av de humanistiska programutbildningarna visar att kopplingen mellan kursinnehåll och arbetsmarknad lätt blir mekanisk och till intet förpliktigande. I det traditionella utbudet av ämnesutbildningar är det fortfarande möjligt att genomgå alla nivåer i den humanistiska utbildningen, forskarnivån inräknad, utan att någon gång sättas i förbindelse med personer eller verksamheter utanför akademien. Detta besynnerliga faktum visar hur omfattande utrymmet är för förnyelse i utbildningsfrågorna. För en klar uppfattning om humanioras betydelse kan aldrig komma ur en inåtvänd reflektion vid de humanistiska institutionerna, den växer istället fram ur ett samtal som engagerar fler. Det är till det samtalet vi hoppas att denna rapport kan bidra.

Referenser

- Collini, Stefan (2006), *Absent minds: intellectuals in Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Ett lyft för forskning och innovation* (2008), Regeringens proposition 2008/09:50. Stockholm: Regeringskansliet.
- Forsner, Tomas, red. (1978), *Humaniora på undantag: humanistiska forskningstraditioner i Sverige*. Stockholm: Pan/Norstedts.
- Forskning för ett bättre liv* (2005), Regeringens forskningspolitiska proposition 2004/05:80. Stockholm: Riksdagen.
- Hastrup, Kirsten (2007), *Viljen til viden: en humanistisk grundbog*. Köpenhamn: Gyldendal, 1999.
- Larsen, Jesper Eckhardt (2007), *"Ikke afbrød alene...": argumenter for humaniora og universitetet i Norge, Danmark, Tyskland og USA 1945-2005*. Köpenhamn: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Nordin, Svante (2010), *Humaniora i Sverige: framväxt, guldålder, kris*. Stockholm: Atlantis, 2008.
- Nussbaum, Martha C. (2010), *Not for profit: why democracy needs the humanities*. Princeton: Princeton University Press.
- Schoug, Fredrik, m.fl. (2008), *Humaniora i yrkeslivet*. Lund: Lunds universitet.
- Swearer, Donald K., red. (2009), *Ecology and the environment: perspectives from the humanities*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

2. Vilka är humanisterna? Humanisterna och den svenska arbetsmarknaden¹

Julia Boguslaw & Eskil Wadensjö

1. Högre utbildning och arbetsmarknaden

Det finns en oro för att humanistisk utbildning inte leder till yrken som man traditionellt förbinder med akademisk humanistisk utbildning eller till andra kvalificerade arbeten.² Oron gäller dem som har genomgått humanistisk utbildning på grundläggande eller avancerad nivå (fil. kand. eller masterexamen), men kanske än mer dem som har genomgått forskarutbildning. Det finns också en oro för att villkoren för dem med en examen i humaniora är sämre oavsett om de får kvalificerade arbeten eller inte än för dem med andra utbildningsinriktningar. Oron kan formuleras i ett antal frågor: Får de som har genomgått utbildning i humanistiska ämnen arbete i samma utsträckning som dem som har en annan akademisk inriktning? Får humanis-

---

¹ Vi vill tacka för de många synpunkter vi fått av andra deltagare i projektet vid olika möten, av deltagare vid seminariet i Kulturhuset och av Per Gunnar Edebalk, Lena Granqvist, Håkan Regnéér och Anders Stenberg.

² För bedömningar av nuvarande och framtida arbetsmarknad för humanister i Sverige, se till exempel Högskoleverket (2009, 2010b) och Saco (2010). SCB (2009) och Högskoleverket (2010a) visar att nyutexaminerade humanister, såväl dem med grundexamen som dem med doktorsexamen, har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden än de med andra examensinriktningar. Det går att finna ett betydande antal artiklar i dagspressen över åren som behandlar detta tema. Vi har sökt efter artiklar med hjälp av *Retriever*. En av de mer pessimistiska är en ledare i *Svenska Dagbladet* (Kurtén Lindberg, 2000) rubricerad "Lärare eller proletariat? Humaniora".

ter löner som är jämförbara med lönerna för dem som har samma utbildningsnivå men annan utbildningsinriktning? Får humanister arbeten som svarar mot deras utbildning? Får de arbeten i branscher som humanister traditionellt har arbetat inom eller hamnar de på andra delar av arbetsmarknaden? Är villkoren desamma för kvinnor och män med humanistisk utbildning? Och är villkoren desamma för dem med humanistisk inriktning som är utrikes födda och dem som är födda i Sverige? Det är frågor som vi försöker besvara i denna undersökning.

1.1 Avkastning av utbildning

Inom nationalekonomisk utbildningsforskning är ett viktigt begrepp *utbildningspremien*, den ekonomiska avkastningen av en individs utbildning.³ Utbildning leder till högre löner och inkomster enligt ett stort antal ekonometriska undersökningar, även när hänsyn tas till olika andra karakteristika inklusive antal år i arbetslivet. I de ekonometriska skattningarna ingår i regel utbildning i form av antal utbildningsår som en variabel, som tillsammans med andra variabler bidrar till att förklara lönen. Resultatet, utbildningspremien, anger hur många procent högre lön eller arbetsinkomst ytterligare ett års utbildning ger. Ibland ingår utbildning istället som olika utbildningsnivåer med kort utbildning som jämförelsegrupp i skattningarna. Resultatet (utbildningspremien) är i detta fall hur många procent högre lön eller arbetsinkomst en viss utbildningsnivå ger jämfört med kort utbildning. Utbildningspremien varierar mellan länder och över tid i ett givet land, men den är nästan alltid positiv. I den meningen lönar sig utbildning för den som utbildar sig. För att få ett mer fullständigt mått på utbildningens lönsamhet för en individ måste man också ta hänsyn till dennes kostnader för utbildningen. Den viktigaste kostnadsposten för individen är i regel bortfall av arbetsinkomst under den tid utbildningen tar. Vid en samhällsekonomisk kalkyl tillkommer andra intäkts- och kostnadsposter.

Skattningarna av utbildningspremien ger ett genomsnittvärde för de individer som ingår i undersökningen. Det finns självklart betydande variationer mellan individer och för en del kan utbildningspremien vara negativ – utbildning kan för en del leda till lägre lön. Ett sätt

---

³ Termen på engelska är *wage premium*. Vi anger termernas namn på engelska här och på andra ställen för att det ska vara lättare att söka efter undersökningar som är publicerade på engelska.

att undersöka variationerna är att studera hur utbildningspremien varierar över inkomstfördelningen med hjälp av kvantilregressioner.⁴ Undersökningar visar på stora variationer mellan olika utbildningsområden. Machin och McNally (2006) jämför utbildningspremien åren 1993 och 2000 mellan dem som har examen i humaniora (Arts) och dem som har examen från andra utbildningsinriktningar i fyra länder – Frankrike, Storbritannien, Tyskland och USA. Utbildningspremien är genomgående lägst för dem med examen i humaniora även om variationerna mellan länder, examensinriktningar och år är stora. Skillnaderna är genomgående större för män än för kvinnor, vilket kanske kan förklaras av att det är vanligare för män än för kvinnor att ha höga löner bland dem som har andra utbildningsinriktningar än humaniora.

Sådana variationer mellan olika utbildningsområden är av speciellt intresse för vår undersökning. Är avkastningen lägre för humanistisk utbildning än för andra utbildningar på samma nivå och vad förklarar i så fall detta? Vi ska här nämna några olika tänkbara förklaringar och komma tillbaka till dem när vi diskuterar resultaten av vår undersökning.

En förklaring skulle kunna vara ofullständig eller felaktig information om vad en utbildning leder till för arbeten och inkomster. En utbildning tar tid och beslut att välja en viss utbildning tas ett antal år före examen och arbetsmarknadsinträde. För dem som just ska påbörja en viss utbildning kan ett gynnsamt arbetsmarknadsläge vid detta tillfälle för dem som redan har en sådan utbildning ha förbytts till ett ogynnsamt arbetsmarknadsläge när deras egen utbildning väl är avslutad. De som påbörjade en fyraårig magisterutbildning i data- och systemvetenskap år 1997 kunde inte då förutse att det skulle bli en IT-kris med åtföljande svårigheter att få arbete och sjunkande löner år 2001, året då de förväntades avsluta sin utbildning. Det finns fler exempel på sådana plötsliga förändringar. Det är däremot svårare att förklara att de med en viss utbildningsinriktning under decennier har större svårigheter att efter examen hitta ett arbete och får lägre lön än de med andra utbildningsinriktningar med hänvisning till att de har bristfällig information; till exempel att de som påbörjar en humanistisk utbildning skulle tro att en humanistisk examen i genomsnitt leder till samma inkomster som en examen i medicin, ekonomi eller teknik.

---

4 Se t.ex. Barret, McGuinness och O'Brien (2011).

En andra förklaring är att många utbildningar endast har ett begränsat antal platser, de är spärrade, och att det är betydligt svårare att komma in på vissa utbildningar än på andra. En spärrad utbildning innebär att utbudet av arbetskraft med en sådan utbildning blir mindre än vad som annars vore fallet och att lönerna blir högre givet arbetskraftsefterfrågan för dem som har en examen från den spärrade utbildningen. Läkarutbildningen är ett tydligt exempel på hur en begränsning av antalet utbildningsplatser kan höja lönenivån för en utbildningsgrupp. Begränsningen av antalet platser har för humanistisk utbildning i regel varit mindre bindande än för många andra utbildningar. Det kan leda till ett större utbud av humanister än vad som hade varit fallet om alla utbildningar hade varit ospärrade eller spärrade så att inträdeskraven hade blivit ungefär desamma. Denna förklaring av låga inkomster gäller dock knappast de konstnärliga utbildningarna, där konkurrensen om platserna har varit hård under många år och vissa utbildningar utanför humaniora där det krävs höga betyg för att bli antagen men där utbildningarna inte leder till höga inkomster i genomsnitt, till exempel psykolog- och socionomutbildningarna.⁵

En tredje förklaring skulle kunna vara selektionen till olika utbildningar. Den högre ekonomiska avkastningen av läkarutbildning och en del andra utbildningar leder till att de som har höga betyg och vet att de har en god chans att bli antagna och prioriterar höga inkomster söker sig till dessa utbildningar. Detta kan leda till en selektion, så att de som har hög kapacitet för studier och också i arbetslivet och därför tenderar att få hög lön oavsett vilken utbildning de väljer blir överrepresenterade i dessa utbildningar. I ekonometriska skattningar av utbildningspremien försöker man ofta konstanthålla för sådan selektion genom att inkludera IQ-testresultat eller betyg från gymnasium eller grundskola som förklarande variabler, för att på så sätt se hur mycket av utbildningspremien som kan tillskrivas utbildningen och hur mycket som förklaras av selektion till (en viss typ av) högre utbildning. En annan och ofta använd metod är att jämföra enäggstvillingar som har genomgått olika utbildningar.

En fjärde förklaring kan vara det som kallas *kompenserande löneskillnader* mellan de arbeten som humanistisk utbildning leder till och de arbeten som andra utbildningar på samma nivå leder till. De som

---

⁵ Uppgifter om vilka betyg som krävs för att bli antagen finns för merparten akademiska utbildningar på hemsidan för Verket för högskoleservice.

söker sig till humaniora vet att utbildningen i regel leder till lägre lön, men de vill studera humanistiska ämnen för att själva utbildningen (innehållet i studierna och själva studiemiljön) och främst de arbeten den leder till har andra fördelar – trevligare och mer stimulerande arbeten. För att kompensera löneskillnader ska uppstå, krävs inte att alla föredrar sådana arbeten som humanistisk utbildning leder till, utan endast att så många gör det att lönerna vid jämvikt på olika delarbetsmarknader blir lägre för dem med humanistisk utbildning. En illustration av att själva utbildningen i humaniora upplevs ha ett eget värde är att många efter ett arbetsliv bedriver studier i humanistiska ämnen och att inte så få skriver en doktorsavhandling vid sidan av ett arbete utanför universitetet eller som pensionär. Det förekommer mindre ofta inom andra fakultetsområden.

Begreppet kompensera löneskillnader introducerades av Adam Smith i *Wealth of Nations* (kapitel 10): "The five following are the principal circumstances which, so far as I have been able to observe, make up for a small pecuniary gain in some employments, and counter-balance a great one in others: first, the agreeableness or disagreeableness of the employments themselves; secondly, the easiness and cheapness, or the difficulty and expense of learning them; thirdly, the constancy or inconstancy of employment in them; fourthly, the small or great trust which must be reposed in those who exercise them; and, fifthly, the probability or improbability of success in them."

Mangset, Heian och Løyland (2010) diskuterar de låga lönerna för dem som har genomgått konstnärliga utbildningar i Norge med hjälp av teorin för kompensera löneskillnader. Det som skulle höja lönerna för denna grupp är enligt deras analys färre utbildningsplatser och färre stipendier för utlandsstudier inom det konstnärliga området. Det är inte något som är självklart att rekommendera, om förklaringen till löneskillnaderna är att det är kompensera löneskillnader. En lägre lön kompenseras i ett sådant fall av att arbetet (eller själva utbildningen) har andra fördelar.

Vi har här diskuterat humanistisk utbildning generellt. Skillnader kan dock finnas mellan dem som genomgår utbildning på grundnivå eller avancerad nivå och dem som genomgår forskarutbildning. Selektionen kan skilja sig åt mellan olika nivåer. Först och främst varierar andelen som går vidare till forskarutbildning och är till exempel ofta

lägre inom professionsutbildningar än inom andra utbildningar. För det andra kan de som väljer att gå vidare till forskarutbildning göra det av olika skäl. De flesta gör det troligen för att de har stor fallenhet och stort intresse för denna typ av studier, men det kan också finnas sådana som gör det för att de har svårt att få arbete efter avslutad grund- och avancerad utbildning. Selektionen kan därför både bestå av dem som har bäst förutsättningar för forskarutbildning och troligen också störst förutsättningar för framgång på arbetsmarknaden och av dem som av olika skäl har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden efter att ha genomfört utbildning på grund- eller avancerad nivå. Det har dock troligen blivit svårare för dem med problem med att etablera sig på arbetsmarknaden att bli antagna till forskarutbildning eftersom det sedan 1998 krävs att forskarutbildning ska vara helt finansierad.

1.2 Humanister i olika branscher och yrken

Inom några branscher och yrken har de som arbetar ofta humanistisk utbildning. Några exempel är arkiv, bibliotek, bokförlag, massmedia-företag, museer, vissa typer av lärartjänster och fria yrken. För dem med doktorsexamen i vissa ämnen, skolämnena, var lektorstjänster vid läroverken förr ett vanligt yrke. Även om föreställningen att en examen från ett universitet med hög status oavsett ämnesinriktning öppnar vägen till alla arbeten utom dem som kräver professionsutbildning är överdriven, så arbetar många humanister i branscher och yrken andra än de som är typiska för humanister.

Däremot understryker många, bland annat Saunders och Addis (2010), värdet av humanistisk utbildning också för arbeten som inte primärt bygger på kunskaper i humanistiska ämnen.⁶ De citerar John Stuart Mills installationstal i St Andrews 1867: "Universities are not intended to teach the knowledge required to fit men for some special mode of gaining their livelihood. Their object is not to make skilful lawyers, or physicians or engineers, but capable and cultivated human beings... Men are men before they are lawyers or physicians, or merchants, or manufacturers; and if you make them capable and sensible men, they will make themselves capable and sensible lawyers or physicians."

Det de förespråkar är en humanistisk utbildning som bas innan den

---

⁶ För en kofattad introduktion till framväxten av denna tradition se Brotton (2006).

specialiserade yrkesutbildningen tar vid. Det gör än tydligare Martha Nussbaum i *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities* (2010). Nussbaum försvarar starkt humanistisk utbildning både i skolsystemet och som gemensam grund inom den högre utbildningen (liberal arts education). Hon betonar också vikten av en pedagogisk metod vid undervisning inom humaniora som bygger på diskussion, reflexion och kritik och som förutsätter undervisning i mindre grupper och därmed större resurstilldelning. Nussbaum har en vid definition av humanistisk utbildning som innefattar det som brukar klassificeras som samhällsvetenskap och som statskunskap (undervisning om demokrati) och nationalekonomi: ”... all students should acquire a solid understanding of the basic principles of economics and the operation of the global economy building on earlier grounding.” (s. 91–92)

Många med humanistisk utbildning arbetar som nämnts i icke-traditionellt humanistiska yrken och branscher men å andra sidan arbetar många med andra utbildningar än en humanistisk inom traditionellt humanistiska yrken och branscher. Det finns goda argument för att undersöka vilka branscher och yrken som humanisterna hamnar i. Det är viktigt att inte bara undersöka dem som är anställda utan också egenföretagarna. Egenföretagande kan för en del av dem som möter svårigheter i att få en anställning vara ett sätt att själv ordna sin selsättning.

1.3 Överutbildning

En fråga är vilka sektorer och yrken som humanisterna arbetar inom. En annan är om de oavsett vilka sektorer de arbetar inom har yrken och arbetsuppgifter som motsvarar deras kvalifikationer eller om de är överutbildade.

Under de senaste decennierna har det blivit vanligt att diskutera och analysera överutbildning. Med överutbildning menas en utbildning som är högre än vad som behövs för arbetsuppgifterna eller yrket. Även begreppet underutbildning förekommer; en utbildning som är lägre än den som normalt krävs för arbetsuppgifterna eller yrket,⁷ se McGuinness (2006) och Leuven och Oosterbeek (2011) för översikter. Överutbildningsfrågan har mött intresse även utanför

---

⁷ I engelska används ofta akronymen ORU (Over-, Required, Undereducated) för denna typ av undersökningar.

forskningen, se till exempel *The Economist* (2010).

Överutbildningsdiskussionen berör flera olika nivåer. En första nivå är en makrodiskussion. Utbildas fler eller färre vid universitet och högskolor än vad som motsvarar arbetsgivarnas samlade efterfrågan på sådan arbetskraft? Ibland görs på en andra nivå en uppdelning på olika utbildningsområden: Utbildas fler eller färre humanister (läkare, ingenjörer etc.) vid universitet och högskolor än vad som motsvarar den efterfrågan som finns från arbetsgivarna? En tredje nivå är att analysera överutbildning och underutbildning på individnivå. Hur många är överutbildade eller underutbildade, vilka egenskaper kännetecknar individer som är över- och underutbildade och hur påverkar överutbildning och underutbildning individens lön?

Till diskussionen på makronivån om att allt för många genomgår högre utbildning har anförts att utbildningspremien genomgående är positiv och att den har tenderat att öka under de senaste decennierna i flertalet länder. Undantag är Nya Zeeland och Spanien, länder där utbildningsexpansionen varit speciellt snabb. Se Machin och McNally (2006). Andelen som är sysselsatta är också högre bland dem med högre utbildning än bland dem med kortare utbildning. Det skulle kunna tolkas som att det inte finns någon anledning till någon oro för överutbildning. Skillnaderna kan dock vara stora mellan olika utbildningsinriktningar.

Barone och Ortiz (2010) utnyttjar data från åtta olika europeiska länder (Sverige ingår inte) med mått som bygger både på individernas egen bedömning av om de är överutbildade och på en jämförelse av individens utbildning med den utbildning som vanligen krävs i yrket. De finner att enligt båda dessa mått är överutbildning ett allvarligt problem endast i Spanien. Humanister, både män och kvinnor, är med något undantag enligt de olika måtten och kombinationer av dem oftare överutbildade än de med andra akademiska examina i de länder som ingår i undersökningen.

Andelen överutbildade kan variera inte bara mellan länder utan också mellan olika områden i ett land. Lenton (2011) finner att andelen överutbildade skiljer sig mycket åt mellan olika områden i Storbritannien. Högst är andelen i Londonområdet. En rimlig förklaring kan vara att många med högre utbildning söker sig till London och där inte alltid direkt får arbeten de är utbildade för.

En speciell fråga är om de som utbildas får arbete inom sektorer som utbildningen siktar till, och om så inte är fallet om de löper en

större risk att få arbeten som innebär att deras kvalifikationer inte utnyttjas. ”Fel” sektor behöver ju inte med nödvändighet innebära ett arbete som inte motsvarar individens kvalifikationer. Wolbers (2003) undersöker dessa frågor med hjälp av EU:s arbetskraftsundersökning från 2000 och inkluderar 13 länder däribland Sverige. Han finner stora skillnader mellan olika utbildningsinriktningar vad gäller hur vanligt det är att hamna i ”fel” sektor samt att det jämfört med merparten andra utbildningar är mycket vanligt att de med humanistisk examen arbetar inom en sektor som deras utbildning inte är inriktad på. Nästa steg av undersökningen visar att de som är i ”fel” sektor oftare är överutbildade – att de oftare har yrken som inte kräver så höga kvalifikationer som de faktiskt har. Att de som hamnar i ”fel” sektor ofta inte är nöjda med det är ett annat resultat; de som är i ”fel” sektor söker oftare efter ett nytt arbete. I Sverige är effekterna starkare i dessa tre avseenden än i de flesta andra länder som ingår i undersökningen.

Empiriska definitioner av överutbildning

Överutbildning, erforderlig utbildning och underutbildning kan i empiriska undersökningar definieras med hjälp av flera olika metoder. De kan till exempel enligt McGuinness (2006) delas in i ”subjektiva” och ”objektiva” metoder. En subjektiv metod är att individer själva i undersökningar (intervjuer eller enkäter) anger hur deras utbildning är jämfört med de krav arbetet ställer. En annan subjektiv metod är att en myndighet eller forskaren baserat på olika källor anger vilken utbildning olika yrken kräver och jämför denna utbildning med den utbildning individerna faktiskt har. I objektiva metoder beräknas för varje yrke genomsnittsutbildningen eller den vanligaste utbildningen för dem som har dessa yrken, vilken sedan jämförs med individernas faktiska utbildning och därefter beräknas eventuell över- eller underutbildning. På engelska är benämningarna av de olika metoderna ”worker self-assessment”, ”job analysis” och ”realized matches”. Se Hartog (2000) för en kritisk diskussion av de olika måtten. För en kritisk granskning av hela forskningstraditionen, se Leuven och Oosterbeek (2011). De menar att de allvarligaste bristerna är att det

inte sker en konstanthållning för förmåga (ability) och olika mätfel.⁸

Vid studier av vilka effekter överutbildning och underutbildning har på lönen utgår man i regel från att både utbildning och yrke har betydelse. Även om en individ hamnar i ”fel” yrke har utbildningen en effekt men lägre. Det kan kontrasteras mot en renodlad humankapitalansats där utbildningen helt bestämmer lönen och en renodlad jobbkonkurrensmodell där det yrke en individ har helt bestämmer lönen. På engelska är benämningarna ”human capital theory” (humankapitalteorin), ”the job competition model” (jobbkonkurrensmodellen) och ”assignment model” (både utbildning och yrke har betydelse). Se McGuinness (2006). Se Dolton och Vignoles (2000) för en diskussion av de olika teorierna i anslutning till en undersökning av överutbildning i Storbritannien. De får stöd för ”assignment model”, dvs. att både utbildning och yrke har betydelse.

Överutbildning och utbildningspremien

Det finns nu ett stort antal studier av utbildningspremien där det görs en uppdelning på erforderliga utbildningsår, överutbildningsår och underutbildningsår. De visar att utbildningsår med erforderlig utbildning har en större utbildningspremie än överutbildningsår och att underutbildningsår har en negativ utbildningspremie. En metaanalys av ett antal studier avseende några europeiska länder (Sverige ingår inte) och USA (Groot och van den Brink, 2000) visar att utbildningspremien för ett år med erforderlig utbildning var 7,9 procent, för ett år med överutbildning 2,6 procent och för ett år med underutbildning -4,9 procent, dvs. ett negativt värde. Det betyder att även överutbildningsår har en positiv avkastning, men att den är mindre än för de utbildningsår som normalt krävs för yrket. De ”extra” utbildningsåren ger alltså en ekonomisk avkastning trots fel yrke. Det har också ett positivt värde att hamna i ett yrke som kräver mer än den utbildning man har. Summan av värdet av ett år med den utbildning som fordras i yrket, 7,9 procent, och ett år med underutbildning, -4,9 procent, blir positivt, 3,0 procent.

Den vanligast förekommande metoden att definiera överutbildning och underutbildning kan beskrivas på följande sätt: Anta att det för ett visst yrke

---

⁸ Dolton och Silles (2008) har i en undersökning av alumner från ett större brittiskt universitet kunnat ta hänsyn till dessa båda felkällor vid skattningar av effekterna av överutbildning. De finner att de påverkar resultatet i olika riktningar och att resultatet efter korrigeringar ligger mycket nära det de får när de inte tar hänsyn till de båda felkällorna. Deras resultat kan dock inte generaliseras till andra populationer.

normalt krävs tolv års utbildning. Om en individ som arbetar i detta yrke har just tolv års utbildning har variabeln erforderlig utbildning värdet tolv år och variabelerna överutbildning och underutbildning båda värdet noll år. Om en individ i samma yrke däremot har nio års utbildning blir värdet på variabeln erforderlig utbildning fortfarande tolv år och värdet på variabeln överutbildning noll år medan värdet på variabeln underutbildning blir tre år. Om individen i samma yrke har 15 års utbildning blir variabelvärdena följande: erforderlig utbildning tolv år, överutbildning tre år och underutbildning noll år.

Korpi och Tåhlin (2009) undersöker med hjälp av Levnadsnivåundersökningarna (LNU) olika aspekter av över- och underutbildning i Sverige under perioden 1974–2000. Måttet för överutbildning baseras på individernas egna bedömningar. De finner vid regressionskattningar, som inkluderar andra individkaraktistika, bland annat att ett år med för yrket erforderlig utbildning ger 6,7 procent högre lön, ett år med överutbildning 2,7 procent högre lön och ett år med underutbildning 2,5 procent lägre lön. Resultaten ligger nära dem från den tidigare refererade metaanalysen, vilken som nämnts bygger på undersökningar avseende USA och några länder i Europa andra än Sverige.

Johansson och Katz (2007) undersöker över- och underutbildning bland män och kvinnor i Sverige. De finner att kvinnor oftare än män är överutbildade och män oftare än kvinnor är underutbildade. De använder sig i sin undersökning av en klassificering av yrken efter utbildningskrav (job analysis). Att arbeta inom ett yrke där utbildningskraven är lägre än den utbildning individen har (att vara överutbildad) leder till lägre lön. Det har ett ekonomiskt värde att komma till ett yrke med krav som svarar mot den utbildning man har.

Bourdet och Persson (2007) har räknat om resultaten redovisade i Johansson och Katz (2007) så att de går att jämföra med dem som redovisas i Korpi och Tåhlin (2009). Resultaten blir ungefär desamma från de båda undersökningarna, trots att två olika metoder har använts för att avgöra om individer är överutbildade, har erforderlig utbildning eller är underutbildade. Enligt deras omräknade tal var lönepremien för ett år av erforderlig utbildning 7,7 procent för män och 5,6 för kvinnor år 2002. Samma år var lönepremien för ett år med överutbildning 3,2 procent för män och 2,2 procent för kvinnor medan ett års underutbildning ledde till 3,5 procent lägre lön för män och 2,7 procent lägre lön för kvinnor.

Nordin m.fl. (2010) undersöker vilken betydelse det har om man hamnar i det yrke man är utbildad för i Sverige. De beräknar effekterna av såväl skillnader mellan utbildning och yrkets nivå som mellan utbildning och yrkets inriktning. Effekterna är betydande, och större för män än för kvinnor. De som har rätt yrke givet sin utbildning har högre lön än de som inte har det. Merparten av skillnaden förklaras av att individer är på fel nivå jämfört med sin utbildning (är överutbildade), men av dem som har samma yrke och samma längd på utbildningen men olika utbildningsinriktning har de med "rätt" utbildning högre lön än de med "fel" utbildning.

Daly m.fl. (2000) undersöker utbildningspremierna för dem som har erforderlig utbildning, överutbildning och underutbildning dels i USA under två år, dels i Tyskland under samma år som det senaste i USA. De finner att det finns betydande skillnader mellan resultaten för de två undersökningsåren i USA men ungefär samma resultat för USA och Tyskland när jämförelsen avser samma år. De tolkar det som att det finns förändringar över tiden men en liknande utveckling i olika länder trots att de uppvisar betydande skillnader i arbetsmarknadsinstitutioner.

Chevalier och Lindley (2009) undersöker överutbildning bland ett urval akademiskt utbildade i Storbritannien. De använder två mått för överutbildning; utbildning jämfört med vad som krävs för yrket enligt officiell bedömning och utbildning jämfört med vad som krävs enligt individernas egna bedömningar. De som endast är överutbildade enligt det första måttet har en betydligt mindre lönemässig nackdel än de som är överutbildade enligt båda måtten. En förklaring till diskrepansen kan vara att det finns en variation av krav och arbetsförhållanden inom olika yrken. Yrken kan vara alltför grovt klassificerade. Se också Green och Zhu (2010) som benämner de båda typerna av överutbildning för "reell" (individens egen uppskattning samt högre utbildning än de formella kraven för yrket) och "formell" (högre utbildning än de formella kraven för yrket). De finner att den negativa löneeffekten är större för "reell" än för "formell" överutbildning.

McGuinness och Sloane (2011) gör en liknande uppdelning i överutbildade (overeducated) och överkvalificerade (overskilled), där det senare måttet bygger på individernas egna bedömningar. De finner en tydlig negativ löneeffekt av överutbildning men en negativ löneeffekt av överkvalificering endast för män. Däremot har överkvalificering men inte överutbildning en negativ effekt på arbetstillfredsställelsen.

De tolkar det förhållande att det finns en negativ löneeffekt men ingen negativ effekt på arbetstillfredsställelsen av överutbildning som ett resultat av kompenserande löneskillnader. Ett trevligare arbete kompenserar för en lägre lön. Se också Ryan och Sinning (2011) som använder samma metod för en undersökning baserad på data för Australien.

Överutbildning och sysselsättning

Den effekt av överutbildning, som framför allt har analyserats, är effekten på utbildningspremien – att ett år med överutbildning ger lägre avkastning än ett år med utbildning som motsvarar de krav som arbetet ställer. En annan effekt kan avse graden av sysselsättning – om fler utbildas i ett yrke än vad som efterfrågas skulle resultaten kunna bli arbetslöshet för en del av dem med denna utbildning. Åberg (2003) analyserar sysselsättningseffekterna av överutbildning av akademiker i Sverige och finner inga sådana effekter. Resultatet blir i stället att de överutbildade konkurrerar ut dem som har kortare utbildning och att deras arbetsmarknadssituation därmed förvärras. Resultatet påminner om dem som framkom i en äldre studie, Ryd och Österberg (1971). De visar att när det blir ett utbudsöverskott av civilingenjörer och civilekonomer så konkurrerar de ut ingenjörer och ekonomer med kortare utbildning (gymnasie- och institutsingenjörer och ekonomer).

Överutbildningens varaktighet för individen

Överutbildning kan för en individ vara ett tillfälligt fenomen, t.ex. att någon som är nyutexaminerad får ett arbete som inte motsvarar utbildningen men efter en kortare eller längre tid får ett arbete som motsvarar kvalifikationerna. Korpi och Tåhlin (2009) får som resultat att det finns en betydande tröghet. De som blir överutbildade fortsätter ofta att vara det.

Verhaest och van der Velden (2010) undersöker med data från 14 länder (Japan och 13 europeiska länder, dock inte Sverige) vilka arbeten de som fick en akademisk examen under det akademiska året 1999/2000 hade dels sex månader efter examen, dels fem år efter examen. De finner att andelen överutbildade i genomsnitt är betydligt lägre fem år efter examen (16 procent) än sex månader efter examen (26 procent) i de länder som ingår i undersökningen. Skillnaderna är

stora mellan de olika länderna. De länder som hade högst andel överutbildade efter fem år var Spanien (27 procent) och Japan (25 procent). Av dem som hade arbeten som svarade mot deras utbildning efter sex månader hade efter fem år endast 5 procent arbeten som de var överutbildade för. Av dem som var överutbildade sex månader efter examen var så många som 43 procent fortfarande överutbildade fem år efter examen. Det pekar på en betydande risk för att de som efter sin utbildning får arbeten de är överutbildade för fortsätter att vara överutbildade.

1.4 Olika grupper med humanistisk utbildning

På arbetsmarknaden uppmärksammas ofta skillnader mellan olika grupper – mellan kvinnor och män och mellan dem som är födda i ett annat land än i Sverige och dem som är födda i Sverige. Många undersökningar visar att män har högre löner än kvinnor, och att de som är födda i Sverige har högre lön än de som är utrikes födda. Tidigare undersökningar har pekat på att bland dem med högre utbildning så är löneskillnaderna mindre i professionsutbildningar än i andra utbildningar. Det antyder att löneskillnader efter kön och födelseland skulle kunna vara relativt stora bland dem med humanistisk utbildning. Å andra sidan kan skillnaden bli mindre om få med humanistisk utbildning oavsett kön och födelseland har höga löner. Om alla har låga löner kan ju inte löneskillnaderna bli särskilt stora. Vi inkluderar endast dem som har examen från universitet eller högskola i Sverige i vår undersökning. Det gäller både dem som är födda i Sverige och dem som är födda i ett annat land, men avgränsningen har självklart störst betydelse för den senare gruppen. På så sätt konstanthåller vi för utbildningens kvalitet och undviker att diskutera eventuella skillnader i värdet av examen från olika länder. Vi kan då också bortse från en tänkbar bidragande förklaring till överutbildning nämligen att de som invandrat har haft arbeten de varit överutbildade för redan i hemlandet. Se Piracha, Tani och Vadean (2010) för en studie som belyser detta förhållande för invandrare i Australien.

Undersökningar avseende förhållandena i flera olika länder pekar på att invandrare och etniska minoriteter får lägre avkastning på sin utbildning än de som inte tillhör dessa grupper. De pekar också på att överutbildning är vanligt bland dessa grupper. Det finns undersökningar bland annat avseende Australien (Kler, 2006, Green, Kler och

Leeves, 2007), Danmark (Nielsen, 2011), Kanada (Wald och Fang, 2008), Storbritannien (Battu och Sloane, 2002, Silles och Dolton, 2002, och Lindley och Lenton, 2006), Sverige (Dahlstedt, under utgivning), och USA (Chiswick och Miller, 2008 och 2010). Ett återkommande resultat är att det finns stora skillnader i andelen överutbildade mellan olika grupper av invandrare och etniska minoriteter. Ett exempel på resultat från en sådan undersökning ges av Wald och Fang (2008), som visar att det inte bara är vanligare med överutbildning bland invandrare i Kanada än bland dem som är födda i Kanada, utan också att utbildningspremien för överutbildningsår är lägre för invandrare än för dem som är födda i Kanada.

1.5 En illustration

Vi kommer att i vår undersökning använda registerdata för dem som har en examen från högre utbildning avlagd i Sverige, men vi ska redan här ge en kort illustration av humanisternas relativa löneläge med hjälp av en undersökning av SULF (Sveriges Universitetslärarförbund) som avser lönerna i september 2010 bland SULF-medlemmar som har tjänster vid universitet och högskolor i Sverige. Se Tabell 1.

Tabell 1. Medellön i september 2010 för SULF-medlemmar anställda vid universitet efter befattning och inriktning

Inriktning	Befattning				
	Doktorand	Forskarassistent	Universitetsadjunkt	Universitetslektor	Professor
Humanistisk/religionsvetenskaplig/konstnärligt utvecklingsarbete	23 760	33 450	30 950	37 130	49 540
Samhällsvetenskaplig/juridisk	23 470	35 970	32 430	38 990	55 140
Teknisk/naturvetenskaplig	24 730	34 780	34 070	41 490	55 470
Medicinsk/odontologisk/veterinärmedicinsk	24 260	36 470	33 140	42 030	58 690

Källa: *Universitetsläraren*, nr 2/2011, s. 14–15.

Bland doktorander är genomsnittslönen mer eller mindre densamma oberoende av fakultet. För andra befattningskategorier finns det däremot tydliga skillnader till nackdel för dem som har humanistisk inriktning. Störst är skillnaden för professorer där lönerna är klart lägre för dem med humanistisk inriktning än för dem med andra

inriktningar. En förklaring skulle kunna vara att större möjligheter på den universitetsexterna arbetsmarknaden driver upp lönerna för dem med annan inriktning än humanistisk. En god extern arbetsmarknad ger ett bättre förhandlingsläge. En annan bidragande förklaring skulle kunna vara att sämre möjligheter att få externa anslag gör att fakultets- och institutionsledningarna vid de humanistiska fakulteterna och institutionerna håller igen lönerna för att kunna behålla anställda.

SULF-undersökningen innehåller även en redovisning av lönerna med en uppdelning på män och kvinnor efter inriktning och befattning. Kvinnor har i flertalet fall lägre genomsnittslöner än män. Skillnaderna är dock mindre än de som redovisas i de flesta andra undersökningar av mäns och kvinnors löner. Skillnaden är som högst ca 6 procent (universitetslektorer med medicinsk inriktning) och i flertalet grupper 2 procent eller mindre. Könslöneskillnaderna är minst för universitetslärare med humanistisk inriktning – den största skillnaden bland dem med denna inriktning återfinns bland universitetslektorer med 1,6 procent lägre löner för kvinnor än för män. En förklaring till de små könslöneskillnaderna bland humanister kan vara att lönerna generellt är låga för både män och kvinnor med humanistisk inriktning. Det finns inte ett antal män med höga löner som drar upp genomsnittslönen för männen bland humanisterna. Mot detta talar att kvoten mellan medianlönerna för kvinnor och män är ungefär densamma som kvoten mellan medellönerna för kvinnor och män för samtliga befattningar och inriktningar. Det tyder på att skillnaderna mellan de olika inriktningarna finns över hela inkomstfördelningen.

2. Data

Vi arbetar med en kombination av avidentifierade data från olika register vid SCB. Vad gäller utbildning har vi uppgifter om högsta examen för åren 1998 och 2008. För doktorsexamen och licentiatexamen finns uppgifter om examen som har avlagts från och med 1970 och för grundexamen uppgifter om examen som har avlagts från och med 1961. För samtliga finns uppgifter om examensår och namn på högskola. Om någon har mer än en examen på samma nivå ingår den senaste. För examen från forskarutbildning finns uppgifter om fakultet och forskningsämne (delvis grupperat i olika närliggande ämnen). För examen på grundnivå avser uppgifterna till och med våren 1977

traditionell högskoleutbildning. Från hösten 1977 till och med våren 1993 avser uppgifterna dels traditionell högskoleutbildning, dels examen från högskolans linjer. För examen på grundnivå saknas uppgift om fakultet men däremot finns uppgift om ämnesområde, vilket möjliggör en fakultetsgruppering.

Från databasen LISA kommer uppgifter om bland annat födelseår, kön, civilstånd, barn (0–6, 7–17 år), födelseland (grupperat), invandringsår, sektor, yrke, sysselsättning, förvärvsinkomst och kapitalinkomst. Vi har också uppgifter för dem som var i Sverige 1998 om de har emigrerat under tiden fram till 2008 och i så fall när de har gjort det och kan därmed undersöka om benägenheten att emigrera varierar mellan olika utbildningsinriktningar.

Indelningen av de olika akademikergrupperna i denna undersökning utgår från Svensk utbildningsnomenklatur (Sun2000), Nationell förteckning över forskningsämnen eller SCB:s kod för Nationellt forskningsämne samt Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011 (se Högskoleverket 2011a). Den senare är en revision av Nationell förteckning över forskningsämnen. Indelningen av de olika utbildningsinriktningarna för akademiska studier på grundnivå bygger på Svensk utbildningsnomenklatur (Sun2000) med undantag av kategorin ”humanister” som utgår från Nationell förteckning över forskningsämnen. Ämnesindelningen på forskarnivå baseras både på SCB:s kod för Nationellt forskningsämne och på Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011. I ett appendix tryckt i slutet av denna skrift redovisas grupperna för varje utbildningsinriktning och ämnena inom varje forskningsinriktning.

Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011 är en internationellt anpassad klassifikation som bygger på OECD:s klassifikation över forskningsämnen, Field of Science and Technology (FOS). Kodningen av kategorin ”humanister” i denna undersökning grundas på SCB:s kod för Nationellt forskningsämne och Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011. Enligt Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011 omfattar forskningsämnesområdet ”humaniora” följande forskningsämnesgrupper: historia och arkeologi, språk och litteratur, filosofi, etik och religion, konst, samt annan humaniora. Indelningen motsvarar i regel vår definition av humanister. En skillnad är dock att religionsvetarna inte ingår bland humanisterna i denna studie. Wadensjö (1991) undersöker årsinkomsterna för olika akademikergrupper år 1989 och redovisar religionsvetare som en sepa-

rat akademikergrupp. För att uppnå en så hög jämförbarhet som möjligt mellan undersökningsåren 1989, 1998 och 2008 har religionsvetarna exkluderats från forskningsämnet Humaniora och teologi och redovisas även i denna rapport som en separat utbildningsinriktning.

Vi har i vår undersökning som jämförelse till humanisterna inkluderat ett antal traditionella akademiska utbildningsinriktningar, men inte utbildningar som relativt nyligen förlängts och inordnats i högskole-systemet. En del traditionella universitetsutbildningar med relativt få studerande är inte heller inkluderade som t.ex. veterinärutbildningen.

Det finns några grupper som i denna undersökning inte ingår bland humanisterna men som skulle kunna göra det eller som traditionellt har gjort det. En relativt stor grupp som i denna studie inte ingår bland humanisterna är personer med lärarutbildning. Gymnasielärare studerade traditionellt vid universitet inom olika fakulteter beroende på inriktning för att sedan komplettera med pedagogisk utbildning. Nu sker utbildningen inom lärarutbildningarnas ram och resulterar i en lärarexamen.

Andra grupper som inte ingår bland humanisterna men som skulle kunna föras till denna grupp är journalister och bibliotekarier, som istället ingår i gruppen samhällsvetare. Vi följer här den klassificeringsprincip som OECD och också Högskoleverket har utvecklat. Vi lämnar information om de här tre nämnda grupperna i appendix 3 (bibliotekarier och journalister) och 4 (lärare).

Undersökningen täcker inte alla med humanistisk utbildning i Sverige. De grupper som inte ingår är:

- Personer som är äldre än 64 år ingår inte i undersökningen. Det innebär en viss underskattning av antalet yrkesverksamma humanister. En ökande andel fortsätter att arbeta efter fyllda 65 år.
- Endast de som har examen från universitet och högskolor i Sverige ingår, inte de som har examen från ett annat land.
- Vi redovisar efter senaste examen om de är på samma nivå; om de är på olika nivåer redovisas efter den högsta. Det innebär till exempel att de som först tar en humanistisk grundexamen och sedan en grundexamen på ett annat område redovisas efter den senare.
- En del av dem som uppfyller kraven för att kunna ta ut en examen har inte gjort det – de ingår därför inte. Se Högskoleverket (2010b). Det gäller inte dem som har genomgått legitimationsutbildningar som dem till läkare och psykologer men väl dem som genomgått

andra utbildningar, troligen också de humanistiska, som dock inte omfattas av Högskoleverkets undersökning.

- En del som har en grundexamen inom en annan fakultet kan ha en viss del av sina studier inom humanistisk fakultet – t.ex. ekonomer som utöver ekonomiska ämnen har studerat moderna språk. Klassificering sker efter huvudämnet i examen.
- Vi redovisar inte heller dem som har licentiatexamen som sin högsta examen.
- Inte så få har läst humanistiska ämnen någon eller några terminer men inte fortsatt till en fullständig examen varken i humaniora eller i någon annan inriktning.

3. En startpunkt: Läget i slutet av 1980-talet

En viktig fråga är om humanisternas arbetsmarknad är ungefär densamma nu som tidigare. Har arbetsmarknadsutvecklingen under de senaste decennierna varit positiv eller negativ för gruppen? Som startpunkt redovisar vi här en del resultat från en undersökning av årsinkomsterna för olika akademikergrupper år 1989 med examen avlagd i Sverige (Wadensjö, 1991). Det är viktigt att uppmärksamma att årsinkomsten från arbete beror såväl på timlönen som på arbetstiden och på hur stor del av året individen haft arbete. Såväl anställda som egenföretagare ingår.

I tabell 2 redovisas årsarbetsinkomsterna med en uppdelning på olika examina inom grundutbildningen med särredovisning för män och kvinnor och efter födelseland – Sverige eller annat födelseland. Humanisterna hade jämfört med de flesta andra grupper låga årsarbetsinkomster, men inte de lägsta. Lågst årsarbetsinkomster år 1989 hade religionsvetare, men också psykologer och socionomer hade lägre årsarbetsinkomster än humanister. Skillnaderna är stora; ekonomer, samhällsvetare andra än ekonomer och beteendevetare, läkare, civilingenjörer och jurister hade betydligt högre inkomster än humanister. Män med dessa utbildningar hade i genomsnitt minst 30 procent högre inkomster än de med humanistisk utbildning. Bland kvinnor var skillnaderna mindre. Skillnaderna mellan mäns och kvinnors årsarbetsinkomster var stora inom alla inriktningar år 1989. Skillnaderna kan bero på skillnader i timlön och/eller skillnader i antal arbetade timmar. Kvinnor arbetar oftare deltid. Regressionsbe-

räkningar där konstanthållning också görs för andra karakteristika som ålder och tid sedan examen visar att skillnaden mellan mäns och kvinnors årsarbetsinkomster procentuellt sett är ungefär densamma inom de olika examensområdena (högst är den för samhällsvetare).

Tabell 2. Årsarbetsinkomst år 1989 för personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen avlagd i Sverige 1962–1989 som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands
Humanister	185 200 (100)	148 400 (100)	161 900 (100)	150 700 (100)
Religionsvetare	165 600 (89)	131 200 (88)	156 000 (96)	144 200 (96)
Ekonomer	257 900 (139)	170 300 (115)	233 100 (144)	199 800 (133)
Psykologer	172 700 (93)	142 900 (96)	153 400 (95)	138 900 (93)
Socionomer	185 100 (100)	134 600 (91)	150 200 (93)	142 400 (94)
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	238 900 (129)	154 000 (104)	206 800 (128)	169 900 (113)
Matematiker/naturvetare	203 200 (110)	152 000 (102)	187 200 (116)	169 100 (112)
Läkare	312 300 (169)	241 400 (163)	286 800 (177)	263 100 (175)
Civilingenjör	245 100 (132)	174 100 (117)	238 400 (147)	212 900 (141)
Tandläkare	202 100 (109)	160 300 (108)	186 100 (115)	157 200 (105)
Jurister	242 400 (131)	165 200 (111)	219 800 (136)	191 600 (127)

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna. Inom parentes inkomst jämfört med humanister inom respektive kategori. Källa: Wadensjö (1991).

Vi ser också av tabell 2 att de som är födda utomlands hade lägre årsinkomster givet examen än vad de som är födda i Sverige hade. Skillnaderna varierar mellan olika examensinriktningar. Konstanthåller vi för andra variabler (ålder, kön, hemmavarande barn) finns skillnader kvar för alla inriktningar utom för två professionsutbildningar; läkare och socionomer. För humanister är skillnaden lägre än för de flesta andra inriktningar; störst är skillnaden för samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer). En tänkbar orsak till skillnaderna, som inte gick att kontrollera för i denna undersökning, är att män och kvinnor samt de som är födda i Sverige och de som är födda utomlands kan ha valt olika grundutbildningsinriktningar inom fakulteterna och att olika inriktningar var mer eller mindre gångbara på arbetsmarknaden.

Nästa steg är att se hur årsarbetsinkomsterna var för dem som hade en doktorsexamen. Se tabell 3. Här visar det sig att humanister och de med en teologie doktorsexamen hade lägst årsarbetsinkomster. Skill-

naderna uppvisar i stort sett samma mönster för doktorsexamen som för grundexamen. Också bland dem med doktorsexamen hade kvinnor lägre årsarbetsinkomster än män, och utrikes födda lägre årsarbetsinkomster än de som är födda i Sverige. För kvinnor kvarstår skillnaderna jämfört med män för alla examensinriktningar även efter kontroll för andra karakteristika. Däremot försvinner skillnaderna när kontroller görs för andra karakteristika helt mellan utrikes födda och dem som är födda i Sverige för två examensgrupper, humanister och matematiker-naturvetare, och skillnaderna blir inte statistiskt signifikanta för beteendevetare och religionsvetare.

Tabell 3. Årsarbetsinkomst år 1989 för personer 64 år och yngre med doktorsexamen avlagd i Sverige 1970–1989

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands
Humaniora	210 600 (100)	184 600 (100)	204 000 (100)	183 600 (100)
Teologi	212 000 (100)	168 700 (91)	207 600 (102)	202 900 (111)
Beteendevetenskap	238 300 (113)	212 700 (115)	232 100 (114)	214 900 (117)
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	284 300 (135)	205 100 (111)	281 700 (138)	204 900 (112)
Matematik/ naturvetenskap	232 300 (110)	198 300 (107)	229 000 (112)	202 200 (110)
Medicin	374 200 (178)	291 300 (158)	360 900 (177)	339 800 (185)
Odontologi	295 100 (140)	236 800 (128)	285 600 (140)	228 700 (125)
Teknologi	279 100 (133)	234 600 (127)	279 900 (137)	247 200 (135)
Juridik	314 100 (149)	274 700 (149)	317 100 (155)	215 900 (118)

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna. Inom parentes inkomst jämfört med humanister inom respektive kategori.

Källa: Wadensjö (1991).

En jämförelse av årsarbetsinkomsterna mellan dem med grundexamen och dem med doktorsexamen visar att de med doktorsexamen inte oväntat hade högre årsarbetsinkomster. Det är därmed inte givet att de med doktorsexamen får högre livsinkomst än de som har grundexamen som högsta examen. Doktorsexamen uppnås vid högre ålder och man måste beakta inkomsterna under åren mellan grundexamen och doktorsexamen. Hade de som tar doktorsexamen inga inkomster under de åren (vilket inte ska vara möjligt med nuvarande regler för finansiering av forskarutbildning men var möjligt tidigare) är det klart att doktorsexamen inte lönade sig ekonomiskt. Detta är dock knappast ett realistiskt antagande, men det är inte självklart att doktorsexamen

alltid lönar sig ekonomiskt jämfört med en examen på grundnivån. För att analysera den frågan mer noga krävs paneldata. Se Wadensjö (1991). De arbeten som doktorsexamen leder till kan dock vara intressantare och på så sätt ge kompensation för individens utbildningskostnader.

Tabell 4. Årsarbetsinkomst år 1989 för personer 64 år och yngre med doktorsexamen avlagd i Sverige 1970–1989 i några olika examensämnen inom humaniora och samhällvetenskap

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands
Engelska	217 600	190 500	205 700	193 300
Historia	220 800	203 600	217 300	212 700
Konstvetenskap	208 800	171 900	191 400	168 800
Litteraturvetenskap	202 800	175 100	193 300	153 000
Ekonomisk historia	235 900	179 900	238 600	163 600
Företagsekonomi	330 600	231 500	327 300	225 600
Nationalekonomi	317 900	220 500	326 000	214 500
Pedagogik	241 500	214 500	232 900	212 200
Psykologi	247 900	212 200	238 500	227 200
Sociologi	224 100	209 600	223 100	205 800
Statsvetenskap	253 200	206 600	257 400	167 600

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna.

Källa: Wadensjö (1991).

En forskarutbildning i humaniora är inte en utan flera olika utbildningar. Nästa steg är att se om det finns stora skillnader mellan årsarbetsinkomsterna för olika humanistiska utbildningar. Som en jämförelse redovisar vi några samhällvetenskapliga utbildningar. De utbildningar som ingår är de där det finns ett inte oväsentligt antal doktorsexamina. Vi ser i tabell 4 att skillnaderna är små mellan olika humanistiska ämnesområden. Årsarbetsinkomsterna är högre för dem med en doktorsexamen i samhällsvetenskapliga ämnen och inkomstvariationerna är också betydligt större mellan olika samhällsvetenskapliga ämnen än mellan olika humanistiska ämnen. Högst inkomster har de med examen i företagsekonomi eller nationalekonomi.

4. Hur många är humanisterna?

Innan vi behandlar arbetsmarknadsläget för humanisterna ska vi kort redogöra för hur stor gruppen är och hur antalet har utvecklats. Vi tar då med alla med examen från Sverige bosatta i Sverige 1998

och 2008. Vi inkluderar alltså inte dem som har en examen i humaniora från ett annat land. Vi har en övre åldersgräns på 64 år men det finns självklart yrkesverksamma bland dem som är 65 år och äldre. Vi gör genomgående jämförelse med dem med examen från ett antal andra examensinriktningar.

Antalet med en grundexamen i ett humanistiskt ämne som högsta examen var 19 138 år 1998 och 32 176 år 2008. Se tabell 5. Ökningen var större bland kvinnor än bland män och större bland utrikes födda än bland personer födda i Sverige. Speciellt stor var ökningen bland dem som kom från länder utanför Europa.

Tabell 5. Antal personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen 1998 och 2008 avlagd i Sverige 1961–2008 som högsta examen

Inriktning	1998	2008	Procentuell förändring
Humanister	19138	32176	68,1
Religionsvetare	4206	4916	16,9
Ekonomer	65300	100630	54,1
Psykologer	5485	7340	33,8
Socionomer	28517	34820	22,1
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	38915	50521	29,8
Matematiker/naturvetare	17291	21517	24,4
Läkare	17092	21666	26,8
Civilingenjörer	59731	84692	41,8
Tandläkare	8422	7611	-9,6
Jurister	22340	30198	35,2

I tabell 5 redovisas utvecklingen för olika utbildningsinriktningar på grundnivån. Vi ser att ökningen är klart störst för humanisterna, 68 procent. Även för många andra grupper är ökningen betydande. En enda grupp uppvisar en nedgång, tandläkarna.

Hur många humanister som kommer att vara på arbetsmarknaden de närmaste decennierna beror förutom på nytillskott genom utbildning av nya generationer på hur många som lämnar arbetsmarknaden genom pensionering. Det är därför intressant att undersöka humanisternas åldersfördelning och jämföra den med de för andra utbildningsgrupper. Av tabell 6 framgår att humanisterna är relativt unga – få är mellan 50 och 65 år. Andelen i dessa åldrar är betydligt högre

främst bland tandläkarna men också bland psykologer, socionomer och läkare.

Tabell 6. Åldersfördelning (%) av personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen som högsta examen 2008 avlagd i Sverige 1961–2008

Inriktning	Ålder							
	20-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Humanister	16,1	17,0	16,2	14,5	11,7	9,1	8,5	7,0
Religionsvetare	6,4	9,8	13,5	14,5	13,1	13,2	17,1	12,3
Ekonomer	14,9	16,4	16,3	17,1	13,1	10,3	7,3	4,6
Psykologer	5,5	12,3	12,0	11,3	10,8	14,1	16,0	18,1
Socionomer	9,5	10,4	11,1	12,0	11,4	13,4	17,4	14,6
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	15,0	14,6	11,7	8,9	6,8	6,5	13,3	23,1
Matematiker/ naturvetare	17,9	19,3	14,0	11,0	8,3	6,6	9,5	13,4
Läkare	8,4	14,5	12,8	11,4	11,0	14,4	15,5	11,9
Civilingenjörer	15,9	18,1	14,3	14,4	11,6	10,0	8,4	7,3
Tandläkare	6,7	6,9	7,6	7,4	10,9	23,4	18,3	18,8
Jurister	12,5	16,0	13,7	14,8	11,4	9,7	10,2	11,7

Vi ska nu göra samma analys för dem med doktorsexamen. Se tabell 7. Antalet med doktorsexamen i ett humanistiskt ämne ökade från 1881 år 1998 till 2849 år 2008, dvs. med mer än 50 procent. Också här var ökningen snabbare bland kvinnor än bland män; speciellt stor var ökningen bland dem som var födda utanför Europa. Ökningstakten var emellertid här inte högst bland humanisterna. Flera andra grupper uppvisar högre ökningstal. Lägst är ökningstakten för dem med en doktorsexamen i odontologi.

Tabell 7. Antal personer 64 år och yngre med akademisk doktorsexamen 1998 och 2008 avlagd i Sverige 1970-2008

Inriktning	1998	2008	Procentuell förändring
Humaniora	1881	2849	51,5
Teologi	237	389	64,1
Beteendevetenskap	884	1432	62,0
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	2005	3654	82,2
Matematik/naturvetenskap	7971	11937	49,8
Medicin	5256	7731	47,1
Odontologi	640	729	13,9
Teknologi	3853	7503	94,7
Juridik	199	327	64,3

För en bedömning av hur många med doktorsexamen som kommer att vara yrkesverksamma under de närmaste decennierna är det av intresse att undersöka ålderfördelningen. Av tabell 8 framgår att fördelningen är relativt jämn på femårsklasser från 35 års ålder och äldre bland humanister. Inom några utbildningsinriktningar tillhör klart fler (beteendevetenskap, odontologi, teologi) och i andra klart färre (teknologi, matematik/naturvetenskap) de äldre åldersgrupperna.

Tabell 8. Ålderfördelning (%) av personer 64 år och yngre med akademisk doktorsexamen som högsta examen 2008 avlagd i Sverige 1970-2008

Inriktning	Ålder							
	20-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Humaniora	0,4	5,4	15,3	16,5	14,5	14,0	15,3	18,5
Teologi	0,0	1,3	12,1	15,7	15,4	14,9	20,3	20,3
Beteendevetenskap	0,1	4,1	9,5	9,4	11,3	15,4	21,0	29,2
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	0,5	9,4	17,8	20,1	14,0	11,0	11,8	15,3
Matematik/naturvetenskap	1,2	13,7	18,4	16,9	14,0	12,5	11,3	11,9
Medicin	1,0	7,5	10,8	12,4	13,3	18,3	19,4	17,2
Odontologi	1,4	6,4	8,4	8,5	16,9	21,1	19,6	17,7
Teknologi	1,5	16,5	21,4	19,7	14,4	10,0	7,9	8,7
Juridik	0,0	3,4	12,2	23,9	17,7	15,0	15,0	12,8

5. Humanisternas arbetsmarknad 2008

Andelen ungdomar som går vidare till högre utbildning har ökat markant sedan slutet av 1980-talet. Den ekonomiska krisen i början av 1990-talet fick som politiskt svar en markant ökning av antal studieplatser inom högskolan. Expansionen skedde inom olika ämnesinriktningar, inklusive humaniora. Det innebär att utbudet av akademiskt utbildad arbetskraft ökade markant.

En viktig fråga är om det ökade utbudet av akademiskt utbildad arbetskraft motsvarar förändringar vad gäller efterfrågan på olika slag av sådan arbetskraft. Sammansättningen av efterfrågan på arbetskraft förändras gradvis. Under de senaste båda decennierna har sysselsättningen inom offentlig sektor stagnerat, medan den har ökat i privat sektor. Inom privat sektor har servicesektorn ökat delvis genom att ta över arbetsuppgifter som tidigare låg inom offentlig sektor eller inom privata företag i andra branscher, medan andelen och antalet som arbetar inom tillverkningsindustrin har minskat. Inom varje sektor har det skett förändringar av sammansättningen av efterfrågan på arbetskraft vad gäller vilka kvalifikationer som krävs.

Utbud och efterfrågan bestämmer tillsammans arbetsmarknadsutfallet för olika grupper, däribland humanisterna. Vi ska i detta avsnitt redogöra för olika förhållanden på humanisternas arbetsmarknad.

5.1 Sysselsättningen bland humanister

Hur stor andel av de humanister som har en grundexamen respektive en doktorsexamen som sin högsta examen är sysselsatta? Hur stor är andelen sysselsatta bland humanister jämfört med dem som har andra examensinriktningar?

Tabell 9 visar andelen sysselsatta år 2008 bland personer 64 år eller yngre med akademiska grundexamina erhållna i Sverige som högsta examen. Andelen sysselsatta är hög, för de flesta examensinriktningar 90 procent eller högre. De som inte är sysselsatta kan antingen vara utanför arbetskraften, t.ex. pensionerade, vilket kan vara vanligt bland dem som närmar sig 65 års ålder, eller arbetslösa. Lägst sysselsättning, ca 85 procent bland både män och kvinnor, har humanisterna tillsammans med matematiker/naturvetare samt samhällsvetare andra än ekonomer, psykologer, socionomer.

Tabell 9. Andel sysselsatta år 2008 bland personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen avlagd i Sverige som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga
Humanister	84,6%	86,3%	87,0%	72,8%	85,8%
Religionsvetare	92,2%	88,5%	91,0%	81,4%	90,5%
Ekonomer	91,3%	92,7%	93,0%	78,8%	92,0%
Psykologer	93,7%	93,5%	93,6%	92,7%	93,5%
Socionomer	91,1%	92,2%	92,2%	90,2%	92,0%
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	83,7%	87,5%	86,9%	75,2%	86,0%
Matematiker/naturvetare	85,4%	86,5%	88,0%	66,7%	86,0%
Läkare	96,6%	96,9%	97,0%	94,4%	96,7%
Civilingenjörer	94,4%	95,1%	94,9%	88,3%	94,5%
Tandläkare	89,2%	90,4%	91,8%	80,1%	89,8%
Jurister	92,0%	92,9%	92,7%	87,7%	92,4%

Det kan vara värt att uppmärksamma att sysselsättningsgraden är densamma eller högre för kvinnor än för män i samtliga examensgrupper utom religionsvetare. Till en del kan dessa skillnader förklaras av skillnader i ålderssammansättning mellan kvinnor och män.

Det finns betydligt större skillnader mellan dem som är födda i Sverige och utrikesfödda. Det gäller inte minst för humanister. Skillnaderna är minst för läkare och socionomer. Vi ska komma ihåg att det är fråga om personer som har examen från svenska universitet och högskolor. En del, men troligen endast en mindre del, kan förklaras av skillnader i oregistrerad återutvandring mellan utrikes födda och dem som är födda i Sverige. Andra förklaringar kan vara skillnader i kunskaper i svenska, skillnader i nätverk och diskriminering.

I tabell 10 redovisar vi motsvarande tal för dem med doktorsexamen. Sysselsättningsgraden är högre än för dem som har grundexamen som sin högsta examen, inte minst gäller det humanister. Humanister har dock tillsammans med matematiker/naturvetare lägst sysselsättningsgrad bland de olika grupperna med doktorsexamen. Skillnader i sysselsättningsgrad bland disputerade kvinnor och män är små.

Tabell 10. Andel sysselsatta år 2008 för personer 64 år och yngre med doktorsexamen avlagd i Sverige

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga
Humaniora	91,1%	89,1%	91,1%	85,5%	90,2%
Teologi	95,6%	85,1%	92,7%	91,3%	92,5%
Beteendevetenskap	94,3%	95,0%	95,6%	87,9%	94,7%
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	92,7%	93,9%	95,0%	81,2%	93,1%
Matematik/naturvetenskap	89,3%	88,6%	91,4%	76,3%	89,1%
Medicin	95,3%	93,2%	95,8%	87,3%	94,4%
Odontologi	93,5%	94,0%	96,9%	81,1%	93,7%
Teknologi	93,0%	92,6%	95,3%	82,6%	92,9%
Juridik	93,9%	97,4%	97,9%	77,3%	95,1%

Andelen av utrikesfödda med doktorsexamen som är sysselsatta är låg inom vissa inriktningar. Det gäller t.ex. matematiker/naturvetare. Förklaringen behöver inte vara arbetslöshet. En del kan ha flyttat ut ur landet, tillfälligt som postdoc eller mer permanent, utan att utflyttningen ännu hunnit registreras i den officiella statistiken. Det är viktigt med fortsatta undersökningar på detta område.

5.2 Humanisternas inkomster från arbete

Ett viktigt mått för hur det går på arbetsmarknaden är arbetsinkomsten. Inkomst från arbete kan komma dels genom lön vid anställning, dels genom inkomst från företagande. Inom vissa examensinriktningar finns fler egenföretagare.

Av tabell 11 framgår att av dem med grundexamen som högsta examen har humanister klart lägst årsinkomster år 2008 av de olika examensinriktningarna. De grupper som hade lägre årsinkomster än humanister år 1989, psykologer, socionomer och religionsvetare, har år 2008 högre inkomster än humanisterna. Humanister med grundexamen har haft en klart sämre inkomstutveckling än alla andra grupper med grundexamen mellan 1989 och 2008. Som exempel kan nämnas att bland män med grundexamen hade ekonomer 94 procent högre årsinkomst än humanister år 2008 medan skillnaden var 39 procent år 1989. För män med läkarexamen var motsvarande tal 121 procent mot 69 procent, för civilingenjörer 82 procent mot 32 procent och för jurister 83 procent mot 31 procent. Då den stora merparten

män arbetade heltid både 1989 och 2008 kan utvecklingen knappast förklaras av skillnader i utvecklingen av andelen heltidsarbetande mellan olika grupper. Vi återkommer till utvecklingen av humanisternas inkomstutveckling i avsnitt 5, där vi undersöker utvecklingen mellan 1998 och 2008 i mer detalj.

Tabell 11. Årsarbetsinkomst år 2008 för personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen avlagd i Sverige som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga	Antal individer
Humanister	314 245 (100)	272 242 (100)	288 201 (100)	242 152 (100)	284 736 (100)	29 665
Religionsvetare	368 551 (117)	305 876 (112)	341 209 (118)	312 966 (129)	339 797 (119)	4 682
Ekonomer	608 949 (194)	398 814 (146)	509 922 (177)	378 603 (156)	501 956 (176)	94 781
Psykologer	371 445 (118)	325 351 (120)	339 784 (118)	336 299 (139)	339 449 (119)	7 000
Socionomer	375 035 (119)	296 155 (109)	313 233 (109)	291 631 (120)	311 673 (109)	32 927
Samhällsvetare (ej ekonomer, psykologer, socionomer)	396 918 (126)	299 572 (110)	341 283 (118)	274 216 (113)	336 732 (118)	46 048
Matematiker/naturvetare	386 359 (123)	298 255 (110)	344 887 (120)	281 658 (116)	339 915 (119)	19 712
Läkare	693 000 (221)	541 404 (199)	619 146 (215)	616 208 (254)	618 874 (217)	21 083
Civilingenjörer	572 700 (182)	432 957 (159)	546 735 (190)	480 206 (198)	543 544 (191)	81 115
Tandläkare	465 485 (145)	391 448 (144)	435 635 (151)	376 326 (155)	426 664 (150)	6 942
Jurister	574 286 (183)	409 191 (150)	497 358 (173)	393 534 (163)	492 033 (173)	28 600

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna.

Inom parentes anges inkomsten jämfört med den för humanister inom respektive kategori.

Vi har också gjort regressionsberäkningar där vi jämför dem som har humanistisk grundexamen med dem som har andra typer av grundexamen och kontrollerar för ålder, kön, barn (0–6, 7–17 år) och födelse-land. Skillnaderna jämfört med andra examensinriktningar kvarstår – humanisterna har lägst årsinkomster. Se appendixtabell 1. Inför vi en inkomstgräns så att vi endast tar med dem som har en årsinkomst som är 130 000 kronor eller högre så minskar skillnaden i inkomster mellan humanister och dem med andra examensinriktningar. Det finns nu ingen skillnad mellan humanister och religionsvetare och socionomer har till och med något (0,7 procent) lägre inkomster än humanister. De förändringar i koefficientestimatet vi får när vi tar

bort dem med lägst inkomster pekar på att relativt många humanister har mycket låga årsarbetsinkomster.

Lägre årsarbetsinkomster skulle kunna uppvägas av fler år med examen, om denna tas vid en lägre ålder än vid andra utbildningsinriktningar. Genomsnittsåldern vid avläggande av humanistisk grundexamen är dock inte särskilt låg, 29,9 år. Högre genomsnittsålder vid avläggande av grundexamen har endast psykologer, religionsvetare och läkare. För socionomer är den lika hög som för humanister. För övriga grupper är genomsnittsåldern vid avläggande av grundexamen klart lägre. Lägst är den för civilingenjörer (26,7 år), ekonomer (27,7 år) och matematiker/naturvetare (27,8 år).

I tabell 12 redovisas årsinkomsterna för dem med doktorsexamen. De har inte oväntat högre inkomster än de som har grundexamen som sin högsta examen. Även bland dem med doktorsexamen har humanisterna lägre årsinkomster än alla andra examensinriktningar bland dem som har doktorsexamen. Jämfört med andra examensinriktningar för olika demografiska grupper (kvinnor, män, födda i Sverige och födda utomlands) har humanisternas relativa inkomstposition försämrats sedan 1989 för flertalet grupper. Det kan vara av intresse att notera att humanister med doktorsexamen har lägre årsinkomster än ekonomer, läkare, civilingenjörer, tandläkare och jurister med grundexamen.

Skillnaden i inkomster mellan dem som har doktorsexamen jämfört med dem som har grundexamen är större i Sverige än i Storbritannien. Se t.ex. Casey (2009) för uppgifter om Storbritannien. Det mest markanta resultatet i den brittiska undersökningen är att det endast finns några få procents skillnad i inkomst mellan dem som har en doktorsexamen och dem som har en masterexamen. Skillnaden är större mellan masterexamen och grundexamen. För humanister är inkomstskillnaden mellan doktorsexamen och grundexamen liten eller ingen i Storbritannien.

Låga årsarbetsinkomster för humanister med doktorsexamen skulle kunna uppvägas av fler år med examen än vad de med andra examensinriktningar har, om humanister tar sin examen vid en lägre ålder än de med andra inriktningar. Genomsnittsåldern vid avläggande av humanistisk doktorsexamen är emellertid relativt hög, 38,4 år. Den är ännu något högre för de beteendevetare, odontologer och teologer som avlägger doktorsexamen och ungefär lika hög för dem som avlägger medicine doktorsexamen. För vissa av dessa andra grup-

per med hög examensålder är avhandlingsskrivandet i många fall en integrerad del av arbetet inom en anställning. För övriga grupper är examensåldern lägre än för humanisterna. Lägst är den för matematiker/naturvetare (33,3 år) och teknologie doktorer (33,7 år). De kan förvänta sig fem år mer med lön som disputerade än humanisterna under förutsättning att pensionsåldern är densamma.

Tabell 12. Årsarbetsinkomst år 2008 för personer 64 år och yngre med doktorexamen avlagd i Sverige

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga	Antal individer
Humaniora	394 763 (100)	344 660 (100)	376 437 (100)	348 573 (100)	372 122 (100)	2 744
Teologi	428 669 (109)	353 084 (102)	413 344 (110)	358 989 (103)	406 873 (109)	378
Beteendevetenskap	487 003 (130)	427 546 (124)	460 023 (122)	415 791 (119)	455 031 (122)	1 391
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	537 561 (136)	414 052 (120)	505 529 (134)	410 621 (118)	493 853 (133)	3 487
Matematik/naturvetenskap	519 659 (132)	419 988 (122)	496 057 (132)	422 333 (121)	485 784 (131)	11 016
Medicin	794 854 (201)	544 955 (158)	700 254 (186)	602 352 (173)	684 629 (184)	7 425
Odontologi	743 110 (188)	528 038 (153)	696 984 (185)	468 474 (134)	655 852 (176)	700
Teknologi	551 078 (140)	438 580 (127)	541 950 (144)	461 298 (132)	528 225 (142)	7 069
Juridik	615 511 (156)	500 230 (145)	586 850 (156)	478 762 (137)	574 313 (154)	319

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna. Inom parentes anges årsarbetsinkomst jämfört med den för humanister inom respektive kategori.

Vi har i en regressionsanalys undersökt om skillnaderna mellan årsinkomsterna för dem med doktorexamen med olika inriktningar kvarstår om kontroller görs för ålder mm. Se appendix tabell 2. Vi finner att de med andra examensinriktningar fortfarande har högre inkomster. Undantaget är de med doktorexamen i religionsvetenskap. De har lägre årsinkomster än de med humanistisk doktorexamen när denna typ av kontroller görs. Förklaringen till skillnaden i resultat mellan genomsnittsberäkningarna och regressionsanalysen är att de med religionsvetenskaplig doktorexamen är äldre än de med humanistisk doktorexamen. Mönstret blir detsamma men skillnaderna mindre om vi endast tar med dem som har en årsinkomst som

är 130 000 kronor eller högre. Det pekar på att relativt sett fler humanister med doktorsexamen än de med andra inriktningar har mycket låga inkomster.

Vi har också i en regressionsanalys jämfört humanister med doktorsexamen med humanister med grundexamen och då kontrollerat för ålder, kön, barn (0–16, 7–17 år) och födelseland. Se appendixtabell 3. Vi finner då att doktorsexamen som väntat ger en högre årsinkomst, men skillnaden är endast knappt 4 procent. Tar vi endast med dem som har inkomster som är minst 130 000 kronor blir skillnaden något större, knappt 7 procent.

Det är av intresse att mer i detalj studera de faktorer som påverkar humanisternas årsinkomster. Vi har därför gjort separata regressionsanalyser för humanister med grundexamen respektive doktorsexamen som högsta examen och tagit med variabler representerande vid vilket lärosäte examen är avlagd, var i landet personen bor och i vilken sektor individen har arbete. Vi har som jämförelsekategorier valt Stockholms universitet, bosatt utanför Stockholmsområdet och arbete i offentlig sektor. Se appendixtabeller 4 och 5.

För dem med grundexamen som högsta examen har de från flertalet andra universitet och högskolor än Stockholms universitet något lägre årsarbetsinkomster om vi inte tar hänsyn till var i landet individerna bor. Det skulle kunna bero på den starkare arbetsmarknaden i Stockholmsområdet. Försteget för dem från Stockholms universitet försvinner också helt för dem med grundexamen när vi tar hänsyn till om individen bor i Stockholmsområdet eller inte, och de med examen från Göteborgs och Umeå universitet och Södertörns högskola har tvärtom signifikant högre årsarbetsinkomster än de med examen från Stockholms universitet. För dem med doktorsexamen finner vi inga signifikanta skillnader mellan de olika utbildningsenheterna. Resultaten förändras något när vi endast tar med dem med minst 130 000 kronor i årsinkomst.

Bland dem med humanistisk grundexamen som högsta examen har de som arbetar inom privat sektor något högre årsinkomster än de som arbetar inom offentlig sektor. För dem som har doktorsexamen har däremot de som har arbete inom privat sektor betydligt lägre årsinkomster än de som arbetar i offentlig sektor. Topptjänsterna för de humanister som har doktorsexamen finns tydligen inom den offentliga sektorn, bl.a. vid universiteten.

I tabell 13 redovisas årsarbetsinkomsterna för dem med doktorsex-

amen i några olika ämnen. Tyvärr har det inte varit möjligt att få exakt samma indelning i ämnen som i undersökningen avseende 1989, men i stort är kategorierna jämförbara. Engelska och litteraturvetenskap har fler doktorsexamina än de ämnen de grupperats tillsammans med och nationalekonomi betydligt fler än ekonomisk historia. Nationalekonomi och företagsekonomi ligger i topp inkomstmässigt och avståndet till de humanistiska ämnena har ökat markant. Den mest markanta förändringen är att årsinkomsterna för de samhällsvetenskapliga ämnen som tidigare låg på ungefär samma nivå som de humanistiska ämnena nu ligger klart högre. Det gäller både för män och för kvinnor och både för dem som är födda i Sverige och dem som är födda utomlands. Det är ytterligare en indikation på att humanisterna har sackat efter inkomstmässigt.

Tabell 13. Årsarbetsinkomst år 2008 för personer 64 år och yngre med doktorsexamen avlagd i Sverige i några olika examensämnen inom humaniora och samhällvetenskap

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga	Antal individer
Engelska, tyska och nederländska	378 882	342 098	352 995	361 899	355369	255
Historia	413 463	358 705	397 109	375 538	395146	846
Litteraturvetenskap och Konstvetenskap	377 921	344 255	363 461	347 889	362004	588
Företagsekonomi	619 545	418 854	575 167	438 333	560267	799
Nationalekonomi/ Ekonomisk historia	620 740	477 480	610 982	437 472	589959	619
Pedagogik	485 703	433 356	458 325	402 697	453377	787
Psykologi	488 193	417 031	462 619	426 326	457 356	600
Sociologi	477 003	395 420	447 756	410 270	441708	564
Statsvetenskap	470 420	426 988	466 024	377 638	456368	476

Anm. SCB har ändrat sin redovisning som innebär att vissa ämnen är sammanslagna.

5.3 Inom vilka sektorer arbetar humanisterna?

Var arbetar då humanisterna? En första grov indelning kan göras genom att dela upp de sysselsatta (de för vilka det finns kontrolluppgift) i anställda och egenföretagare. Vi finner att merparten av humanister med grundexamen är anställda. Se tabell 14. Jämfört med andra examensinriktningar är dock andelen företagare inte speciellt låg. Här ingår dock inte dem som arbetar i eget aktiebolag utan de räknas

istället in bland dem som är anställda (de är anställda i det företag de äger). Det gör att vi allmänt underskattar andelen företagare och omfattningen av denna underskattning kan skilja sig åt mellan dem med olika examensinriktningar.

Tabell 14. Andelen personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen avlagd i Sverige med olika inriktningar fördelade efter yrkesställning år 1998 och 2008; Procentuell fördelning

Inriktning	År	Ingen kontroll-uppgift	Andel anställda* (%)	Andel företagare (%)	Andel i privat sektor (företagare och anställda i privat sektor) (%)
Humanister	1998	8,3	88,3	3,4	34,2
	2008	8,3	87,3	4,3	39,3
Religionsvetare	1998	4,4	95,0	0,6	4,4
	2008	5,1	93,8	1,0	7,4
Ekonomer	1998	5,4	92,7	1,9	63,4
	2008	6,0	91,9	2,1	69,2
Psykologer	1998	4,9	88,4	6,6	16,7
	2008	4,8	88,9	6,2	21,6
Socionomer	1998	5,3	93,2	1,6	9,1
	2008	5,8	92,6	1,7	11,2
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	1998	7,1	89,7	3,2	36,2
	2008	9,2	87,5	3,2	36,5
Matematiker/naturvetare	1998	6,8	91,4	1,7	38,9
	2008	8,7	89,2	2,1	45,8
Civilingenjörer	1998	3,3	95,4	1,3	75,3
	2008	4,3	94,0	1,7	80,4
Läkare	1998	2,3	96,5	1,1	8,9
	2008	2,7	95,8	1,5	17,2
Tandläkare	1998	10,1	83,4	6,6	38,8
	2008	8,9	85,4	5,6	42,3
Jurister	1998	6,0	89,5	4,5	44,0
	2008	5,4	91,4	3,2	46,9

* Inklusive företagare i eget aktiebolag

Hur är då inkomsterna för humanister med grundexamen som högsta examen i de olika sektorerna? Appendix tabell 4 pekar på att de som

arbetar i privat sektor har något högre årsinkomster. Skillnaden varierar enligt regressionsberäkningarna något (mellan 4,4 och 6,0 procent) beroende på om vi har med alla med årsarbetsinkomst eller om vi exkluderar dem som har låga inkomster genom att sätta en inkomstgräns på 130 000 kronor.

I tabell 15 redovisas andelen som är företagare bland dem som har doktorsexamen med olika inriktningar. Andelen är genomgående låg, som högst ca 2 procent. I tabell 15 redovisas också andelen som arbetar i privat sektor (inklusive egna företagare). Få av humanisterna med doktorsexamen arbetar i privat sektor, 8,1 procent. Den enda grupp med lägre andel sysselsatta inom privat sektor är teologerna.

Tabell 15. Personer 64 år och yngre med doktorsexamen avlagd i Sverige med olika inriktningar fördelade efter yrkesställning år 1998 och 2008; procentuell fördelning

Inriktning	Ingen kontroll-uppgift	Andel anställda* (%)	Andel företagare (%)	Andel i privat sektor (företagare och anställda i privat sektor) (%)
Humaniora	4,0	94,1	1,9	8,1
Teologi	3,3	95,4	1,3	6,9
Beteendevetenskap	2,9	94,9	2,2	8,0
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	4,8	93,6	1,6	10,8
Matematik/naturvetenskap	7,9	90,8	1,2	29,6
Medicin	4,0	95,1	0,9	15,1
Odontologi	4,0	95,3	0,7	19,8
Teknologi	5,8	92,8	1,4	47,8
Juridik	2,4	96,0	1,5	13,1

* Inklusive företagare i eget aktiebolag

Vilka inkomster har då humanister med doktorsexamen i de båda sektorerna? Appendixtabell 5 pekar på att de som arbetar i privat sektor har lägre årsinkomster. Tar vi med alla oavsett årsinkomstens storlek blir skillnaderna mycket stora. Exkluderar vi dem som har låga inkomster genom att sätta en inkomstgräns på 130 000 kronor blir skillnaden mycket mindre: 4,4 och 4,7 procent lägre inkomst för dem i privat sektor i de båda specifikationerna. Att skillnaderna varierar mycket beroende om en inkomstavgränsning görs eller inte kan hänföras till, att en del i privat sektor har mycket låga årsarbetsinkomster. Delårs- eller deltidsarbete är troliga förklaringar.

5.4 Vilka yrken har humanisterna?

Arbetar humanister inom yrken som svarar mot deras utbildning? Hur är det i detta avseende för humanister jämfört med dem som har examen med andra inriktningar? Det är egentligen två frågor: ”Har humanisterna arbeten vilka vi vanligen förbinder med humanistisk utbildning?” och ”Har de yrken som ligger på en nivå som svarar mot utbildningens nivå?” Det är den senare frågan vi ska försöka bidra till svaret på genom att undersöka inom vilka yrkesområden humanisterna arbetar. Vi gör det med hjälp av SCB:s yrkesklassificeringssystem (SCB, 1998).

Tabell 16. Personer med humanistisk grund- eller doktorsexamen år 2008 avlagd i Sverige inom olika yrkesområden (SSYK 1996, grov indelning); procentuell fördelning

Yrkesområde (kod)	Yrkesområde (klartext)	Grundexamen i humaniora	Doktorsexamen i humaniora
SSYK1	Ledningsarbete	6,0	7,0
SSYK2	Arbete som kräver teoretisk specialkompetens	54,3	87,0
SSYK3	Arbete som kräver kortare högskoleutbildning	11,8	2,1
SSYK4	Kontors- och kundservicearbeten	8,8	1,4
SSYK5	Service-, omsorgs- och försäljningsarbete	8,2	0,7
SSYK6	Arbete inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske	0,2	--
SSYK7	Hantverksarbete inom byggverksamhet och tillverkning	0,7	0,1
SSYK8	Process- och maskinoperatörsarbete, transportarbete mm	1,0	0,0
SSYK9	Arbete utan krav på särskild yrkesutbildning	1,5	0,0
SSYK0	Militärt arbete	0,1	--

-- = inga observationer; antalet i kolumnerna summerar inte till 100 procent – för resterande procentandelar saknas uppgifter om yrke

Vi ser i tabell 16 att merparten av dem som har doktorsexamen i humaniora antingen har ledningsarbete eller arbeten som kräver teoretisk specialkompetens. Det hindrar inte att det kan finnas överutbildade humanister med doktorsexamen inom dessa båda yrkesområden, men det går däremot inte att direkt utläsa utan en noggrannare granskning. Av humanister med doktorsexamen har endast 3,8 procent arbete inom yrkesområdena SSYK3–9; att arbeta inom dessa yrkesområden innebär överutbildning. För humanister med grundexamen har däremot endast något mer än sextio procent (60,3

procent) antingen ledningsarbete eller arbete som kräver teoretisk specialkompetens. Många har arbete inom SSYK3–9, 32,2 procent, vilket pekar på att många humanister med grundexamen kan vara överutbildade.

Är andelen överutbildade högre bland humanisterna med grundutbildning än bland dem som har andra typer av grundutbildning? Det finns anledning att närmare granska detta genom att undersöka fördelningen på olika yrkesområden inom andra examensinriktningar och jämföra med den för humanisterna. Se tabell 17.

Tabell 17. Fördelning av personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen avlagd i Sverige med olika inriktningar på yrkesområden år 2008; procentuell fördelning

Inriktning	SSYK1	SSYK2	SSYK3–9; 0
Humanister	6,0	54,3	32,2
Religionsvetare	2,1	75,4	18,7
Ekonomer	18,9	40,9	36,0
Psykologer	3,8	86,8	6,1
Socionomer	12,0	65,2	20,4
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	10,8	51,1	31,9
Matematiker/naturvetare	6,3	51,5	35,9
Civilingenjörer	17,3	57,6	21,7
Läkare	2,4	94,4	1,4
Tandläkare	3,4	75,1	4,6
Jurister	8,2	68,1	19,2

Anm. Antalet i kolumnerna summerar inte till 100 procent – för resterande procentandelar saknas uppgifter om yrke

Vi finner att andelen som har ledningsarbete (SSYK1) är högst bland ekonomer och civilingenjörer. Inom legitimationsinriktade utbildningar som läkare och psykologer har en mycket stor andel arbeten som kräver teoretisk specialkompetens (SSYK2). Humanisterna tillhör de inriktningar där relativt många har yrken klassificerade inom SSYK3–9.

Men har det då någon betydelse inkomstmässigt att ha ett arbete inom SSYK3–9 jämfört med att ha ett arbete inom SSYK1–2? Eller för att formulera det annorlunda: Har det betydelse för arbetsinkomsten att ha ett arbete för vilket man är överutbildad? Vi har undersökt detta genom att i regressionsberäkningarna lägga till variabler som repre-

senterar andra yrkesområden än SSYK1–2. Resultaten redovisas i appendixstabeller 6–10. För humanister med grundexamen som högsta examen innebär ett arbete inom SSYK3–9 en klart lägre inkomst. Skillnaden mot arbeten inom SSYK1–2 är 17,6 procent. Tar vi bort dem med inkomster lägre än 130 000 kronor vid beräkningen blir skillnaden mindre, 8,7 procent. Ser vi på alla utbildningsinriktningar sammantaget blir inkomsterna 9,4 och 6,8 procent lägre vid arbete inom SSYK3–9 beroende på om en inkomstavgränsning görs eller inte.

För humanister med doktorsexamen blir resultatet 15,5 och 14,2 procent lägre inkomster för dem som har ett arbete inom SSYK3–9 än för dem arbete inom SSYK1–2. Vi ska komma ihåg att få med doktorsexamen har arbeten inom SSYK3-9. Vi har också gjort samma typ av beräkningar där vi inkluderat de olika examensinriktningarna i samma skattning, och där humanister med såväl grund- som doktorsexamen ingår i samma skattning. Se appendixstabeller 9 och 10.

5.5 Humaniora – en hög och ökande andel kvinnor

Kvinnor utgör en allt större andel av dem som studerar vid universitet och högskolor. Det innebär att kvinnornas andel av dem med olika typer av akademiska examina också gradvis ökar, dock med en viss eftersläpning. Ökningen av andelen kvinnor går att finna på i stort sett alla områden. Det finns dock stora skillnader mellan olika områden. Vi ska här först jämföra andelen som är kvinnor bland dem som har grundexamen inom olika inriktningar 1998 och 2008. Se tabell 18. Vi ser att andelen kvinnor bland dem med humanistisk grundexamen var 70 procent år 2008. Andelen var nästan lika hög redan 1998. Den är dock inte högst bland humanisterna – kvinnoandelen är klart högre bland socionomer och ökar mer för denna grupp än för humanisterna. En starkt bidragande förklaring till den höga och ökande andelen kvinnor bland socionomerna är att socionomutbildningen numera endast har en socialarbetarlinje, där kvinnorna sedan länge utgör en klar majoritet. Fram tills början av 1980-talet fanns också en förvaltningslinje med en betydligt högre andel manliga studerande. De som har en utbildning från förvaltningslinjen utgör en gradvis minskande andel av de socionomutbildade, eftersom gruppen inte får något nyttillskott. Andelen kvinnor bland dem med en grundexamen ökade inom alla inriktningar mellan 1998 och 2008. För merparten inriktningar ligger andelen nu nära eller över 50 procent. Endast för en examens-

inriktning, civilingenjörer, är kvinnorna klart underrepresenterade med en andel om endast något mer än 20 procent. Andelen kvinnor bland civilingenjörerna ökade dock markant mellan 1998 och 2008.

Uppgifterna avser alla som är 64 år eller yngre oavsett examensår. Det kan vara intressant att undersöka könssammansättningen bland dem som nyligen avlagt examen. Vi redovisar därför också andelen kvinnor av dem som avlagt sin examen 2006–2008. För humanisterna är denna andel endast något högre än för alla oavsett examensår, 70,7 procent jämfört med 70,1 procent. Det pekar på att kvinnoandelen på sikt kommer att hamna kring 70 procent. För andra grupper är kvinnoandelen betydligt högre bland dem som examinerats 2006–2008 än bland dem alla med samma examen 2008. För alla grupper utom civilingenjörer är kvinnoandelen av dem som examinerades 2006–2008 klart över 50 procent. Kvinnorna kommer inom ett antal år att utgöra en klar majoritet av alla i befolkningen som har en akademisk grundexamen som högsta examen.

Tabell 18. Andel kvinnor bland dem som har grundexamen avlagd i Sverige som högsta examen och är 64 år eller yngre med olika inriktningar 1998 och 2008

Inriktning	Andel kvinnor 1998	Andel kvinnor 2008	Andel kvinnor bland dem som har examen från 2006–2008
Humanister	67,5	70,1	70,7
Religionsvetare	37,2	46,2	59,4
Ekonomer	45,8	50,6	57,1
Psykologer	68,7	69,5	73,4
Socionomer	75,1	80,2	89,1
Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer)	49,5	61,0	72,1
Matematiker/naturvetare	40,5	52,1	62,9
Civilingenjörer	14,6	20,7	29,5
Läkare	44,6	48,8	60,5
Tandläkare	46,2	52,1	67,3
Jurister	38,8	49,5	63,9

I nästa steg gör vi motsvarande jämförelse av kvinnoandelen för dem med doktorsexamen med olika inriktningar. Se tabell 19. Andelen kvinnor av dem med doktorsexamen i ett humanistiskt ämne ökade mellan 1998 och 2008 från 38,6 till 45,1 procent. Det är jämfört med

de flesta andra inriktningar en tämligen hög andel, men inte den högsta. Andelen kvinnor bland dem med doktorsexamen i beteendevetenskap och odontologi var något högre år 2008. Även vad gäller doktorsexamen var andelen kvinnor lägst bland dem som studerat teknologi, endast något mer än 20 procent av dem med en teknologie doktorsexamen var kvinnor. Uppgifterna avser alla som är 64 år eller yngre oavsett examensår. Det är intressant att undersöka könssammansättningen bland dem som nyligen avlagt examen. Vi redovisar därför också andelen kvinnor som avlagt examen 2006–2008. Vi ser att en majoritet av dem som avlagt en doktorsexamen i ett humanistiskt ämne dessa år är kvinnor, 56,0 procent.

Tabell 19. Andel kvinnor 1998 och 2008 bland dem som har doktorsexamen avlagt i Sverige med olika inriktningar och är 64 år eller yngre

Inriktning	Andel kvinnor 1998	Andel kvinnor 2008	Andel kvinnor bland dem som har examen från 2006–2008
Humaniora	38,6	45,1	56,0
Teologi	17,7	29,3	40,0
Beteendevetenskap	43,0	53,5	60,5
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	22,4	35,0	47,3
Matematik/naturvetenskap	23,1	34,0	46,4
Medicin	23,7	44,4	61,5
Odontologi	24,4	40,9	59,4
Teknologi	11,9	20,3	26,0
Juridik	24,1	34,9	45,5

Sammantaget kan vi se att kvinnor utgör en klar majoritet av dem som har en grundexamen med humanistisk inriktning och att kvinnorna inom en överskådlig tid kommer att utgöra en majoritet bland dem som har en doktorsexamen i ett humanistiskt ämne. Vi finner ett liknande mönster också för de övriga examensinriktningarna. Andelen kvinnor bland dem som har doktorsexamen ökar. Kvinnoandelen är 40 procent eller högre för alla inriktningar utom teknologi bland dem som har doktorsexamen från 2001-2008.

5.6 Utrikes födda med examen i humaniora avlagd i Sverige

Som tidigare framgått har utrikesfödda med humanistisk examen lägre sysselsättningsgrad och lägre årsarbetsinkomster än de som är födda i Sverige. Jämförelsen avser endast dem som har examen från något lärosäte i Sverige.

Vi har med regressionsanalys undersökt skillnaderna i årsarbetsinkomster något närmare (se appendixtabeller 11 och 12) och fann att skillnaderna kvarstår vid konstanthållning för olika andra variabler. Det finns skillnader beroende på födelseland och också skillnader beroende på vid vilken ålder man kommit till Sverige. Störst är inkomstnackdelen för dem som har kommit efter gymnasieåldern. Inkomstnackdelen blir klart mindre om vi exkluderar dem med inkomster under 130 000 kronor om året, vilket tyder på att de låga inkomsterna för många av de utrikes födda är en fråga om att inte ha arbete hela året eller på heltid.

6. Utvecklingen för humanister under det senaste decenniet jämfört med den för andra grupper

Vi har hittills i detta kapitel behandlat hur arbetsmarknadsläget var för humanisterna jämfört med andra grupper av akademiker år 2008 och gjort vissa jämförelser med läget år 1989. Vi ska nu göra en noggrannare granskning hur utvecklingen har varit mellan 1998 och 2008 – två år för vilka vi har jämförbara data. Vi börjar med att se på hur andelen sysselsatta har förändrats under tioårsperioden. Se Tabell 20.

Vi vet sedan tidigare att andelen sysselsatta är lägre bland humanister än bland dem med andra examensinriktningar år 2008. En fråga är om detta är ett nytt fenomen. Av tabellen framgår att andelen sysselsatta bland humanister ökade mellan 1998 och 2008.

Tabell 20. Förändring i procentenheter i andelen sysselsatta mellan 1998 och 2008 av personer 64 år och yngre med akademiska grundexamen avlagd i Sverige

Inriktning	Förändring av andel sysselsatta; procentenheter				
	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga
Humanister	+2,3	+3,7	+3,7	+0,3	+3,3
Religionsvetare	+0,6	+2,0	+0,8	+1,9	+0,8
Ekonomer	+0,1	+1,6	+1,3	-0,2	+0,9
Psykologer	+0,1	+2,4	+1,0	+6,8	+1,6
Socionomer	-0,1	+0,7	+0,5	+2,9	+0,6
Samhällsvetare (ej ekonomer, psykologer, socionomer)	-4,8	-0,1	-1,8	-0,1	-1,9
Matematiker/naturvetare	-2,5	+1,8	+0,5	-6,7	-0,6
Läkare	+0,2	+0,8	+0,3	+2,4	+0,4
Civilingenjör	-0,4	+0,3	-0,3	+2,3	+0,3
Tandläkare	+3,7	+2,8	+1,3	+18,3	+3,3
Jurister	+1,5	+4,4	+2,7	+3,2	+2,6

Vi ska därefter undersöka hur inkomstutvecklingen har varit för humanister och först se på dem som har grundexamen. Se tabell 21. Antalet med humanistisk grundexamen ökade mycket kraftigt mellan 1998 och 2008, mer än någon annan grupp. Den enda av här redovisade examensinriktningar där antalet individer minskade är tandläkarna. Antalet tandläkare minskade med knappt 9 procent. Inkomstutvecklingen har varit relativt svag för humanisterna, 43,3 procent. Det kan jämföras med konsumentprisindex som steg med 16,9 procent under perioden. De reala årsinkomsterna steg alltså endast med ett par procent om året mellan 1998 och 2008. Två grupper med klart lägre inkomstökningstakt än humanisterna är matematiker/naturvetare samt samhällsvetare andra än psykologer, socionomer och ekonomer. Den enda gruppen med sjunkande antal individer, tandläkarna, uppvisar den klart största inkomstökningen av alla här redovisade examensinriktningar.

Tabell 21. Procentuell förändring av årsinkomster och antal personer mellan 1998 och 2008 av personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen avlagd i Sverige

Inriktning	Förändring av årsinkomst (%)					Förändring av antalet individer (%)
	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga	
Humanister	36,7	48,0	43,4	40,1	43,3	67,5
Religionsvetare	41,2	48,0	41,3	34,9	41,0	15,9
Ekonomer	49,2	60,0	49,7	31,5	48,4	53,0
Psykologer	39,1	43,2	40,3	56,7	41,2	33,9
Socionomer	32,9	40,4	36,3	38,5	36,2	22,9
Samhällsvetare (ej ekonomer, psykologer, socionomer)	13,5	31,8	16,7	19,9	16,5	26,7
Matematiker/naturvetare	26,4	35,7	26,2	21,1	17,6	21,7
Läkare	52,7	51,6	49,2	67,5	50,7	26,2
Civilingenjör	41,4	49,2	40,1	43,0	40,1	40,1
Tandläkare	63,2	67,4	62,4	86,1	63,3	-8,8
Jurister	45,3	59,2	44,7	34,7	43,8	35,7

Anm. Endast de som har någon inkomst ingår i beräkningarna.

I nästa steg ser vi på motsvarande utveckling i årsinkomster för dem med doktorsexamen med olika inriktningar. Se tabell 22. Antalet individer har ökat markant för alla inriktningar, minst för odontologer för vilka antalet ökade med endast 16,5 procent mellan 1998 och 2008. Antalet med humanistisk doktorsexamen ökade med nästan 48 procent. För flera andra grupper är dock ökningen procentuellt sett än större.

Inkomsterna ökade lika mycket för humanisterna som för några andra grupper. De ökade dock mer för några andra grupper, framför allt matematiker/naturvetare, medicinare och allra mest odontologer – gruppen som ökade minst i antal procentuellt sett.

Tabell 22. Procentuell förändring i årsinkomster och antal personer mellan 1998 och 2008 av personer 64 år och yngre med akademisk doktorsexamen avlagd i Sverige

Inriktning	Förändring av årsinkomst (%)					Förändring av antalet individer (%)
	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga	
Humaniora	25,3	22,8	22,0	33,4	23,3	47,8
Teologi	29,8	46,9	30,6	20,6	29,5	62,9
Beteendevetenskap	28,4	30,5	26,2	37,7	27,5	62,7
Samhällsvetenskap (ej beteendevetenskap)	28,2	27,5	22,6	36,8	24,1	81,1
Matematik/naturvetenskap	37,2	36,8	34,2	37,8	34,1	46,6
Medicin	41,3	30,4	30,9	38,0	30,9	45,2
Odontologi	49,0	54,3	45,7	48,3	39,3	16,5
Teknologi	29,9	37,2	28,2	34,3	28,3	90,0
Juridik	26,9	17,6	19,4	50,9	22,1	67,0

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna.

7. Sverige jämfört med andra länder i Norden

Denna rapport studerar läget för dem med humanistisk utbildning i Sverige. Vi har i genomgången av olika bidrag inom forskningen om utbildning och arbetsmarknaden berört internationella erfarenheter. Vi ska här ytterligare belysa de svenska erfarenheterna genom att redovisa en del uppgifter för de nordiska grannländerna.

Vi ska först se hur de med högre utbildning fördelar sig på olika utbildningsinriktningar i de fyra större nordiska länderna. Se tabell 23. Skillnaderna är mycket stora mellan länderna. En förklaring kan vara i vilken utsträckning olika utbildningar har varit och är på högskole- och universitetsnivå.

Enligt tabell 23 är andelen med humanistisk utbildning något lägre i Sverige än i de andra länderna. En bidragande förklaring kan vara klassificeringen av dem som utbildas till lärare. Sverige ligger högst vad gäller andelen universitets- och högskoleutbildade som är lärarutbildade. Lärarutbildade kan i statistiken klassificeras antingen efter att de är lärarutbildade eller efter sin inriktning (humaniora, samhällsvetenskap, etc.). Det kan finnas skillnader i detta avseende mellan de nordiska länderna.

Tabell 23. Uppnådd utbildning på universitet och högskolenivå efter utbildningsinriktning av personer i åldern 15-74 år den 1 januari 2009 i Danmark, Finland, Norge och Sverige; procentuell fördelning

Område	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Allmänna program	--	--	3,3	--
Läroarbete, pedagogik	12,4	6,9	19,3	21,7
Estetiska och humanistiska program samt religion	9,9	8,3	7,9	6,3
Samhällsvetenskap, ekonomi och juridik	19,5	31,8	23,5	22,1
Naturvetenskap, matematik och datavetenskap	4,2	5,7	7,5	6,0
Maskinteknik, tillverkning och byggt teknik	17,0	22,4	11,0	15,0
Jordbruk, skogsbruk och fiske	3,2	2,8	1,2	1,4
Hälsa och socialvård	29,1	17,0	21,9	21,8
Serviceyrken och försvar	4,7	5,0	4,1	4,4
Ospecificerat	--	--	0,2	1,3
Totalt	100	100	100	100

Källa: Nordisk statistisk årsbok 2010.

Ett annat sätt att jämföra länderna är att se hur de som examineras ett visst år fördelar sig på utbildningsinriktningar. Vi redovisar uppgifter för samma fyra länder i tabell 24. Jämfört med de tre andra länderna tar i Sverige relativt få en examen inom humaniora (inklusive estetiska ämnen och religion), medan relativt många tar en examen inom läroarbete. Skillnaderna kan troligen till del förklaras med ovan nämnda faktorer: Skillnader i vilka utbildningar som ligger på högskolenivå och skillnader i hur de som utbildas till lärare med olika inriktningar klassificeras.

Tabell 24. Antal nyutexaminerade år 2008 med olika utbildningsinriktningar i Danmark, Finland, Norge och Sverige

Område	Danmark	Finland	Norge	Sverige*
Allmänna program	0	0	42	0
Läroarbetsutbildning, pedagogik	3518	4728	6340	11116
Estetiska och humanistiska program samt religion	6834	10268	3087	3240
Samhällsvetenskap, ekonomi och juridik	13070	15676	10241	14374
Naturvetenskap, matematik och datavetenskap	3443	7034	2647	4047
Maskinteknik, tillverkning och byggt teknik	6464	9080	2706	10177
Jordbruk, skogsbruk och fiske	960	1352	343	707
Hälsa och socialvård	10846	9063	8324	15037
Serviceyrken och försvar	1476	2874	1584	1683
Ospecificerat	0	0	11	47
Totalt	46611	60075	35325	60428

* 2007.

Källa. Nordiska Rådet (www.dst.dk/pxweb/Dialog/Saveshop.asp)

Det finns en del undersökningar som belyser utvecklingen för humanisterna i de andra nordiska länderna. Vi ska kort beröra några undersökningar som avser Danmark och Norge.⁹ Gemensamt för båda länderna är att en ökande andel av nyutexaminerade humanister får arbete i den privata sektorn. Trenden är starkare i Danmark än i Norge. Ganska många får sitt första arbete utanför det område de har utbildats för i både Danmark och Norge. I de norska undersökningarna finns en jämförelse med andra utbildningsriktningar. Den visar att den bristande anpassningen mellan utbildning och arbete är mer markant för humanister än för andra undersökta utbildningsinriktningar.

8. Humanisterna – en grupp med problem på arbetsmarknaden

Antalet som har en examen i humanistiska ämnen på grundnivån eller forskarutbildningsnivån ökade markant i Sverige under det senaste decenniet. Det har skett samtidigt som humanisternas ställning på arbetsmarknaden har försämrats jämfört med läget för dem med andra examensinriktningar. Den genomsnittliga årsinkomsten för

⁹ Se Akademikernes centralorganisation (2008) och Bjerregaard m.fl. (2010) för Danmark och Arnesen (2010) och Næss (2010) för Norge.

humanister är låg oavsett examensnivå och den ekonomiska avkastningen av utbildning är alltså låg.

En orsak till att så många trots de ekonomiskt sett sämre villkoren söker sig till humanistisk utbildning kan vara att det har varit relativt lätt att få en sådan utbildningsplats. Bland annat för att undvika ungdomsarbetslöshet utökades platserna i universitetsutbildningen snabbt under 1990-talets kris och också senare. Kostnaderna för platser inom humaniora och också inom stora delar av samhällsvetenskap var och är betydligt lägre än inom andra områden och dessa utbildningsområden kom därför att stå för en betydande del av expansionen av antalet utbildningsplatser. En inte oväsentlig del av dem som har studerat humaniora har inte fått kvalificerade arbeten. Humanister som inte har kvalificerade arbeten har betydligt lägre årsarbetsinkomster än humanister som har kvalificerade arbeten.

En annan orsak att många söker sig till humanistisk utbildning kan vara att de föredrar den typ av yrken och arbetsuppgifter som humanistisk utbildning ofta leder till. De vet kanske att sådan utbildning ofta inte leder till arbeten med höga inkomster, men förväntat intressantare arbetsuppgifter kompenserar vid valet av en humanistisk utbildningsinriktning. Som tidigare nämnts får emellertid många inte sådana arbeten som traditionellt är förknippade med humanistisk utbildning.

Merparten som har en humanistisk examen är kvinnor (ca 70 procent). Kvinnorna har än lägre årsinkomster än männen, och de som är utrikes födda (men med examen från Sverige) har lägre inkomster än de som är födda i Sverige. Det är viktigt att undersöka detta närmare och att också undersöka hur det går på arbetsmarknaden för de humanister som har en examen avlagd i ett annat land än Sverige.

Finns det då vägar för att förbättra villkoren för humanisterna på arbetsmarknaden? Det kan för det första finnas anledning att fundera över dimensioneringen av olika utbildningar. Det kan för det andra finnas argument för att undersöka möjligheterna att kombinera humanistisk utbildning med annan utbildning. Många studerande gör det på eget initiativ men det kan kanske göras på ett mer organiserat sätt. Det kan för det tredje finnas anledning att överväga ett ökat offentligt stöd till kultursektorn.

Vi har i denna studie behandlat flera frågor rörande villkoren på arbetsmarknaden för humanister. Det finns några närliggande problem som kan vara av intresse för fortsatta studier. Vi ska bara nämna

några här: Hur går det för dem med examen i humaniora erhållna i andra länder på den svenska arbetsmarknaden? Hur många humanister har egna företag i aktiebolagsform (och ingår därför inte bland egenföretagarna i statistiken)? Många humanister är i yrken som inte svarar mot deras utbildning – är detta ett kortvarigt problem på det individuella planet eller stannar de som hamnar i sådana arbeten i dem också på längre sikt? Hur går det för dem som genomgår konstnärliga utbildningar?

Sammanfattning

Antalet som har en examen i humanistiska ämnen på grundnivån eller forskarutbildningsnivån ökade markant i Sverige under det senaste decenniet. Det har skett samtidigt som humanisternas ställning på arbetsmarknaden har försämrats jämfört med läget för dem som har andra examensinriktningar. Den genomsnittliga årsinkomsten för humanister är låg oavsett examensnivå och den ekonomiska avkastningen av utbildning är alltså låg. Orsaken till att så många trots det söker sig till humanistisk utbildning kan dels vara att det varit relativt lätt att få en sådan utbildningsplats, men också att många vill ha den typ av yrken som humanistisk utbildning leder till. Vi finner dock att många med humanistisk utbildning inte har sådana ”humanistiska” arbeten. Merparten som har en humanistisk examen är kvinnor (ca 70 procent). Kvinnorna har än lägre årsinkomster än männen och de som är utrikes födda (men med examen från Sverige) har lägre inkomster än de som är födda i Sverige. Om det finns en önskan att stärka humanisternas relativa ställning på arbetsmarknaden så är en möjlighet att öka antalet utbildningsplatser inom andra områden och minska dem inom humaniora. Andra möjligheter är att utveckla kombinationer av humanistisk och andra utbildningsinriktningar och att öka stödet till kultursektorn.

För appendix-tabeller, se sid. 153 och framåt.

Referenser

- Akademikernes centralorganisation (2008), ”Humanistundersøgelsen 2007: humanisternes vej fra uddannelse til job”. Köpenhamn: Akademikernes centralorganisation.
- Arnesen, Clara Åse (2010), ”Kandidatundersøkelsen 2009: hovedresultater”, NIFU STEP, Rapport 18/2010. Oslo: NIFU STEP.

- Barone, Carlo & Luis Ortiz (2010), "Overeducation among European university graduates: a comparative analysis of its incidence and the importance of higher education differentiation", Department of Political & Social Sciences, Universitat Pompeu Fabra, DemoSoc Working Paper No. 33.
- Barrett, Alan, Séamus McGuinness & Martin O'Brien (2011), "The immigrant earnings disadvantage across the earnings and skills distributions: the case of immigrants from the EU's new member states", *British Journal of Industrial Relations* (under utgivning).
- Battu, Harminder & Peter J. Sloane (2002), "To what extent are ethnic minorities in Britain over-educated?" *International Journal of Manpower*, Vol. 23(3), s. 192–208.
- Bergström, Tommy (2011), "Lönestatistik september 2010", *Universitetsläraren*, nr. 2, s. 13–16.
- Bjerregaard, Louise, Jonas Holst-Jensen och Niels Lykke Jensen (2010), "Det frie valg eller det frie fald? Overgangen fra studium till job". Köpenhamn: Akademikernes centralorganisation.
- Bourdet, Yves & Inga Persson (2008), "Overeducation among Swedish Youth", Department of Economics, Lund University, Working Paper 2008:8.
- Brotton, Jerry (2006), *The Renaissance: a very short history*. Oxford: Oxford University Press.
- Casey, Bernhard H. (2009), "The economic contribution of PhDs", *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol. 31(3), s. 219–227.
- Chevalier, Arnaud & Joanne Lindley (2009), "Overeducation and the skills of UK graduates", *Journal of Royal Statistical Society*, Vol. 172(2), s. 307–377 .
- Chiswick, Barry R. & Paul W. Miller (2008), "Why is the payoff to schooling smaller for immigrants?" *Labour Economics*, Vol. 15(6), s. 1317–1340.
- Chiswick, Barry R. & Paul W. Miller (2010), "Educational mismatch: are high-skilled immigrants really working at high-skilled jobs, and what price do they pay if they are not" i Barry R. Chiswick (red.), *High skilled immigration in a global labor market*. Washington DC: American Enterprise Institute.
- Dahlstedt, Inge (under utgivning), "Occupational match: over- and undereducation among immigrants in the Swedish labor market", *Journal of International Migration and Integration*.
- Daly, Mary C., Felix Büchel & Greg J. Duncan (2000), "Premiums and penalties for surplus and deficit education: evidence from the United States and Germany", *Economics of Education Review*, Vol. 19(2), s. 169–178.
- Dolton, Peter & Anna Vignoles (2000), "The incidence and effects of overeducation in the U.K. graduate labour market", *Economics of Education Review*, Vol. 19(2), s. 179–198.
- Dolton, Peter & Mary A. Silles (2007), "The effects of over-education on earnings in the graduate labour market", *Economics of Education Review*, Vol. 27(2), s. 125–139.
- Green, Colin, Parvinder Kler & Gareth Leeves (2007), "Immigrant overeducation: evidence from recent arrivals in Australia", *Economics of Education Review*, Vol. 26(4), s. 420–432.
- Green, Francis & Yu Zhu (2010), "Overqualification, job dissatisfaction, and increasing dispersion in the returns to graduate education", *Oxford Economic*

- Papers*, Vol. 62(4), s. 740–763.
- Groot, Wim & Henriette van den Brink (2000), "Overeducation in the labour market: a meta analysis", *Economics of Education Review*, Vol. 19(2), s. 149–158.
- Hartog, Joop (2000), "Over-education and earnings: where are we, where should we go?", *Economics of Education Review*, Vol. 19(2), s. 131–147.
- Högskoleverket (2009), "Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden: ett planeringsunderlag inför läsåret 2009/10", Rapport 2009:5 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010a), "Doktorsexaminerades etablering på arbetsmarknaden", Rapport 2010:21 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010b), "Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden: ett planeringsunderlag inför läsåret 2010/11", Rapport 2010:1 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010c), "Orsaker till studieavbrott", Rapport 2010:23 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2011a), "Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011". Stockholm: Högskoleverket och SCB.
- Högskoleverket (2011b), "Översättningsnyckel avseende forskningsämnen från Nationell förteckning över forskningsämnen till Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011". Stockholm: Högskoleverket och SCB.
- Johansson, Mats & Katarina Katz (2007), "Wage differences between women and men in Sweden: the impact of skill mismatch", IFAU Working Paper 2007:13.
- Kler, Parvinder (2006), "Graduate overeducation and its effects among recently arrived immigrants to Australia: a longitudinal survey", *International Migration*, Vol. 44(5), s. 93–122.
- Korpi, Tomas & Michael Tåhlin (2009), "Education mismatch, wages, and wage growth: overeducation in Sweden, 1974–2000", *Labour Economics*, Vol. 16(2), s. 183–193.
- Kurtén Lindberg, Birgitta (2000), "Lärare eller proletariat? Humaniora", *Svenska Dagbladet*, 12/10 2000.
- Lenton, Pamela (2011), "Overeducation across British regions", *Regional Studies* (under utgivning).
- Leuven, Edwin & Hessel Oosterbeek (2011), "Overeducation and mismatch in the labor market", IZA Discussion Paper No. 5523.
- Lindley, Jo & Pam Lenton (2006), "The overeducation of U.K. immigrants: evidence from the labour force survey", Sheffield Economic Research Paper Series, SERP, No. 2006001.
- Machin, Stephen & Sandra McNally (2007), "Tertiary education systems and labour markets", a paper commissioned by the Education and Training Policy Division, OECD, for the Thematic Review of Tertiary Education.
- Mangset, Per, Mari Torvik Heian & Knut Løyland (2010), "For mange fattige kunstnere?", *Nytt Norsk Tidsskrift*, Vol. 27(4), s. 389–400.
- McGuinness, Séamus (2006), "Overeducation in the labour market", *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20(3), s. 387–418.
- McGuinness, Séamus & Peter J. Sloane (2011), "Labour market mismatch among UK graduates: an analysis using REFLEX data", *Economics of Education Review*, Vol. 30(1), s. 130–145.

- Næss, Terje (2010), "Akademikernes nye arbeidsmarked i kunnskapssamfunnet: fordelingen av nyutdannede humanister, jurister, økonomer og teknologer på næring og sektor 1989-2007", NIFU STEP, Rapport 27/2010. Oslo: NIFU STEP.
- Nielsen, Chantal Pohl (2011), "Immigrant over-education: evidence from Denmark", *Journal of Population Economics*, Vol. 24(2), s. 499–520.
- Nordin, Martin, Inga Persson & Dan-Olof Rooth (2010), "Education-occupation mismatch: is there an income penalty?", *Economics of Education Review*, Vol. 29(6), s. 1047–1059.
- Nussbaum, Martha C. (2010), *Not for profit: why democracy needs the humanities*. Princeton: Princeton University Press.
- Piracha, Matloob, Massimiliano Tani & Florin Vadean (2010), "Immigrant over- and under-education: the role of home country labour market experience", CEIS Tor Vergata, Research Paper Series, Vol. 8, Issue 6, No. 175.
- Ryan, Chris & Mathias Sinning (2011), "Skill (mis-)matches and over-education of younger workers". Adelaide: National Center for Vocational Education.
- Ryd, Olof & Gunnar Österberg (1971), "En empirisk studie av anpassningsmekanismer på arbetsmarknaden för personer med högre utbildning" i SOU 1971:62, *Högre utbildning och arbetsmarknad*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Saco (2010), "Framtidsutsikter: arbetsmarknaden för akademikeryrken år 2015". Stockholm: Saco.
- SCB (1998), "SSYK 96: standard för svensk yrkesklassificering 1996", Meddelanden i samordningsfrågor för Sveriges officiella statistik, 1998:3.
- SCB (2009), "Högutbildades arbetsmarknad: arbete inom examensområdet tre år efter examen", Tema: Utbildning, Temarapport 2009:5.
- Saunders, Clara & Mark Addis (2010), "What is the value of a humanities degree?" Higher Education Careers Services Unit.
- Silles, Mary & Peter Dolton (2002), "The effects of over-education on earnings in the graduate labour market", Oxford University, Department of Economics, Discussion Paper Series, No. 126.
- The Economist* (2010), "Doctoral degrees: the disposable academic: why doing a PhD is often a waste of time", December 16.
- Wadensjö, Eskil (1991), "Högre utbildning och inkomster", i Eskil Wadensjö (red.), *Arbetskraft, arbetsmarknad och produktivitet*, Expertrapport nr 4 till Produktivitetsdelegationen. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Wald, Steven & Tony Fang (2008), "Overeducated immigrants in the Canadian labour market: evidence from the workplace and employee survey", *Canadian Public Policy*, Vol. 34(4), s. 457–479.
- Verhaest, Dieter & Rolf van den Velden (2010), "Cross-country differences in graduate overeducation and its persistence", Maastricht University, RO–RM–2010/7.
- Wolbers, Maarten H. J. (2003), "Job mismatches and their labour-market effects among school-leavers in Europe", *European Sociological Review*, Vol. 19(3), s. 249–266.
- Åberg, Rune (2003), "Unemployment persistency, over-education and the employment chances of the less educated", *European Sociological Review*, Vol. 19(2), s. 199–216.

3. Vilka var humanisterna? Miljöer och verksamhet 1900, 1950 och 2000

Lars Geschwind & Miriam Terrell

1. Inledning

1.1 Uppdraget

De senaste decennierna har humanioras ställning vid universitet och högskolor samt i samhället i stort diskuterats. Då och då har ”humanioradebatter” uppstått av olika skäl (se Geschwind & Larsson 2008, 11–13). Det har inte varit ovanligt att inomvetenskapliga debatter nått ut till tidningarnas kultursidor men oftast har det handlat om resursläget och områdets relativa betydelse och status gentemot andra vetenskapliga områden.

Tanken med denna del inom projektet Humanisterna och framtids-samhället har varit att genom tre historiska nedslag studera humanioras förvandling över tid. Syftet med studien har varit att sammanställa och analysera faktaunderlag på ett område som i mångt och mycket debatteras utifrån anekdotisk kunskap och mytbildningar. Motivet har varit att det behövs flera historiska studier att jämföra den nuvarande svenska situationen med. Många debattörer tycks anse att humaniora hade en starkare ställning under tidigare perioder, både i politik och samhällsdebatt och vid lärosätena internt. Men hur såg det ut i praktiken? Handlar det om ett romantiserande av det förflutna eller har humaniora faktiskt hamnat ”på efterkälken” eller ”på undantag”?

Syftet med delprojektet är att ta fram fakta om humanisterna och deras huvudsakliga verksamhet. Mer konkret uttryckt handlar det här om att göra en kartläggning av hur ett antal humanistiska discipliner har utvecklats över tid. Det bör betonas att uppdraget har varit att se närmare på s.k. basfakta och inte att diskutera den vetenskapliga utvecklingen inom ämnena. Vi har gjort nedslag åren 1900, 1950 och 2000. Man kan argumentera för en rad andra nedslagsmöjligheter under den perioden, exempelvis i anslutning till de större högskolepolitiska förändringar som skett och de reformer som genomförts. Här har dock enkelhetens och symmetriens princip fått råda. Utvecklingen på det nationella planet, liksom de aktuella universitetens historia, är väl känd och dokumenterad men en systematisk jämförelse med nedslag på ämnesnivå har inte gjorts tidigare.

De valda disciplinerna är historia, arkeologi och engelska. Man kan självfallet diskutera ett sådant urval. En viktig förutsättning har varit att dessa ämnen har existerat under hela den undersökta perioden, om än givetvis med innehållsmässiga förändringar, för att överhuvudtaget kunna göra en jämförelse över tid. Är dessa ämnen representativa för humaniora under denna period? Är de alls humanistiska ämnen? Ett sätt att definiera ämnen är utifrån deras organisatoriska hemvist universitetet. Dessa tre ämnen har legat vid samma fakultet under de tre nedslagen. Vi kan också se att samtliga tre ämnen har, som utbildningsämnen, samma ersättning som varandes humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnen och att de även som forskningsämnen klassificeras inom HS-området.

I ett historiskt perspektiv är begreppet ”humanist” varken okomplicerat eller konstant. Det handlar här om discipliner som är starka i sig; identiteten som t.ex. arkeolog, historiker eller språkvetare är, och har varit, troligtvis starkare än den som humanist. Arkeolog är ju också en yrkestitel. Alla tre ämnena har dessutom karakteriserats av sin bredd och tvärvetenskapliga karaktär. Engelska, liksom andra språk, har fått allt fler laborativa inslag. Historia har ibland av ledande företrädare sagts ligga mittemellan humaniora och samhällsvetenskap. Arkeologi är ett ämne som har kopplingar till såväl naturvetenskap som medicin (Myrdal 2009). Sådana förändringar har i sin tur påverkat den s.k. ”prislappen”, dvs. den ersättning per student som betalats. En konsekvens är att det klassificeras olika vid olika universitet och också har omklassificerats då innehållet har bedömts innehålla en tillräcklig

mängd inslag av andra vetenskapliga områden.¹⁰ Ämnet arkeologi har förändrats i takt med teknikutvecklingen men det har också en tydlig kärna. Som det beskrivs av Högskoleverkets bedömargrupp i 2002 års nationella utvärdering:

Det finns en lång tradition för ämnesöverskridande arbete inom arkeologi och en fortlöpande utveckling i samarbete med andra ämnen. Ämnets kärna är därmed i ständig utveckling såväl internt som i förhållande till andra ämnen samt i relation till samhället. Samtidigt som olika perspektiv är viktiga finns det enligt bedömargruppens mening ett fundament för arkeologin som fält. Materiell kultur utgör dess primära studieobjekt och är tillsammans med det långa tidsperspektivet avgörande för ämnets disciplinära identitet.¹¹

Fördjupade studier har gjorts vid två lärosäten. Med tanke på undersökningens borte tidsgräns stod i praktiken endast Uppsala universitet och Lunds universitet till buds. Lärosätena i Göteborg respektive Stockholm hade förvisso startat sin verksamhet år 1900, men i blygsam omfattning. Som vi ska se är det med nöd och näppe som samtliga dessa ämnen var etablerade även vid universiteten i Lund och Uppsala vid förra sekelskiftet.

Vi har koncentrerat studien till följande aspekter:

Personalresurserna

- Antal anställda
- Kompetens
- Anställningsformer

Verksamheten

- Grundutbildning, forskarutbildning
- Forskning, exempel på vilken typ av forskning som genomfördes? Hur mycket publicerades? Hur publicerades den?
- Utåtriktad verksamhet, vilka andra samhällsuppdrag ägnade sig humanisterna åt? Exempel från politik, debatt och annan verksamhet som illustrerar humanioras ställning i samhället.

Studien bygger på analys av skriftligt källmaterial, såsom universitetskataloger, årsberättelser, årsredovisningar, protokoll, matriklar och tele-

---

¹⁰ Se t.ex. Geschwind & Pagrotsky (2010).

¹¹ Högskoleverket (2003B), 21.

fonkataloger.¹² Med detta som grund har vi analyserat utvecklingen över tid. De resultat som framkommer ges viss ytterligare belysning genom studier av relevant litteratur. Uppdragets ramar har dock inte medgivit någon mer omfattande genomgång av den omfattande litteraturen.

Uppdragets jämna avgränsning med 50 års intervall har visat sig vara bedrägligt enkel vad beträffar materialets beskaffenhet. Det första nedslaget, 1900, har varit det lättaste. Det finns ett utförligt och lättillgängligt tryckt material som både visar hur personalresurserna såg ut och hur verksamheten bedrevs. Detsamma gäller 1950. Rapporteringen skedde årligen och nästan exakt likadant som år 1900. När det gäller det sista nedslaget, år 2000, skedde inte all redovisning årligen varför en del av materialet snarare kommer från de år som ligger närmast före eller efter millennieskiftet. Våra data skiljer sig därför en del åt vad beträffar det exakta årtalet. Vi har också för det sista nedslaget använt ett par andra källor som inte är tillgängliga för den första tiden, t.ex. Högskoleverkets nationella utvärderingar av ämnena i fråga.

2. Miljöerna år 1900

2.1 Högskolelandskapet

Vid år 1900 fanns 15 lärosäten i Sverige, om man räknar in de konstnärliga högskolorna och andra, privata, utbildningsanordnare. Det var en period då högskolesektorn var i stark förändring och debatterna avlöste varandra. På ett övergripande plan diskuterades universitetens roll i samhället. Det riktades stark kritik mot vad som upplevdes som inskränkta och inåtvända universitet i Lund och Uppsala. Allt större krav ställdes på att universiteten skulle vara en del av samhället snarare än de "elfenbenstorn" de anklagades för att vara.¹³

Även vad gäller styrning och organisation skedde viktiga förändringar med början under den andra halvan av 1800-talet. Universitetsstatuterna från 1852 ersattes av nya 1876 och därefter igen 1908 och 1916. Redan 1852 hade Uppsala och Lund fått en gemensam kansler och 1893 fastslogs att kanslersämbetet skulle vara gemensamt för de bägge universiteten samt för Karolinska institutet. Några andra vik-

---

¹² Ett stort tack till de arkivarier och bibliotekarier som hjälpt oss, särskilt Johan Sjöberg vid Uppsala universitet vars kunniga stöd varit oumbärligt.

¹³ Blomqvist (1992); Frängsmyr (2010).

tiga förändringar under den andra halvan av 1800-talet var forskningens ökade betydelse och etableringen av forskarutbildningen.¹⁴ Den stora förändringen bestod i att studenterna själva stod för forskningen. Ännu vid mitten av 1800-talet levde skicket kvar att professorerna, mot betalning, skrev sina studenters gradualavhandlingar. Studenternas insats bestod i att försvara avhandlingen.

Genom 1876 års universitetsstatuter gjordes sakkunnigförfarandet obligatoriskt vid tjänstetillsättningar. Det hade föregåtts av några flagranta exempel på nepotism och uppseendeväckande rekryteringar. Inte heller peer review-systemet som infördes gick dock fritt från kritiska synpunkter. Redan vid slutet av seklet kom en viss reaktion mot sakkunnigreformen och den blev tidigt föremål för debatt.

Den verksamhet som vi här tittar på bedrevs vid den Filosofiska fakulteten, såväl i Lund som i Uppsala. Begreppet humanist som ett samlande begrepp används dock inte i de källor som vi har använt. Vid den Filosofiska fakulteten fanns även länge naturvetarna. De klassiska fakulteterna var, förutom den filosofiska, de teologiska, juridiska och medicinska. Filosofiska fakulteten var lägst i rang av fakulteterna och den teologiska högst. I praktiken kunde professorer avancera vid universitetet genom att byta fakultet och därigenom få bättre villkor. Vid den teologiska fakulteten fanns hägrande prebendepastorat som gav en trygg och god försörjning vid sidan av den ordinarie lönen, förutsatt att man var beredd att prästvig sig.

Ytterligare en viktig reform var att rektorssysslan gjordes till en fast funktion, och inte ambulerande som fallet varit förut. Även beslutsstrukturen förändrades. Visserligen behölls de större och mindre konsistorierna, men i takt med att verksamheten hade växt blev fler och fler ärenden behandlade i det mindre konsistoriet, bestående av rektor, prorektor och en professor inom den juridiska fakulteten samt tre övriga professorer. Genom 1876 års universitetsstatuter blev uppdelningen att större konsistoriet skulle sköta viktigare angelägenheter, mindre konsistoriet löpande ärenden och ekonomiska frågor av drätselnämnden som bestod av rektor, räntmästare och tre konsistorieledamöter. Då inrättades också en drätselnämnd i Lund.¹⁵

---

14 Odén (1991); Blomqvist (1992).

15 Frängsmyr (2010A).

2.2 Personalresurserna

Antalet professorer hade ökat betydligt under 1800-talet. I Uppsala fanns det på 1820-talet endast ett tjugotal professorer totalt vid universitetet. Det ökade till 34 på 1870-talet. Den stora ökningen skedde dock under Oscar II:s regeringstid vid vars slut 1907 antalet var uppe i 63.

De akademiska miljöerna runt år 1900 hade ofta en eller flera professorer i spetsen som understöddes av andra lärare. Under 1800-talets slut avskaffades universitetsadjunkturen och istället inrättades tidsbegränsade docentstipendier och extraordinarie (e.o.) professorer. Redan från början fanns det kritik mot den förändringen, som gick ut på att det i praktiken inte blev någon skillnad: ”Halvheten i deras ställning är ock ägnad att hos dem framkalla en bitter och mot det bestående fientlig sinnesstämning, ett förhållande som icke kan vara gagneligt för universitetet” skrev professor G. K. Hamilton i en reservation till den s.k. statutkommitténs utlåtande.

Vid upprättandet av lärostolar i nya ämnen efter 1877 valde Kungl. Maj:t av ekonomiska skäl att i flera fall endast bevilja e.o. professorer såsom vid Lunds universitet i geografi och historia 1894. Resultatet blev att de e.o. professorerna, i stället för den ställning som biträdande lärare som adjunkterna intagit, kom att i praktiken fungera som ämnesrepresentanter i allt likställda med de ordinarie professorerna såväl i fråga om undervisningen som i vetenskapligt avseende. Den betydande skillnad i lönesättningen, som förelåg mellan ordinarie och e.o. professor, föreföll mot den bakgrunden orättvis. Efterhand kom dock skillnaderna mellan ordinarie och e.o. professorer att suddas ut. Vid sekelskiftet var begynnelselönen 4500 kr och slutlönen 5500 kr för en e.o. professorer, vilket endast var 500 mindre än för en ordinarie. År 1909 beslutade riksdagen att det inte skulle vara någon skillnad mellan ordinarie och extraordinarie professorer.¹⁶

Vi tittar nu närmare på ämnena arkeologi, engelska och historia. Totalt bestod lärarresursen i dessa tre ämnen, vid bägge lärosätena, av 19 personer, varav historia var det klart största ämnet med 13 av dessa.

---

¹⁶ Rosén (1968).

Tabell 1 Personal vid Lunds universitet och Uppsala universitet år 1900

Ämne	Antal lärare
Arkeologi	1
Engelska	5
Historia	13

Vid Uppsala universitet var Hjärne och Boëthius professorer i historia. Därtill tjänstgjorde fem docenter. I Lund fanns tre professorer – Weibull, Fahlbeck och von Schwerin – samt tre docenter varav två som arbetade som extraordinarie amanuenser i Riksarkivet.

I arkeologi, som då hette nordisk och jämförande fornkunskap, fanns i Uppsala endast en docent vid förra sekelskiftet, Oscar Almgren, som sedermera blev ämnets första professor år 1914. Den första professuren i Lund tillsattes år 1919 med Otto Rydbeck som innehavare, Ämnesområdet hade dock utvecklats kraftigt redan innan dessa professurer tillsattes, först i Lund sedan med tyngdpunkten förflyttad till Uppsala. Några dominerande figurer var Hans Hildebrand, Oscar Montelius och Hjalmar Stolpe som alla bidrog till den arkeologiska utforskningen av svensk förhistoria.¹⁷

Åren runt förra sekelskiftet var en etableringsfas för språken. Uppsala universitet fick sin första professur i engelska år 1904. Däremot fanns det år 1900 en docent (Björkman) och en lektor (Fuhrken). Professuren tillkom genom att lärostolen i germanska språk delades, med en lärostol i engelska och en i tyska som resultat. I Lund inrättades en ordinarie professur i engelska språket år 1909 med Eilert Ekwall som förste innehavare.¹⁸ Undervisning hade dock givits i såväl engelska som andra moderna språk tidigare. De s.k. språkmästarna hade spelat en färdighetstränande roll vid universiteten sedan medeltiden.

2.3 Verksamheten

2.3.1 Utbildning

Det skedde en utbildningsexplosion under 1800-talets andra hälft. Kring 1800-talets mitt uppgick antalet studenter till 800 vid Uppsala universitet. Därefter skedde en fördubbling på ett halvsekel. I slutet

¹⁷ Baudou (2004); Nordin (2008).

¹⁸ I övrigt att notera är att två av professurerna i Lund är bredare än enbart historia. Pontus Fahlbeck är t.ex. professor i både historia och statskunskap och Hans Hugold von Schwerin var professor i historia samt geografi (förutom att han var friherre och Kongostatens Generalkonsul för Sverige och Norge samt för Danmark).

av 1880-talet uppgick studenternas antal till 1800 varpå siffrorna gick tillbaka något för att vid sekelskiftet ligga på ca 1 400.

I Lund översteg siffran aldrig 1 000 fram till år 1909. Vid mitten av 1920-talet uppgick den till något över 2 000. Intressant nog hängde perioderna av expansion även då nära samman med de ekonomiska konjunkturen. Vid tider av lågkonjunktur ökade antalet studenter, precis som fallet är idag, särskilt för humaniora.¹⁹ Under läsåret 1899/1900, som faktiskt utgör lågvattenmärket, var antalet studenter vid Lunds universitet endast 615 vilket förklaras av att det under hela 1890-talet hade varit högkonjunktur, stigande löner och snabba framsteg vilket påverkade studentantalet negativt.²⁰ Även tillkomsten av Göteborgs högskola år 1891 bidrog till minskningen av studenter i Lund, speciellt inom den Filosofiska fakulteten. De första tio åren hade dock Göteborgs högskola endast 48 studenter i genomsnitt. Konkurrensen om studenter kom också från KTH och Chalmers.²¹

Antalet nyinskrivna vid Uppsala universitet det akademiska året 1900–1901 var 231, och det totala antalet studenter var 1 421 (ht) och 1 384 (vt), varav 777 (ht) respektive 726 (vt) vid Filosofiska fakulteten. Ungefär hälften av studenterna studerade således vid den Filosofiska fakulteten (inklusive naturvetare). Under året tog 58 studenter ut en fullständig filosofie kandidatexamen medan 28 tog ut en fullständig licentiatexamen. Totalt examinerades 19 doktorer vid den Filosofiska fakulteten efter avlagda prov. Några år in på 1900-talet skedde ytterligare en stor ökning. År 1909 översteg antalet studenter för första gången 2 000. Vid 1945 var studenterna vid Uppsala universitet 4 500 till antalet. Det fanns fortfarande en stor social snedrekrytering. Medelklassen svarade för nästan hälften av studenterna år 1914 medan arbetarklassen var svagt representerad. Kvinnornas entré vid universiteten var smygande och inte utan svårigheter. Ellen Fries var den första kvinnan som disputerade, i historia vid Uppsala universitet år 1883. Runt 1900 låg procentandelen kvinnliga studenter på 2,7 procent.²²

Undervisningsformerna förändrades under slutet av 1800-talet. Studenterna, som vid tiden blev politiskt allt aktivare, krävde en nyorientering även när det gällde högskolepedagogiken. De gamla passiviserande katederföreläsningarna kom att ifrågasättas och kom-

---

19 Fehrman (1984), 326.

20 Rosén (1968).

21 Rosén (1968).

22 Frängsmyr (2010).

pletterades med nya undervisningsformer. 1891 infördes vid Uppsala universitet obligatoriska seminarieövningar inom alla humanistiska ämnen och institutionerna öppnades för studenterna. Samtidigt kom de första studiehandböckerna som fixerade de olika ämneskraven inom fasta ramar. Alla föreläsningar och övningar förtecknades i en katalog som gavs ut i samband med inledningen av varje nytt läsår. Historiska seminariet vid Uppsala universitet hade exempelvis 10 sammankomster under ht 1900 med 12 ordinarie och 6 extra medlemmar.

Läsåret var då som nu indelat i två terminer. Höstterminen inföll mellan 1 september och 15 december och vårterminen mellan 15 januari och 1 juni. Dock fick inga föreläsningar hållas de närmaste tre dagarna före och efter påsk- och pingsthelgerna. De första och sista fjorton dagarna av varje termin var vikta för examination och andra göromål varför de också var befriade från undervisning. Professorer skulle ”en timme var läsedag hålla en offentlig föreläsning i sin vetenskap utan särskild vedergällning”. Alla lärare var ålagda att föra dagbok över sina föreläsningar som sedan skulle sändas in och granskas av i tur och ordning dekanus, rektor och kansler.

Vid 1900-talets början ändrades också examensstrukturen. Kraven på filosofie kandidatexamen skars ned och nya licentiat- och magisterexamina infördes. Examenstadgan 1891 begränsade väsentligt antalet ämnen som fordrades i en examen. Den tidigare principen om bred bildning fick ge vika för tankar om specialisering. Genom beslut 1870 fick även den filosofiska fakulteten rätt att utdela doktorsgrad i stället för den äldre magistergraden.

2.3.2 Forskning

Det totala antalet publikationer vid Uppsala universitet år 1900–1901 var 317. I dessa poster ingår skrivningar av typen ”diverse recensioner” eller ”redaktör för tidskriften X”, vilket gör att det inte är en exakt siffra. Publiceringen skiftar naturligtvis betydligt mellan olika individer. Bland humanisterna är det vanligt med två till fyra publikationer per år. De mest produktiva författarna finns vid andra fakulteter, som medicinaren Lennander med 13 poster, varav ett par som medförfattare. Även teologen Lundström redovisar 13 poster. Biologen Lönnberg redovisar 18 poster.

I slutet av 1800-talet skapades ett flertal vetenskapliga tidskriftsserier, av vilka många fortfarande existerar, exempelvis Historisk Tid-

skrift och Scandia för historieämnet. Där publiceras mycket forskning. Merparten av publikationerna är skrivna på svenska, speciellt för humanisterna. Många skriver dock även vetenskapliga texter på tyska, franska och engelska. Nämnda medicinare – Lennander – har texter på alla de nämnda fyra språken.

När det gäller publikationer kan vi ta exemplet Sam Clason (docent i historia 1900). Han publicerade under läsåret 1900–1901 följande skrifter:

- Förhållandet till Polen och Petrus Petrejus' sändning till Danzig 1615 (i Historisk Tidskrift 1900)
- Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brevvexling (utg. av Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien)
- Ett principbetänkande om bergshandtering från midten af 1600-talet (Bihang till Jernkontorets Annaler för år 1901)
- Studier i 1600-talets svenska statsrätt. Johannes Loccenius och hans lära om rikets fundamentallagar (i Statsvetenskaplig Tidskrift 1901)

Clason toppade antalet publikationer bland historikerna i Uppsala det året. De övriga som redovisar forskning i årsredogörelsen låg på mellan en post (Hjärne, Edén, Hallendorff) och tre (Ahlenius, Hildebrand).

2.3.3 Övrig verksamhet

De ledande humanistprofessorerna var mäktiga opinionsbildare och många var även politiskt aktiva. Nationalromantiken färgade forskningen och gav för en tid konservatismen vind i seglen. En av de mest inflytelserika var historieprofessorn Harald Hjärne som kombinerade en idealistisk tradition med den nya tidens källkritik. I Uppsala fanns även andra under 1900-talets första decennier, som litteraturhistorikern Henrik Schüek och så småningom filosofen Axel Hägerström och teologen Nathan Söderblom, för att nämna några.

Som redan framgått när det gäller redovisningen av personalen vid universitetet var det många som delvis hade sin utkomst från annan verksamhet. Det var inga vattentäta skott mellan akademi och övriga samhället. Tvärtom var många även verksamma vid läroverken som lektorer eller vid ämbetsverken. Det gällde särskilt docenterna vars inkomster från den akademiska verksamheten var mycket lägre än professorernas.

Vid genomläsning av årsredogörelserna från det förra sekelskiftet

är det för övrigt slående hur väl dokumenterad all verksamhet är vid universiteten. Det gäller även vad som i den här studien kallats ”övriga uppdrag”, och inte enbart de uppdrag som föregåtts av äskande om medel från universitetet. Från den Filosofiska fakulteten i Uppsala finner vi bl.a. följande uppdrag uppräknade:

- Taga kännedom om den praktiska lärareutbildningen i utlandet
- Delta i Svenska gradmätningsexpeditionen till Spetsbergen
- Biträda Kongl. Bibelkommissionen vid revisionsarbetet med Nya testamentet
- Censurer vid mogenhetsexamina

Inte minst den sista punkten, att fungera som censorer vid avläggande av studentexamen, var vanligt. Ett flertal professorer har haft sådana uppdrag.

3. Miljöerna år 1950

3.1 Högskolelandskapet

Antal lärosäten hade nu växt till 19. Det skulle dröja ännu några år innan högskolorna i Stockholm och Göteborg fick universitetsstatus, vilket skedde 1960 resp. 1954. Därjämte fanns KTH, Chalmers och Karolinska institutet av de större högskolorna, samtliga grundade redan under 1800-talets första hälft.

Efterkrigstiden präglades av stora och långvariga utredningar som på sikt kom att innebära en reformerad högskolesektor. Strax efter krigsslutet tillsattes 1945 års universitetsberedning (U45) och ett decennium senare 1955 års universitetsutredning (U55) vars sista delbetänkande publicerades år 1963. En viktig del i utredningen gällde resurstilldelningen vid de filosofiska fakulteterna. Den ökande studentkaran hade inneburit stora påfrestningar på den akademiska personalen. Från och med 1958 infördes den s.k. automatiken, vilken innebar att resurserna till olika utbildningar anpassades till antalet studenter. På så vis fick fler studenter tillträde till högre utbildning och antagningsbegränsningar kunde undvikas. De humanistiska ämnenas popularitet föranledde många diskussioner om spärrning av utbildningarna. Under 1960-talet kom antalet studenter att explodera: tre gånger så många läste vid slutet av decenniet som vid början. Ytterligare en viktig förändring var inrättandet av tjänsten universi-

tetslektor år 1958 vars uppgift främst var att undervisa på de grundläggande nivåerna.

I övrigt skedde det en intensiv utveckling på forskningens område som kom att få stor betydelse för högskolesektorn. Med början år 1942 började uppbyggnaden av de statliga forskningsråden som innebär möjlighet att söka anslag och särskilda forskartjänster för anställda vid universiteten.

3.2 Personalresurserna

År 1950 har de tre här ingående ämnena etablerat sig vid Uppsala universitet. Det största ämnet historia har nu totalt 22 personer bland personalen medan arkeologi har ökat från en till åtta. Engelska har tredubblats: från fem till 15. Vid Lunds universitet fanns fortfarande bara en professor (Arbman) och en docent i arkeologi. Professurer i arkeologi etablerades även vid Göteborgs och Stockholms universitet efter andra världskriget och i Umeå 1977.²³ Engelska, däremot har expanderat och har nu lika många lärare, nio, som historia.

Tabell 2 Personal vid Lunds universitet och Uppsala universitet år 1950

Ämne	Antal
Arkeologi	8
Engelska	15
Historia	22

Vad gäller personalstrukturen har inte så stora förändringar skett. Ämnena leds av en eller flera professorer kompletterad av ett antal docenter, varav vissa var avlönade genom stipendier. I engelska i Lund fanns t.ex. professor Arngart och därjämte tre docenter. I språken fanns också undervisningstjänsten (språk)lektor som inte krävde doktorsexamen (utländsk lektor idag). I det stora ämnet historia fanns två professorer vid samma lärosäte – Gottfrid Carlsson och Sture Bolin – samt inte mindre än nio docenter i katalogen (varav en i agrarhistoria). Några av dem hade dock fast tjänst som läroverkslärare, exempelvis Ivan Svalenius som tjänstgjorde som lektor vid högre allmänna läroverket i Malmö. Där fanns också en preceptor i ämnet ekonomisk historia.²⁴

²³ Högskoleverket (2003B).

²⁴ Preceptor var en i Sverige 1947 införd titel för forskare vid universiteten i humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen med tjänsteställning närmast under professor.

När det gäller ämnet historia var för övrigt 1950-talets första år en tid av personalrörlighet, med flera tillsättningar av nya professorer. 1950–1957 tillsattes inte mindre än tio professorer, detta jämfört med noll tillsättningar under perioden 1942–1950. Flera av docenterna sökte också flera av professurerna.²⁵

3.3 Verksamheten

3.3.1 Utbildning

Under 1940- och 1950-talen skedde en stor expansion av den högre utbildningen och den var störst vid de filosofiska fakulteterna. Vid andra världskrigets slut var det totala antalet studenter vid dåvarande universitet och fackhögskolor ca 14 000. Tiden efter 1951 kännetecknas av att kurvan vänder allt brantare uppåt för varje år. Antalet studerande vid Lunds universitet steg på 15 år från 3 000 till omkring 15 000. Redan på 1930-talet hade dock antalet utexaminerade varit större än arbetsmarknadens behov, vilket ledde till viss arbetslöshet. Det fanns även andra problem som uppmärksammats. Den universitetsutredning som tillsattes år 1955 fick som främsta uppgift att komma till rätta med den långsamma studietakten och de många studieavbrott som präglade den Filosofiska fakulteten.²⁶

Under höstterminen 1950 var det sammanlagda antalet studenter vid Lunds universitet 2 922, varav 181 tillhörde Teologiska, 474 Juridiska, 502 Medicinska och 1 763 den Filosofiska fakulteten. Drygt 60 procent läste således vid den Filosofiska fakulteten, fortfarande inklusive naturvetare. Under höstterminen nyinskrevs 519 studenter vid universitetet.

Vad gäller examina läsåret 1950/51 Lunds universitet såg fördelningen ut sålunda: filosofie licentiatexamen 30, filosofisk ämbetsexamen 86, fil kand. 60, efterprovning till fil. kand. nio, teologisk-filosofisk examen 16, statsvetenskaplig-filosofisk examen fem, efterprovning till statsvetenskaplig-filosofisk examen två. 19 promoverades till filosofie doktorer (och statsminister Tage Erlander blev fil dr *honoris causa*).

Det går även att bilda sig en god uppfattning om den undervisning som bedrevs. Där framgår också om läraren i fråga är helt eller delvis befriad från undervisningsskyldigheten på grund av forskning eller

---

²⁵ Gunneriusson (2002), 145.

²⁶ Fehrman (1984).

annan verksamhet. Professor Erland Hjärne vid Uppsala universitet, exempelvis, hade seminarieövningar å seminarielokalen S:t Larsgatan 2 sal I, onsdagar kl. 18–20 över ”Valda historiska uppgifter”. Han var tjänstledig från hälften av undervisningsskyldigheten. I Nordisk och jämförande fornkunskap gav vid samma lärosäte professor Sune Lindqvist onsdagar, torsdagar och fredagar en propedeutisk översikt av järnålderns ornamentik, seminarier varannan fredag kl 18–20 över valda uppgifter samt ledde under maj månad övningar i arkeologiska fältarbeten.

Undervisningen bestod av offentliga föreläsningar över i katalogen angivna ämnen. Därtill var det seminarier eller proseminarier som dominerade undervisningen. Även dessa gavs över givna ämnen. Seminarierna ägde rum både dag- och kvällstid.

Det Historiska seminariet vid Uppsala universitet hade två avdelningar: en för fil. licentiatexamen och en för fil. kand.- och ämbetsexamen. Det fanns två underavdelningar till det första seminariet som leddes vardera av professorerna Hjärne (tolv stud. ht och elva vt) och Lönnroth (sex stud. ht och fem vt). Undervisningen i den lägre nivån var uppdelad på tre lärare: Lönnroth samt docenterna Hildebrand och Gasslander. Antalet deltagare vid seminarierna fördelade sig enligt följande:

Tabell 3 Antal deltagare vid seminariet i historia vid Uppsala universitet 1950–51

Seminarieledare	ht	vt
Lönnroth	74	53
Hildebrand	64	40
Gasslander		9

Därtill fanns ytterligare en avdelning, för ekonomisk historia, som bedrev s.k. proseminarieövningar. De leddes av docenten Gasslander och hade tio sammanträden på höstterminen och tolv på vårterminen. Antalet deltagare var sju under höstterminen och sex under vårterminen. Ämnet båda terminerna var ”Valda ekonomisk-historiska problem”.

Seminariet för engelska språket vid Uppsala universitet hade 20–25 medlemmar (licentiatnivå) och behandlade dels de forskarstuderandes avhandlingsarbeten dels ämnet fornengelska.

Seminariet för nordisk och jämförande fornkunskap vid Uppsala universitet företog under 23 augusti till 9 september en exkursion

med tio deltagare till Norge för studium av museer och fasta fornlämningar. Under återfärden ägnades en dag åt studier i Östersund. Svenska kommittén för nordiskt akademiskt samarbete bidrog med 1 300 kr i finansiering, varjämte 700 kr till två biträdande reseledare. Museerna i Oslo, Stavanger, Bergen och Trondheim bidrog också till resekostnaderna. Under höstterminen gjordes endagsexkursioner till Statens historiska museum och Gävle museum samt hölls tre vanliga sammanträden. Under vårterminen hölls åtta sammanträden, däribland ett med föredrag av prof. Günther Haseloff, Würzburg. I medeltal var det 16 deltagare på seminarierna.

3.3.2 Forskning

Forskningen publicerades i såväl artiklar som böcker. Man kan inte notera någon större skillnad mot det förra nedslaget. Lunds universitets bibliografi är för övrigt ännu vid 1950 ordnad i samlad form för hela universitetet, i bokstavsordning efter författare. I något större utsträckning än vid år 1900 används engelska för publicering. Det är dock fortfarande mycket vanligt att man publicerar även på tyska och franska. Av de här aktuella ämnena kan man notera att historikerna uteslutande publicerar på svenska, i liknande fora som år 1900.

3.3.3 Övrig verksamhet

I förteckningen över publikationer finns även artiklar i dagspress förtecknade. Vissa av professorerna var mycket aktiva i sitt tidnings-skrivande.²⁷

4. Miljöerna runt år 2000

4.1 Högskolelandskapet

Efter två kraftiga expansionsvågor under 1960- och 1990-talen fanns vid sekelskiftet 2000 inte mindre än 39 lärosäten i Sverige, varav tre nya universitet i Karlstad, Växjö och Örebro. Med etableringen av Högskolan på Gotland år 1998 hade samtliga län en egen högskola. Med 1977 års högskolereform infördes ett nytt högskolebegrepp som

---

²⁷ Det här använda materialet berättar inte vad de skrev om. Mer kunskap om vilka ämnen man skrev om skulle kräva andra källor.

kom att innebära att utbildningar som dittills inte varit en del av den högre utbildningen blev det, som utbildningarna till socionom och sjuksköterska. Då tillkom också ett flertal nya högskolor runt om i landet. En annan mycket viktig förändring som genomfördes under perioden var 1993 års reform, som innebar att sektorn avreglerades och att lärosätena fick större frihet och mer ansvar än tidigare. Ett nytt resurstilldelningssystem för högre utbildning infördes som baserades mer på prestationer än tidigare. Då blev också Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping stiftelsehögskolor istället för myndigheter.

Runt år 2000 var fortfarande expansionen högt på den politiska agendan. Breddad rekrytering i olika betydelser, geografiskt, etniskt och klassmässigt var prioriterad snarare än den betoning av excellens och kvalitet som framträtt så tydligt de senaste åren. Även runt det senaste sekelskiftet var högskoledebatten intensiv. Några av de teman som diskuterades var den s.k. forskarutbildningsreformen 1998, befodringsreformen för akademiska lärare året efter samt den stora utredningen Forskning 2000. Flera artiklar handlade också om akademisk frihet.²⁸

Även när det gäller organisationen av universiteten skedde stora förändringar. Ännu 1950 var enheterna fakultet och ämne de dominerande. Först senare under 1950-talet blir institution ett begrepp som blir officiellt i ordningar och statuter. En fastare reglering av institutionsnivån skedde gradvis under 60- och 70-talen.²⁹ Från början var det oftast fråga om enämneshögskolor, ledda av den professor som även var ämnesföreträdare. Institutionerna liksom ledningen av dem har förändrats ytterligare de senaste decennierna. Det har blivit vanligt med flerämnesinstitutioner med 100–150 anställda och det är inte längre ett krav att institutionschefen, prefekten, är professor. På många lärosäten har det snarare blivit ovanligt.

Antalet studenter hade ökat till drygt 300 000. Även de forskarstudierande kom att öka betydligt efterhand, men åren efter forskarutbildningsreformen 1998 innebar i praktiken ett antagningsstopp för många av de humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnena. Reformen innebar nämligen att försörjningen måste kunna garanteras under hela studietiden vilket drabbade de humanistiska ämnena svårt eftersom många gick forskarutbildningen på andra villkor. I Verksamhets-

---

²⁸ Kallerud et al (2011).

²⁹ Torstendahl (2008).

berättelse för 1998 från Historiska institutionen Uppsala universitet kan man läsa att antagningsstoppet fått stora konsekvenser för omfattningen av verksamheten. En annan anledning till missnöje var att forskarassistenttjänsterna inte kommit att återbesättas. Forskarassistent hade tillkommit som en s.k. rekryteringstjänst där yngre forskare under en period, från början sex år sedan fyra, skulle kunna meritiera sig ytterligare.

Personalen hade också ökat i omfattning, om än inte riktigt i samma utsträckning som antalet studenter. Inte minst kategorin lektor hade ökat i antal, i första hand för att ta hand om undervisningen av alla studenter. Den s.k. befodringsreformen år 1999 innebar att man kunde ansöka om befördran vid det lärosäte man var anställd. Det innebar att man kunde bli professor om ens meriter bedömdes tillräckliga. Antalet professorer ökade följdriktigt under de första åren på 2000-talet.

Verksamhetsberättelser och årsredovisningar är ofta stramt hållna och utan längre utläggningar eller kommentarer. Men det finns undantag. I verksamhetsberättelsen från arkeologi vid Uppsala universitet kan följande läsas:

Det ständigt ökande trycket på lärarna, i en ekonomisk situation som blir alltmer pressad, har påverkat grundutbildningen i negativ riktning. Det faktum att åtminstone tre av lärarna på institutionen har råkat ut för symptom på utbrändhet visar tydligt att arbetsituationen är alltför pressad, på grund av ansträngd ekonomi och allt högre krav på "prestationer" i olika former. Många av institutionens anställda har vid sidan av sin dagliga gärning också åtagit sig andra universitetsuppdrag, som t.ex. prodekanus och arbete i kvalitetsgruppen. De ständiga förändringarna av arbete, arbetsituation, organisation och den på det officiella planet negativa inställningen till humaniora har gjort det svårt att motivera entusiasm och arbetsglädje, något som i längden inverkar negativt även på undervisningen och studenternas situation.³⁰

Citatet ger en bild av en pressad situation och ett nästan uppgivet intryck. Det var dock inte på något sätt en ovanlig ståndpunkt vid tillfället. Expansionen hade pressat lärarkrafterna till det yttersta. Intressant i det här sammanhanget är naturligtvis den upplevda avogheten mot humaniora, av oss markerat med fetstil i citatet. Vad

---

³⁰ Institutionen för arkeologi och antik historia, Verksamhetsberättelse för 1998, dat 1999-04-30, 2.

som åsyftas med ”det officiella planet” är oklart.

De ämnen som här studeras fanns då vid ett flertal lärosäten. Arkeologi fanns år 2002 vid nio lärosäten: Göteborgs universitet, Högskolan på Gotland, Högskolan i Kalmar, Lunds universitet, Mitthögskolan, Stockholms universitet, Södertörns högskola, Umeå universitet och Uppsala universitet. Ämnet arkeologi har nu avknoppats till egna utbildningar inom Arkeoosteologi (Högskolan på Gotland), Medeltidsarkeologi och Historisk osteologi (Lunds universitet), Laborativ arkeologi och Arkeoosteologi (Stockholms universitet). Vid Uppsala universitet finns en professur i afrikansk arkeologi.³¹

Engelska fanns som examensämne vid inte mindre än 24 lärosäten år 2004. Över 5000 helårsstudenter läste engelska år 2003, varav 600 vid Stockholms universitet som var största utbildningsanordnare. En påfallande stor majoritet av dessa studenter läste på de lägre nivåerna. Av samtliga helårsstudenter återfanns enligt självvärderingarnas uppgifter 64 procent på A-nivån och 82 procent på A- eller B-nivå. Vid vissa lärosäten var minskningen från A- till B-nivån avsevärd. Det fanns vid tiden för Högskoleverkets utvärdering 156 doktorander i engelska i Sverige, fördelade på 10 universitet. År 1992 fanns det 140 doktorander men då vid fem lärosäten färre.³²

Historia förekom vid Högskoleverkets utvärdering 2003 som huvudämne i lägst kandidatexamen vid 20 lärosäten. Forskarutbildning gavs vid nio universitet. Även för historias del uppmärksammade bedömargruppen att få studenter fortsatte upp på högre studienivåer vilket i utvärderingen kopplas ihop med otydligheter när det gäller arbetsmarknaden. Liksom i arkeologirapporten tas också den bristande mobiliteten upp som ett problem – det är helt enkelt svårt att komma in på forskarutbildningen vid ett annat lärosäte, särskilt om man har sin grundutbildning från en högskola och inte ett universitet. Högskoleverket fann också det blygsamma internationella studentutbytet problematiskt. Lärarantalet varierade mellan två tillsvidareanställda lektorer vid ett par högskolor till sexton lärare, varav tio professorer, vid Stockholms universitet. År 2001 var antalet helårsstudenter inom grundutbildningen: 46 vid Högskolan i Halmstad, 47 vid Blekinge tekniska högskola, och mer än fem gånger så många vid Göteborgs, Lunds, Stockholms och Uppsala universitet. Forskarutbildning utgör en omfattande verksamhet vid de äldre universiteten,

---

31 Högskoleverket (2003B).

32 Högskoleverket (2005).

med t.ex. ett sjuttiotal doktorander vid Lunds och Stockholms universitet och ca 40 i Uppsala.

Under 2001 läste totalt drygt 9 000 studenter historia på olika nivåer och med olika inriktningar. Antalet helårsstuderande var knappt 3 000, varav något mer än en sjättedel på C- och D-nivåerna. Återigen svarade universiteten för det stora flertalet. Störst, mätt i antal helårsstudenter, var Stockholms universitet med 307, tätt följt av Göteborgs universitet med 304.³³

4.2 Personalresurserna

Vid år 2000 hade även institutionernas form förändrats. Några av ämnena är fortfarande egna institutioner, som historia vid bägge lärosätena. Arkeologi i Uppsala hade dock bildat en gemensam institution med egyptologi och antikens kultur och samhällsliv. Arkeologi i Lund hade bildat ett institut bestående av Arkeologiska institutionen, Institutionen för medeltidsarkeologi samt Historiska museet.

Personalen har växt betydligt i omfattning sedan 1950. Flera nya kategorier har också tillkommit bland de anställda. Förutom lärarkategorin lektor finns nu även forskarassistenter, forskningsassistenter och doktorander inräknade i den akademiska personalen, även om den sistnämnda kategorins villkor varierade och per definition befinner sig i gränslandet mellan att vara studerande och att vara personal. Där finns även teknisk-administrativ personal såsom ekonomer, assistenter och IT-personal. I ämnet arkeologi finns även andra specialister som tecknare, fotografer och konservatorer.

Tabell 4 Personal vid Lunds universitet och Uppsala universitet år 2000

Ämne	Antal
Arkeologi	75
Engelska	85
Historia	133

---

³³ Högskoleverket (2003A).

4.3 Verksamheten

4.3.1 Utbildning

Vi dyker ned i materialet och ser närmare på ett konkret exempel. Arkeologi vid Lunds universitet erbjöd AB- och CD-kurser. På den första nivån var det 34 studenter på våren och 38 på hösten. På den högre nivån var det 24 vt respektive 24 hösten 2000 (Annual Report 2000). 15 seminarieuppsatser presenterades, samtliga skrivna på engelska. Merparten av uppsatserna skrevs individuellt, men några skrevs med upp till fyra författare. Ämnet ger också enstaka kurser: orienteringskurs i arkeologi (25 + 12 studenter), den europeiska kulturens rötter (16 + 6 studenter) samt *Viking Age Scandinavia*, en engelskspråkig kurs som följdes av 16 studenter under våren.

Tabell 5 Antal studenter i arkeologi vid Lunds universitet år 2000

Nivå	Antal studenter VT	Antal studenter HT
AB	34	38
CD	24	24
Orienteringskurs i arkeologi	25	12
Europeiska kulturens rötter	16	6
Viking Age Scandinavia	16	Gavs ej
Forskarstuderande	30	30

Totalt utbildades alltså ett drygt hundratal grundstudenter per termin i arkeologi under år 2000.

Forskarutbildningen bestod av 30 studerande, varav 25 hade avhandlingar på gång enligt årsrapporten. Till seminariet bjöds också externa gäster, såväl internationella som från andra svenska institutioner. Två doktorsavhandlingar försvarades under året. Seminariet gjorde även en exkursion till sydvästra Frankrike.

Där var också separata kurser i medeltidsarkeologi, uppdelade i A-, B- och CD-kurs.

Tabell 6 Antal studenter i medeltidsarkeologi vid Lunds universitet år 2000

Nivå	Antal studenter VT	Antal studenter HT
A-kursen	26	26
B-kursen	15	16
CD-kursen	Gavs ej	12
Forskarstuderande	37	35

Antalet studenter var knappt hälften jämfört med arkeologi men som vi kan se var det fler forskarstuderande som läste ämnet medeltidsarkeologi än "allmänarkeologi". Totalt var det som mest 67 forskarstuderande i ämnena arkeologi och medeltidsarkeologi det aktuella året. Två avhandlingar presenterades under året. Vid institutet var medverkade flera externa gäster vid seminarier och en professor från Tübingen gästade ämnet vid tre tillfällen under året.

Man kan också notera att för två av ämnena, engelska och historia, var lärarutbildningen av stor betydelse för verksamheten. Utbildningsuppdraget för historia vid Uppsala universitet från Historisk-filosofisk sektionen var 167 årsstudieplatser varav minst 33 skulle avsättas för C/D-nivån. Från nämnden för lärarutbildning var uppdraget ca 55 årsstudieplatser.

Engelska vid Uppsala universitet hade ett grundutbildningsuppdrag genom fristående kurser om 247 helårsstudenter (hs) och 173 helårsprestationer (hp). Inom dessa skulle minst 57 hs ligga på C- och D-kurser. 237 hs och 156 hp uppnåddes inom fristående kurser. Av engelskans studenter 102,51 HÅS vid UU år 2000 var 82 HÅS inom lärarutbildningsprogrammen. Drygt 40 helårsstudenter registrerades under läsåret på de högre nivåerna, dvs. C och D. Därtill erbjöds uppdragsutbildning, bland annat i muntlig framställning för lärare vid universitetet. Vårterminen 2000 var det totalt 351 registrerade studenter i engelska vid UU, uppdelat på standardkurser, lärarutbildning och fackspråkskurser.

4.3.2 *Forskningen*

En skillnad mot tidigare nedslag är den externa finansieringens betydelse för forskningen. Verksamhetsberättelsen för arkeologi från Uppsala universitet från år 1998 berör detta:

Forskarutbildningen har i hög grad präglats av den nya högskolereformen och

mycket tid har gått till att diskutera och förbereda dess konsekvenser. Många av institutionens lärare har lagt ner oerhört mycket tid och kraft på att söka medel för externfinansiering av doktorander med gott resultat. Tyvärr har inte alla doktorander kunnat omfattas av sådan finansiering. Det ständiga jagandet efter externfinansiering har också tagit mycket tid från lärarnas egen forskning.³⁴

Har då ”produktionen” ökat, eller alls förändrats, jämfört med de tidigare perioderna? En slående slutsats är att en större andel av forskningen genomförs av doktorander. Under de första två perioderna var det professorer och, inte minst, docenter och extraordinarie lärare som publicerade mest.

4.3.3 Utåtriktad verksamhet

Samtliga här studerade ämnen ägnar sig åt utåtriktad verksamhet, men av olika slag. Av dessa tre ämnen är engelska och arkeologi kanske särskilt intressanta vid år 2000. Engelska har sin uppdragsutbildning som nämnts ovan. Arkeologi har med hjälp av Teknikbrostiftelsen skapat en stiftelse för uppdragsutbildning och konsultverksamhet i syfte att minska klyftan mellan uppdragsverksamhet och akademisk forskning. Den ibland summariska redovisningen i det material som här använts, årsredovisningar, ger inte en rättvis bild av all utåtriktad verksamhet. Historia vid Uppsala universitet redovisar att ”Historiska institutionen har givetvis kontakter med det omgivande samhället, även om det inte så ofta tar sig formen av institutionaliserat, reglerat samarbete”. Historikerna, både i Uppsala och i Lund, har intensiva kontakter med omvärlden inte minst genom sin populärvetenskapliga produktion.

Gränsen mellan vetenskaplig produktion och populärvetenskaplig har diskuterats bland humanister, inte bara historiker.³⁵ För många humanister är gränsen mellan populärvetenskapligt och vetenskapligt skrivande inte heller så skarp som inom andra vetenskapliga områden. Det har under 2000-talet, med mer ex post-utvärdering av forskning i form av bibliometri, därför varit många diskussioner om publikationsformerna för ett flertal humanistiska ämnen. Av tradition skrivs fler monografier och antologier på svenska, som dessutom

---

³⁴ Institutionen för arkeologi och antik historia, Verksamhetsberättelse för 1998, dat 1999-04-30, 2-3)

³⁵ Geschwind & Larsson (2008).

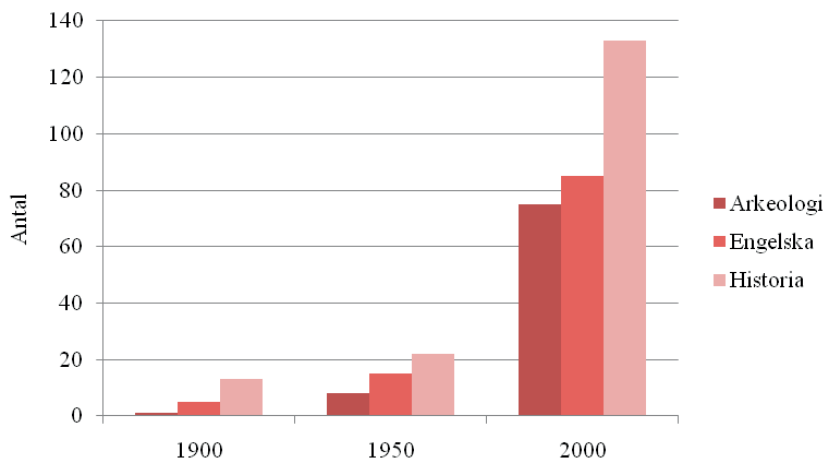
riktar sig till en större publik, vilket bland annat visar att många humanister är skickliga skribenter som klarar av att skriva för flera målgrupper.

5. Avslutande diskussion

Vi har här studerat tre akademiska discipliner – arkeologi, engelska och historia – vid tre nedslag i tid – 1900, 1950 och 2000, vid Lunds universitet och Uppsala universitet. Vad är det då man för mönster man kan se i utvecklingen?

Det mest påfallande är verksamhetens tillväxt över tid, särskilt mellan 1950 och 2000. Vid seklets början var ämnena företrädna av en eller ett par dominerande professorer som var understödd av ett antal docenter. Vid seklets mitt var inte antalet lärare så mycket större än 50 år tidigare. Det handlar om en högst måttlig tillväxt. Den stora ökningen skedde under de nästkommande decennierna. Arkeologi och engelska, som inte hade egna professorer vid Lunds universitet och Uppsala universitet vid förra sekelskiftet, hade då fått egna professorer och etablerats som akademiska discipliner.

Den kraftiga ökningen mellan 1950 och 2000 har inte varit jämn utan snarare språngvis, med kraftiga ökningar under 1960- och 2000-talen.

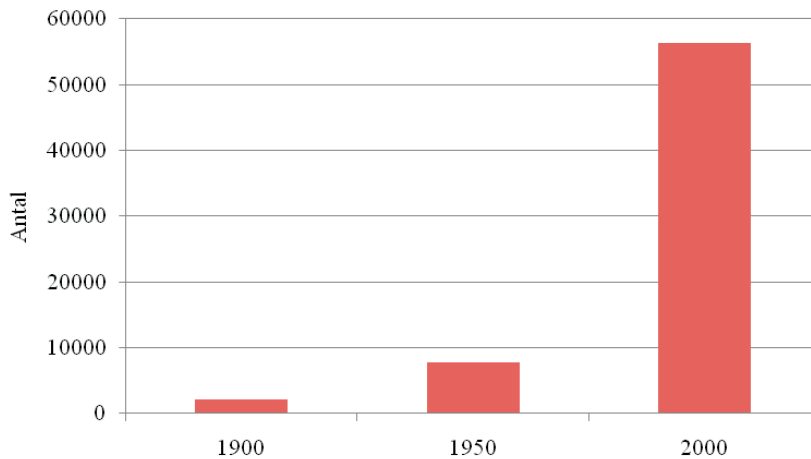
Figur 1 Verksam personal vid Lunds universitet och Uppsala universitet 1900, 1950, 2000

Figur 1 visar den starka tillväxten av personal i de aktuella miljöerna. Även ämnena har givetvis utvecklats och ibland lett till vetenskapliga och organisatoriska förändringar i form av avdelningar, institutioner och ibland formering av nya discipliner. Så har t.ex. medeltidsarkeologi blivit ett eget ämne på 1960-talet, keltiska blivit en avdelning vid Engelska institutionen i Uppsala och ekonomisk historia avknoppats från ämnet historia.

Vid slutet av 1800-talet förändrades undervisningsformerna vid universiteten. Från att tidigare nästan uteslutande, åtminstone inom humaniora, bestått av katederföreläsningar blev seminarierna ett inslag i pedagogiken. Även forskarutbildningen etablerades. Vid 1950 var det fortfarande så att professorerna fungerar som ämnesföreträdare. Antalet docenter har dock växt. Flera av dem åtnjöt docentstipendier men det var också vanligt med anställning som ämbetsman vid statliga verk eller som lektorer vid läroverken.

Vid millennieskiftet är det slående hur många personer som är verksamma vid de sex enheterna som här studerats. Eftersom studenttillströmningen har ökat har även undervisningsbehovet ökat, vilket i dessa ämnen i första hand täcks av lektorer (en del adjunker finns i engelska). Forskare, såväl disputerade som ickedisputerade, som lever på externa anslag utan fast anställning är en stor personalkategori. De reformer som genomfördes strax för millennieskiftet, dvs. forskarutbildningsreformen och befordringsreformen, har börjat få genomslag, inte minst den förstnämnda, med krav på full finansiering genom hela studietiden, innebar i praktiken antagningsstopp på många håll. Fortfarande var det dock ett stort antal doktorander i systemet.

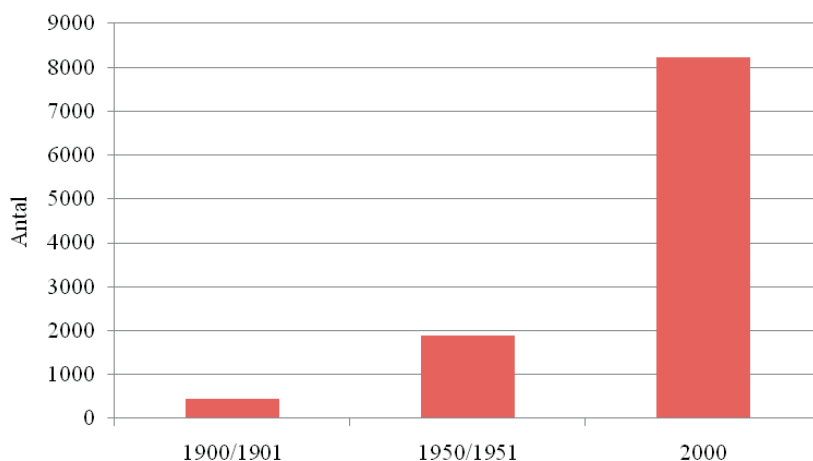
Merparten av dessa doktorer kom sedan att få anställning i en fortfarande expanderande högskolesektor. Antalet lärosäten hade växt till 39 och ämnen som historia och engelska gavs på de flesta av dessa, många gånger i anslutning till lärarutbildningen. Även ämnet arkeologi hade växt med kraft och etablerats vid samtliga universitet och flera av högskolorna.

Figur 2 Antal studenter vid Lunds och Uppsala universitet 1900, 1950, 2000

Studentantalets ökning framgår med all önskvärd tydlighet av figur 2. Under den andra halvan av 1900-talet blev massutbildningen ett faktum. Över 40 procent av varje årskull påbörjade högre utbildning.

När det gäller forskningen kan man konstatera att publiceringsformerna har förändrats under perioden, men kanske inte i den utsträckning man skulle kunna tro. När det gäller publikationstyp är historikerna mest benägna att skriva monografier på svenska. De andra ämnena är i högre grad inställda på kortare artiklar. Engelska som publiceringsspråk har blivit praxis runt 2000 för arkeologi och, föga förvånande, engelska. Runt förra sekelskiftet är det slående hur mycket bredare språkkunskaperna var, åtminstone att döma av publiceringsspråk. Många forskare behärskade tyska och franska på en hög nivå och publicerade vetenskapliga texter på samtliga språk.

Figur 3 Antal publikationer vid Lunds och Uppsala universitet 1900, 1950, 2000

Figur två visar ökningen i antalet publikationer. Man kan givetvis diskutera vad det säger om verksamheten och det finns ett antal metodologiska reservationer att göra, men det ger en grov bild av den ökade kunskapsproduktionen. Källmaterialet här är universitetens årsredovisningar som i sin tur bygger på forskarnas inrapporteringar. Problemet här är det sista nedslaget – 2000 – där det med stor sannolikhet saknas ett stort antal publikationer som inte återfinns i universitetens databaser. Det gäller i särskilt hög grad humaniora.

Rapporten har främst fokuserat utvecklingen över tid, med vissa inslag av jämförelser med andra vetenskapliga områden. Vi har inte haft möjlighet inom studiens ramar att göra någon större kartläggning av lärarnas utomakademiska engagemang. Intrycket från de källor som har använts, verksamhetsberättelser och dylikt är att kontakterna med det omgivande samhället har varit intensiva under hela perioden. Många av de akademiskt anställda var verksamma i olika delar av samhället, t.ex. kultur, politik och skola, vilket också visar sig i anställningsförhållandena vid universiteten. De var också aktiva i debatt och i det offentliga samtalet i stort. Huruvida omfattningen av det har ökat eller minskat, relativt sett, och om humanisternas samhällsroll har marginaliserats är en större och intressant fråga som dock inte rymts inom den här studien.

Sammanfattning

När humaniora diskuteras görs ofta hänvisningar tillbaka i tiden. Mer eller mindre anekdotisk kunskap refereras som sanningar. Syftet med detta kapitel är att bidra med fakta om humanister och deras huvudsakliga verksamhet. Mer konkret uttryckt handlar det här om att göra en kartläggning av hur tre humanistiska discipliner har utvecklats över tid. Nedslagen görs 1900, 1950 och 2000. Vi har valt ämnena arkeologi, engelska och historia med särskilt fokus på Lunds universitet och Uppsala universitet. Vi har främst tittat på hur lärarresurserna såg ut och vilken verksamhet som bedrevs. Studien bygger på analys av skriftligt källmaterial, såsom universitetskataloger, årsberättelser, årsredovisningar, protokoll, matriklar och telefonkataloger.

Studien visar att de tre ämnena befann sig i en etableringsfas vid det förra sekelskiftet. Endast någon enstaka lärare är aktiv i arkeologi och engelska medan historia redan då har flera lärare. Vid millennieskiftet finns en stor mångfald anställningskategorier och antalet anställda har ökat. Den ensamme läraren i arkeologi vid förra sekelskiftet har ökat till 75 år 2000 (medeltidsarkeologi inräknat). Antalet studenter har dock ökat ännu mer. År 1900 var antalet mellan 1 000 och 1 500 vid hela universitetet vilket blev ca det tredubbla år 1950. Åren runt 2000 uppvisar en mycket kraftig ökning jämfört med de tidigare nedslagen. Enbart engelska hade ca 5000 studenter dvs. dubbelt så mycket som det totala studentantalet vid universitetet i Lund och Uppsala år 1900.

Publiceringsformerna har förändrats något under perioden, men kanske inte i den utsträckning man skulle kunna tro. När det gäller publikationstyp är historikerna mest benägna att skriva monografier. De andra ämnena är mer inställda på kortare artiklar. Vid år 2000 har engelska blivit praxis som publiceringsspråk för arkeologi och, föga förvånande, engelska. Historikerna publicerar företrädesvis på svenska. Det handlar dock inte bara om engelska eller svenska. Det är slående hur mycket bredare språkkunskaperna var runt förra sekelskiftet, åtminstone att döma av valet av publiceringsspråk. Många forskare publicerade vetenskapliga texter på tyska, franska och engelska och svenska.

Den utåtriktade verksamheten som redovisas i verksamhetsberättelser och årsredovisningar uppvisar en stor bredd under hela perioden, t.ex. medverkan i statliga kommittéer, tjänstgöring som censor

vid studentexamina, författande av populärvetenskap och deltagande i samhällsdebatt och politik. Vi har dock inte inom den här studiens ramar haft möjlighet att studera humanisternas samhälleliga roll i någon större utsträckning.

Referenser

Dokument från lärosätena

- Engelska institutionen, Uppsala universitet, Verksamhetsvärdering 2000. Föreläsningar och övningar vid Kungl. Universitetet i Uppsala. Vårterminen 1950. Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri AB.
- Institutionen för arkeologi och antik historia, Verksamhetsberättelse för 1998, dat 1999-04-30.
- Historiska institutionen, Uppsala universitet, Verksamhetsberättelse för 1998. Kongl. Universitetets i Uppsala redogörelse för det akademiska året 1900–1901, afgiven af universitetets rektor, Uppsala 1901, Akademiska boktryckeriet.
- Lunds Kongl. Universitets katalog för höstterminen 1900, utgifven af akademiska föreningen, Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Lunds Kungl. Universitets katalog för höstterminen 1950, utgifven af akademiska föreningen, Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Lunds universitets katalog 1999.
- Lunds universitets årsberättelse 1950–1951.
- Uppsala universitets katalog för höstterminen 1900, utgifven af studentkåren, Uppsala 1900, Akademiska boktryckeriet.
- Uppsala universitets katalog för vårterminen 1900, utgifven af studentkåren, Uppsala 1900, Akademiska boktryckeriet.
- Uppsala universitets katalog. Höstterminen 1950 utgiven av studentkåren. Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri AB.
- Uppsala universitets katalog. Vårterminen 1950 utgiven av studentkåren. Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri AB.
- Uppsala universitets katalog 1999–2000, Uppsala universitet.

Litteratur

- Baudou, Evert (2004), *Den nordiska arkeologin: historia och tolkningar*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Blomqvist, Göran (1992), *Elfenbenstorn eller statsskepp? Stat, universitet och akademisk frihet i vardag och vision från Agardh till Schück*. Lund: Bibliotheca Historica Lundensis 71.
- Fehrman, Carl (1984), *Lärdomens Lund: epoker – episoder – miljöer – människor*. Malmö: Liber Förlag.
- Frängsmyr, Carl (2010A), *Uppsala universitet 1852–1916*. Volym 2:1, Skrifter rörande Uppsala universitet, C. Organisation och historia 87:1. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Frängsmyr, Carl (2010B), *Uppsala universitet 1852–1916*. Volym 2:2, Skrifter rörande Uppsala universitet, C. Organisation och historia 87:1. Uppsala: Acta

- Universitatis Upsaliensis.
- Geschwind, Lars & Larsson, Karin (2008), *Om humanistisk forskning: nutida villkor och framtida förutsättningar*. SISTER Working paper 2008:81.
- Geschwind, Lars; Eduards, Karin; Pagrotsky, Sonja (2009), *Högskolors klassificering av kurser: en förstudie*, Faugert & Co Utvärdering.
- Gunneriusson, Håkan (2002), *Det historiska fältet: svensk historievetenskap från 1920-tal till 1957*, *Studia historica Upsaliensia* 204. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Högskoleverket (2003A), *Utvärdering av grundutbildning och forskarutbildning i historia vid svenska universitet och högskolor*, Rapport 2003:12 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2003B), *Utvärdering av grund- och forskarutbildning i arkeologi vid svenska universitet och högskolor*, Rapport 2003:2 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2005), *Utvärdering av grundutbildningen och forskarutbildningen i engelska vid svenska universitet och högskolor*, Rapport 2005:11 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2006), *Högre utbildning och forskning 1945–2005: en översikt*. Rapport 2006:3 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Johannisson, Karin (1989), *Levande lärdom: Uppsala universitet under fem sekler*. Uppsala: Uppsala University Press.
- Lindroth, Sten (1976), *Uppsala universitet 1477–1977*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Myrdal, Janken (2009), *Spelets regler i vetenskapens hantverk: om humanvetenskap och naturvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Nordin, Svante (2008), *Humaniora i Sverige: framväxt, guldålder, kris*. Stockholm: Atlantis.
- Odén, Birgitta (1991), *Forskarutbildningens förändringar: historia, statskunskap, kulturgeografi, ekonomisk historia*. Lund: Lund Univ. Press.
- Rosén, Jerker (1968), *Lunds universitets historia IV 1868–1968*. Lund: Gleerups.
- Torstendahl, Rolf (2008), "Med och mot strömmen: hierarkisering och platta organisationer i universitetsvärlden", i Heggstad, Eva et al (red), *En ny sits – humaniora i förvandling: vänbok till Margareta Fahlgren*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Bilaga 1.

Tabeller personal

TOTALT	1900	1950	2000
Arkeologi	1	8	75
Engelska	5	15	85
Historia	13	22	133

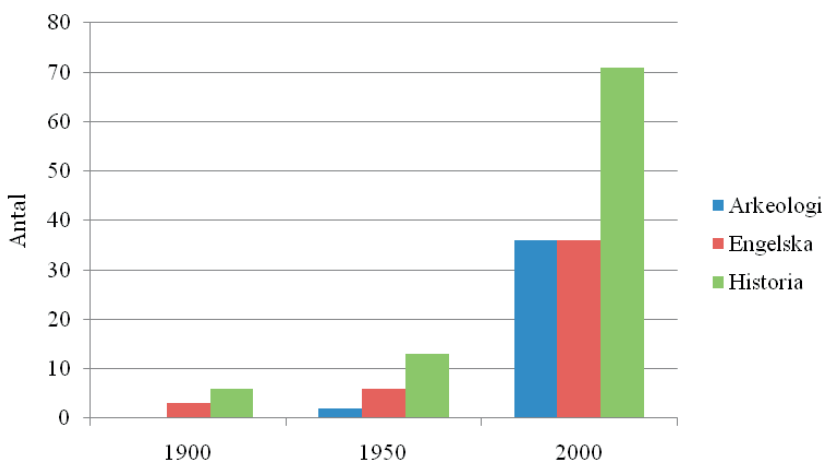
Lunds universitet	1900	1950	2000
Arkeologi	0	2	36
Engelska	3	6	36
Historia	6	13	71

Uppsala universitet	1900	1950	2000
Arkeologi	1	6	39
Engelska	2	9	49
Historia	7	9	62

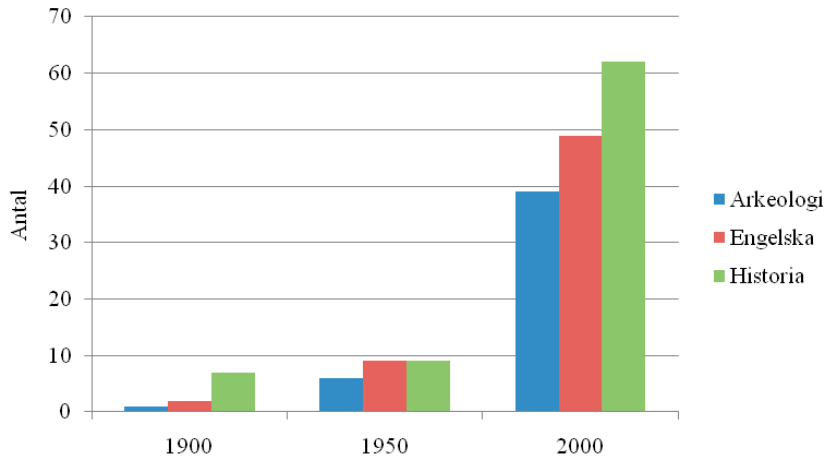
Bilaga 2.

Figurer personal

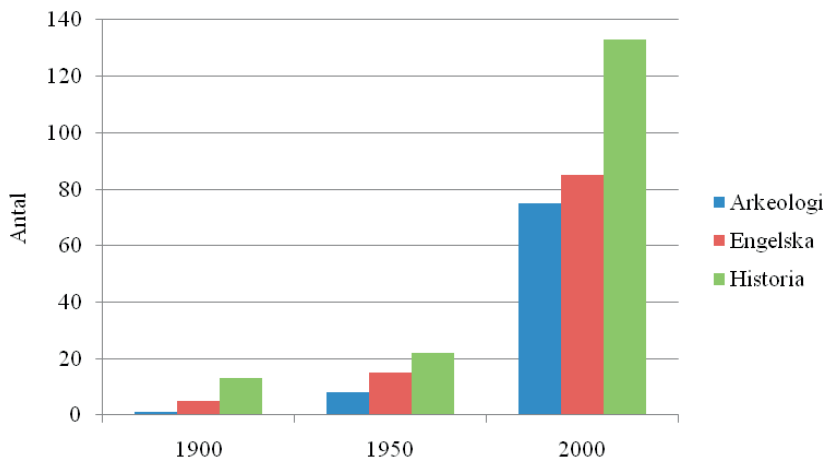
Lunds universitet

Uppsala universitet

Totalt

4. Vilka blir humanisterna? Humaniora vid svenska lärosäten idag och imorgon

Niklas Stenlås

Förutom att ge en grundläggande bildning syftar också utbildningen till att bidra till den ekonomiska utvecklingen i samhället. Betoningen på att anpassa utbildningen till arbetsmarknadens efterfrågan och behov har ökat intresset för både utbildningsinsatsernas kostnader och dess innehåll. Större ekonomiska satsningar inom utbildningsområdet behöver bedömas ur såväl ett effektivitetsperspektiv som ur ett bredare samhällsekonomiskt perspektiv.

Att nå ut och ända fram. Hur tillgången till policyinriktad utvärdering och forskningsresultat inom utbildningsområdet kan tillgodoses.

Slutbetänkande av utredningen om utvärdering av utbildning, SOU 2009:94.

We are in the midst of a crisis of massive proportions and grave global significance. No, I do not mean the global economic crisis that began in 2008. [...] I mean a crisis that goes largely unnoticed, like a cancer; a crisis that is likely to be, in the long run, far more damaging to the future of self-government: a world-wide crisis in education.

Radical changes are occurring in what democratic societies teach the young, and these changes have not been well thought through. Thirsty for national profit, nations, and their systems of education, are headlessly discarding skills that are needed to keep democracies alive. If this trend continues, nations all over the world will soon be producing generations of useful machines, rather than complete citizens who can think for themselves, criticize tradition, and

understand the significance of another person's suffering and achievements.
The future of the world's democracies hangs in the balance.

Martha C. Nussbaum, *Not For Profit*.

Why Democracy Needs The Humanities, Princeton UP 2010.

1. Inledning. Värdet av humaniora och undersökningens uppläggning

Ovanstående citat är hämtade från två ytterlighetsståndpunkter i synen på den högre utbildningens samhällsroll och betydelse. Ofta anses humanister vara ineffektiva och världsfrånvända. Vanligen formuleras denna kritik indirekt som t.ex. i första citatet där utbildningens främsta uppgift är att bidra till ekonomisk tillväxt, krav som förstås humaniora har särskilt svårt att leva upp till. Men är det självklart att effektivitet och tillväxt är utbildningens främsta samhällsuppgift? Det andra citatet ger uttryck för en diametralt motsatt uppfattning. Nussbaum menar inte bara att humaniora är eftersatt utan hon kritiserar hela det värdesystem som ligger bakom denna eftersattighet och som styr utbildning och utbildningsinsatser idag. Hon menar att de humanistiska bildningsidealerna är satta på undantag och att konsekvenserna av att dessa värderingar trängs ut från utbildningarna och ersätts av ekonomiska på sikt är fatala. Vi känner alla igen dessa två ståndpunkter mer eller mindre pregnant formulerade i olika sammanhang i utbildningsdebatt, styrdokument och målformuleringar.

Frågan om vilka värderingar som styr den högre utbildningen liksom vad som händer med utbildningen när bildningsideal ersätts av effektivitets- och konkurrensideal är förstås högintressant för var och en som sysslar med frågor om högre utbildning idag. Samtidigt saknas i hög grad empiriskt underlag för en sådan diskussion. Högskoleutbildningarna förändras i snabb takt och vad som gällde för två år sedan gäller inte längre. Skälet är att universiteten allt intensivare försöker anpassa sitt utbud till önskemål från EU, staten, regionerna och studenterna själva. Det är inte bara seriös forskning om dessa processer som saknas utan även sådana basala tillgångar som utredningar och rapporter från de primärt iblandade parterna. Vet universiteten själva vad de gör eller varför? Vet Högskoleverket? Målet med denna rapport är att göra en översiktlig studie av vad som händer med de humanistiska utbildningarna idag. Vilka processer är verksamma

inom universitetsvärlden och vilka konsekvenser kan de tänkas få? Hur har humanistisk utbildning förändrats de senaste åren och kan man se några mönster i de förändringar som skett? Vilka typer av förändringar sker och vad har varit syftet med dem?

Undersökningen inriktas mot humanistiska programutbildningar. Några ambitioner till en fullständig kartläggning finns inte. Istället är avsikten att lyfta fram och jämföra exempel på olika försök till förnyelse eller anpassning till nya villkor och krav. I vilken utsträckning förekommer nya och mer utbredda samverkansformer mellan olika ämnen inom ramen för humanistiskt orienterade programutbildningar? I vilken mån har forskningens inriktning i postdisciplinär riktning präglat nya utbildningsinitiativ, det vill säga har den större teoretiska överlappningen mellan olika ämnen också påverkat programutbildningarna? I vilken utsträckning har ökad samverkan mellan olika lärosäten och med andra samhällsinstitutioner eller sektorer kommit att utnyttjas? Det är också av intresse att se vilka motiv som ligger bakom olika förändringar samt, i mån av förekomst, problem och svårigheter som reformförsöken stött på eller givit upphov till. Vilka hinder har man till exempel upplevt för samverkan över ämnesgränserna? Inventeringen syftar i första hand till att studera reformförsök i Sverige men jämförelser kommer även att göras med några utländska exempel på innovativa och gränsöverskridande utbildningsprogram.

1.1 Genomförande

Rapporten bygger på publikationer från Högskoleverket såsom utvärderingar av landets högskoleutbildningar, analyser, rapporter om olika högskolesektorer, årsrapporter om den svenska högskolan, nyhetsbrev m.m. Även utredningar från andra myndigheter samt relevant vetenskaplig litteratur har använts. Många publikationer har dock några år på nacken och med tanke på den höga förändringstakten i utbildningsinstitutionerna är det publicerade materialet delvis inaktuellt för denna rapports syfte.

För att undersöka det aktuella läget har högskolornas egna hemsidor använts och den information om de humanistiska utbildningarna som återfunnits där är det primära underlaget för rapporten. Dessutom har intervjuer genomförts med lärare och programansvariga för särskilt intressanta program. Intervjuerna har genomförts vid behov

och ska främst ses som ett komplement till litteraturoversikt och inventering av program på lärosätenas hemsidor.

Jag har ingen ambition att göra någon fullständig inventering av landets humanistiska program. Det skulle röra sig om flera hundra program och det finns vare sig tid eller intresse för en sådan inventering i denna undersökning. Istället har jag valt att undersöka närmare ett urval av programutbildningar. Det gäller presentationerna av programmen på grundnivå vid Uppsala Universitet, Stockholms Universitet och Malmö högskola. Det är fråga om två etablerade universitet och en ny högskola som beskriver sig själv som en ledande professionshögskola, inte bara i Sverige, utan även i jämförelse med övriga Europa. Jag har också tagit upp exempel från andra högskolor där sådana förekommit i litteraturen.

2. Bakgrund

Utbildningsnivån i OECD-länderna ökar kontinuerligt. Under 2000-talets första sju år ökade andelen högskoleutbildade i befolkningen i genomsnitt med sex procentenheter inom hela OECD. Variationerna mellan länderna är dock stora. I Kanada hade 48 procent av befolkningen en högskoleutbildning 2007 jämfört med 11 procent i Turkiet. Motsvarande andel i Sverige var 31 procent (Högskoleverket 2010a, 8).

Det finns i Sverige 36 universitet och högskolor med statlig huvudman och 13 med enskild huvudman, vilka samtliga har rätt att utfärda examina inom grundläggande högskoleutbildning. Av dessa har 21 också rätt att utfärda examina inom forskarutbildning. De totala kostnaderna för verksamheten vid universitet och högskolor uppgick till 47 miljarder kronor under 2007 (SOU 2009:28, 21).

En ny utbildnings- och examensstruktur för den högre utbildningen infördes vid halvårsskiftet 2007. Denna innebär bl.a. att den högre utbildningen numera delas in i tre nivåer: grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Varje examen knyts till någon av dessa nivåer. Yrkesexamina finns på både grundnivå och avancerad nivå. På forskarnivå erbjuds licentiatexamen och forskarexamen. Varje enskild nivå förutsätter att studenten har examen från den lägre nivån.

Det fanns 322 000 studenter registrerade vid universitet och högskolor 2007, vilket motsvarar 278 000 helårsstudenter. Detta var en minskning med drygt två procent jämfört med året innan och med nästan nio procent jämfört med 2004. Volymen har minskat inom

samtliga områden, minst inom det tekniska och mest inom samhällsvetenskap, humaniora och naturvetenskap (SOU 2009:28, 21). Under utbildningsåret 2009/10 ökade dock antalet högskolenybörjare och med 108 900 innebar det flest nyantagna någonsin. Enligt SCB är det en svag arbetsmarknad och stora årskullar som ligger bakom ökningen (SCB 2011, 1, 9). Under läsåret 2006/07 studerade drygt 24 000 svenska studenter utomlands med studiestöd från CSN. Ungefär 6000 av de utlandsstuderande läste inom ramen för olika utbytesprogram, övriga var s.k. ”free movers” som själva ordnade sina studier (SOU 2009:28, 21).

År 2009 återfanns 40 procent av helårsstudenterna på yrkesexamensprogram, 26 procent på generella och konstnärliga program och 33 procent på fristående kurser. Den nya utbildnings- och examensstrukturen från 2007 har lett till att programstudier blir ett allt vanligare studiemönster jämfört med att studenterna själva kombinerar fristående kurser till en generell examen. Förändringen är redan iakttagbar i statistiken och från 2008 till 2009 ökade antalet helårsstudenter på programutbildningar med 13 procent (Högskoleverket 2010a, 28).

2.1 Trender inom högskolan i Sverige och internationellt

Sett i ett längre perspektiv har frågan om humanioras relation till arbetsmarknaden knappast rönt något större intresse bland svenska forskare och utredare. Frånsett någon enstaka utredning (Armgard 1986) ägnades denna fråga länge ringa uppmärksamhet men under senare år har den blivit allt viktigare i utbildningsdebatten och i takt härmed har antalet granskningar ökat (Armgard, Fasth & Nelsson 2002; Lennartsdotter 2005; Holm 2006; Jensen & Lennartsdotter 2006; Schoug 2008).

År 1999 undertecknades den s.k. Bolognadeklarationen. Deklarationens syfte var att harmonisera de europeiska högre utbildningssystemen men enligt deklarationen förväntas också Europas medborgare bli mer ”anställningsbara” (Bolognadeklarationen 1999). Liknande tankar förs också fram i EU:s memorandum om livslångt lärande (Europeiska kommissionen 2001) och i svenska texter om Bologna-processen (Utbildningsdepartementet 2004). Medborgaren ska formas till en ständigt lärande, ansvarsfull, flexibel och anpassningsbar individ (Fejes 2008). Under de senaste åren har som resultat av

Bolognaprocessen två nya begrepp fått en styrande roll inom den högre utbildningen i Sverige. Det är *employability* och *learning outcomes*. *Employability* - eller anställningsbarhet - innebär en anpassningsprocess av högskoleundervisningen till de krav som arbetslivet anses ställa på de högskoleutbildade medan *learning outcomes* innebär ett standardiserat utvärderingssystem för utbildningarna.

”Anställningsbarheten ska garanteras”, skriver Lars Fälting, ”genom att i detalj beskriva vad studenten förväntas ha lärt sig efter genomgången kurs”. För Fälting är det en fråga om att högre instanser söker detaljkontrollera innehållet i utbildningarna. Detta ska i sin tur möjliggöra utvärdering av om studenten uppnått de i förväg uppställda målen. Enligt Fälting är det en fråga om likriktning av utbildningarna och en utarmning av lärarrollen. Lärarna görs utbytbara vilket i sin tur leder till att glädje, stolthet och personligt engagemang försvinner (2007, 14, 19).³⁶

Bolognaprocessen medför således ökande krav på att utbildning ska förbereda studenterna för en framtid i yrkeslivet. Universitets- och högskolelärarna förväntas i förväg definiera vilka kunskaper och färdigheter studenterna ska inhämta under sin studiegång och inleda kontakter med det omgivande samhället för att skapa en dialog kring utbildningen. Anställningsbarhet ingår också bland de valideringskriterier som tillämpas vid prövningen av nya program (Schoug 2008, 17).

Olika forskare har kritiskt pekat på hur Bolognaprocessen i grunden förändrar universitetsstudierna, liksom pekat på de oklara motiven bakom de omfattande förändringarna. Socialantropologen Christina Garsten och sociologen Kerstin Jacobsson har påpekat att begreppet anställningsbarhet riktar fokus mot individens anpassningsförmåga. Begreppet har ett anglosaxiskt ursprung och har först under de senaste åren genom utbildningssektorns EU-anpassning blivit nysvenska. Innebörden av begreppet har också förskjutits och från att tidigare ha använts om arbetslösa har det förvandlats till ett policybegrepp som rör hela befolkningar, inklusive dem som för tillfället har anställning. Regeringar har övergått från att uppfatta det som sin skyldighet att skapa full sysselsättning till att skapa full anställningsbarhet. Enligt Garsten och Jacobsson har problemet härigenom omdefinierats från brist på arbete till brist på anställningsbar-

---

³⁶ Man kan jämföra med den utveckling ungdomsskolan genomgått under 1990- och 2000-talen där ökande kontroll av lärarna har lett till att lärarrollen har deprofessionaliserats, vilket idag visar sig i termer av sjunkande resultat och svårigheter för skolan att klara sitt primärupdrag (Stenlås 2009).

het. Individerna snarare än arbetsmarknaden framstår då som det problem som är i behov av åtgärder och reformer (Garsten & Jacobsson 2004a; Garsten & Jacobsson 2004b ; Jacobsson 2004).

Trots att ökad anställningsbarhet har varit en ledstjärna för EU i mer än ett tiotal år och att svenska utbildningsinstitutioner nu energiskt försöker omsätta begreppet i praktisk handling är det oklart både vad anställningsbarhet innebär och hur det kan uppnås, något som påpekats av forskare om och om igen (Forrier & Sels 2003; Haake & Löfgren Martinsson 2009; Berglund & Fejes 2009). Berglund påpekar att olika aktörer på olika samhällsliga och organisatoriska nivåer har olika utgångspunkter och intressen av att använda sig av begreppet och att det ingalunda är värdenetralt utan högst politiskt och ideologiskt värdeladdat liksom att begreppet är stätt i ständig förändring och därför har olika innebörder i olika tider och olika sammanhang (Berglund 2009, 28). Haake och Löfgren Martinsson (2009, 57) menar att även om begreppet i svenska publikationer ofta framställs som oproblematiskt blir det uppenbart att så inte är fallet när man vänder sig till internationell litteratur. Det finns dolda värdekonflikter som har med kunskapssyn (eller brist därpå) att göra och som blir akuta när begreppet införs in i högskolevärlden. Ett traditionellt sätt att se på anställningsbarhet är som en rad mer eller mindre väldefinierade ”skills” eller färdigheter. Att utveckla anställningsbarhet i denna mening hos akademiker skulle innebära att ta reda på vilka exakt vilka färdigheter en arbetsgivare efterfrågar och anpassa utbildningen efter detta. Den kunskapssyn som ligger bakom detta tänkande har dock kritiserats för att vara tekniskt-rationell och främmande för universitetets utbildningsidé. Universitetsutbildning bygger istället – till skillnad från exempelvis arbetsmarknadsutbildning eller fortbildning – på kritiskt tänkande och ifrågasättande, en potentiell förmåga att handla i olika kontexter, grundad på vetenskapligt framtagen kunskap liksom på förmåga till kontinuerligt lärande och självständig handlingsberedskap (Knight & Yorke 2004; Cranmer 2006; Hake & Löfgren Martinsson 2009, 58). Resonemanget torde i än högre grad gälla för humaniora än för tekniskt-naturvetenskapliga utbildningar och yrkesutbildningar.

Lars Fälting pekar på hur universiteten allt mer börjat uppfattas som tillväxtmotorer vilket lett till att den politiska kontrollen över den högre utbildningen måste öka. Detta sker dels genom ökad styrning av vad som ska vara utbildningens mål (*employability*) och dels

genom uppföljningssystem (*learning outcomes*) (Fälting 2007, 15). Även enligt Schoug är anställningsbarhet och arbetslivsanknytning den senaste i en lång rad roller som universiteten påförts som svar på den klassiska frågan om universitets samhällsroll (Schoug 2008, 10).

Samtidigt som hela högskolan omstruktureras efter Bologna-processen så har flera av de mindre högskolorna profilerat sig särskilt som ”professionshögskolor”. Det gäller t.ex. Blekinge tekniska högskola, Högskolan i Kristianstad och Malmö högskola. Högskolan i Kristianstad uttrycker t.ex. på sin hemsida att:

Högskolans vision är att utbilda Sveriges mest anställningsbara studenter. Du ska helt enkelt efter avslutad utbildning ha de kunskaper, färdigheter och förmågor som är mest eftertraktade på arbetsmarknaden.³⁷

På Malmö högskolas hemsida säger man sig vara etablerad som ”Europas främsta professionsuniversitet – känt som Malmömodellen – där gränsöverskridande handlingskompetens inom såväl forskningsområde, som undervisningsområde och yrkesområde har utvecklats i symbios utifrån en aktivitetsbaserad pedagogik.” Det är svårt att utläsa från hemsidorna vilken konkret innebörd begreppet ”professionshögskola” har. Möjligen ska det uppfattas som ett sätt för högskolan att profilera sig och det är framför allt mot de stora forskningsuniversiteterna man då markerar sin egenart. Högskolan i Kristianstad har inga humanistiska programutbildningar med undantag för lärarutbildning med inriktning mot språk och historia. Däremot ger man fristående kurser i ämnen som ingår i programutbildningar såsom historia, litteraturvetenskap och engelska. Malmö högskola har ett fåtal programutbildningar på grundnivå som kan beskrivas som humanistiska.

Den nya examensordning som infördes den 1:a juli 2007 var ett led i Bologna-anpassning av den svenska högskolan. Den innebar att en avancerad nivå infördes mellan grundnivå forskarnivå. Magisterexamen blev placerad på denna mellannivå liksom en ny tvåårig masterexamen. Universitet och högskolor med vetenskapsområde fick en generell rätt att utfärda masterexamen. De högskolor som vill bedriva tvåårig masterutbildning utan att ha rätt att bedriva forskarutbildning inom ett visst vetenskapsområde måste ansöka hos Högskoleverket

---

³⁷ http://www.hkr.se/templates/Page_420.aspx

om masterexamensrätt. Förutom en ny nivåplacering av de olika examina har man i den nya examensordningen infört begreppet huvudområde. Lärosätena äger själva rätten att definiera sina huvudområden och, i universitetens fall, forskarutbildningsämnen (Högskoleverket 2009a, 8).

Utvecklingen har sedan gått mycket fort. I Högskoleverkets granskning av utbildningarna i historia från 2008 menar expertgruppen att masterutbildningarna fortfarande står i startgroparna och att det därför är för tidigt att säga något om dem (Högskoleverket 2008b, 5). Idag, två år senare, har t.ex. Uppsala universitet 26 masterprogram där humaniora ingår (www.uu.se 2010-10-13).

Samtidigt som antalet studenter som läser program ökar så minskar antalet studenter som läser fristående kurser. Utvecklingen gäller generellt på nationell nivå men det finns förstås variationer från ämne till ämne. Programmen lockar ofta yngre studenter utan tidigare studieerfarenhet och har ett nationellt upptagningsområde medan de fristående kurserna har en mer blandad studentsammansättning och rekryteringen är mer lokalt betonad (Intervju, studierektor, 2010-12-10). Det finns ofta utrymme för valfria kurser inom programmen. Detta innebär att många läser enstaka kurser i humaniora som del av samhällsvetenskapliga eller kanske naturvetenskapliga eller yrkesprogram. Schoug identifierar ett antal olika studiegångar bland humaniorastudenter och man kan förvänta sig olika attityder till studierna och önskemål om hur studierna bör utformas beroende på vilket sätt studenten närmar sig sina studier. För det första finns det en ganska stor grupp studenter som inleder sina studier med humaniora. Av dessa är det många som sedan går vidare till ej humanistiska utbildningar. För det andra finns det en grupp studenter som väljer att studera humaniora i kombination med en annan icke-humanistisk utbildning, antingen under ett uppehåll eller parallellt med utbildningen. En tredje grupp är de som övergår till humanistiska studier efter genomgången annan utbildning (Schoug 2008, 34). Det är fr.a. den första gruppen som kommer att befolka programutbildningarna.

Ytterligare en trend inom högskolan är de interna pedagogiska utbildningsavdelningar som under det senaste decenniet byggts upp fr.a. på universiteten och som är på väg att utvecklas till obligatorium för alla högskolelärare. Det finns fortfarande ingen forskning om hur denna trend påverkar utbildningarna. Det kan dock vara intressant att framhålla dessa utbildningar i hög grad präglas av den tekniskt-ratio-

nella, ”skills”-baserade kunskapssyner som diskuterats ovan, där eleven/universitetsläraren inte förväntas förhålla sig kritiskt eller reflekterande till undervisningen. Eleven/universitetsläraren ska helt enkelt tillägna sig färdigheter och det finns också ett starkt drag av valideringstänkande som går ut på en noggrann dokumentering av pedagogiska meriter. Universitetslärare ska helt enkelt göras mer anställningsbara enligt ett tekniskt-rationellt, ”skills”-baserat tänkesätt. Man kan alltså förvänta sig att det uppstår värderingskonflikter mellan universitetspedagogikens tekniskt-rationella undervisningsformer och universitetslärares kritiska.

2.2 Studenterna och högskolans omvärldsanpassning

Traditionellt har studenter i humanistiska ämnen motsatt sig arbetslivsanpassning av sin utbildning. Så motarbetade t.ex. humaniorastudenterna de strävanden att reglera och effektivisera studiegångarna inom de filosofiska fakulteterna som genomfördes i kölvattnet av U68-utredningen (Lindensjö 1981). Enligt Schoug dominerade försvaret för traditionell humanistisk utbildning studenternas hållning fram till slutet av 1990-talet och i Lunds Humanistkårs åsiktsprogram från 1999 fastslås under rubriken ”Högskola med integritet” att ”Högskolan måste kunna stå emot kortsiktiga åtgärder och krav från näringslivet, organisationer och staten”. För att högskolan ska kunna behålla sin suveränitet, menar Humanistkåren, måste grundutbildning och forskning integreras mer och ”[l]edningen och styrningen av högskolan och dess olika nivåer skall inte okritiskt efterhärma näringslivet eller andra institutioner”. Även om kåren menar att universitetet bör arbeta för att dess utbildningar möter samhällets krav på kunskap betonar man att detta måste ske ”utan att högskolans integritet hotas” (*Lunds Humanistkårs åsiktsprogram* efter Schoug 2008b, 20). Studentkåren har enligt Schoug bytt åsikt så sent att dokumenten ännu inte hunnit bytas ut. Istället har begrepp som anställningsbarhet och arbetslivsanknytning förts upp på dagordningen, vilket medför krav på anpassning av utbildningarna till icke-disciplinära målsättningar. Schoug pekar själv på att studentorganisationers ställningstagande inte nödvändigtvis är representativt för alla studenter men det är ändå en indikation om att en omsvängning skett relativt sent (Schoug 2008b, 20–21).

Även Uppsala Universitets studentkår lyfter fram arbetslivsanknyt-

ning i sina åsiktsprogram: ”Uppsala studentkår anser därför att alla studenter ska ha en tydlig arbetslivsanknytning i sin utbildning. Arbetslivsanknytning är också en viktig del av Bologna processens mål om anställningsbarhet”.³⁸ Arbetslivsanknytning, skriver kåren vidare;

[...] kan innebära allt från att jobba med verkliga fall och projekt, till gästföreläsare, studiebesök, verksamhetsförlagda examensarbeten och uppsatser till praktikmöjligheter och allt däremellan. Det handlar framför allt om att knyta de teoretiska kunskaperna till dess olika praktiska användningsområden i föreläsningssalen, på labbet och i seminarierummet. Vi tror att en aktiv arbetslivsanknytning kan stimulera till att lära mer då det är lättare att förstå hur de teoretiska kunskaperna kan komma till användning. [...]

Vi på Uppsala studentkår ser det som mycket viktigt att arbetslivsanknytningen och inte minst möjligheten till praktik finns på grundnivån och inte blir något exklusivt bara för studenter på den avancerade nivån. Så länge som inte alla grundutbildningsstudenter har möjlighet att läsa på den avancerade nivån måste kandidatexamen vara gångbar på arbetsmarknaden. Praktiken kan naturligtvis vara utformad på olika sätt, både som hel eller delar av en termin och med tydlig koppling till examensarbete eller inte.³⁹

År 2007 hölls en konferens arrangerad av universitets pedagogiska utvecklingsavdelning, Uppsala studentkår och den farmaceutiska studentkåren i Uppsala betitlad ”Arbetslivsanknytning i utbildningen – Hur gör du?” Konferensen sammanställdes sedan som en folder som ligger på studentkårens hemsida och kåren driver nu arbetslivsanknytning som en studentfacklig fråga.⁴⁰

Ett samarbetsprojekt mellan humaniststudenter vid de stora lärosätena (Uppsala, Lund, Stockholm, Göteborg, Lund och Linköping) är Projekt Athena. Projektets uttalade syfte är att ”höja humanioras status i samhället”.⁴¹ För detta ändamål organiserar man lunchföreläsningar, paneldiskussioner, humanistfestivaler och kompetensworkshops m.m. på de olika studieorterna. Den gemensamma grunden för projektet är det s.k. Humanistiska manifestet:

Det är dags för oss humanister att säga ifrån. Myten om humanioras onyttig-

---

38 <http://www.uppsalastudentkar.nu/sv/arbetslivsanknytning>, 2010-12-14

39 Ibid.

40 Ibid.

41 www.projektathena.se (2011-03-08)

het har lamslagt oss, och den ömsom tysta och ömsom uttalade nedvärderingen av humaniora har tillåtits pågå allt för länge. Tydligast märker vi studenter av det i form av extrem brist på lärarledd undervisning.

Många studenter tror inte att det finns någon framtid i att studera humanistiska ämnen. Den myten är den viktigaste av alla att krossa.

Humanistisk kompetens är eftertraktad och nyttig, och det enda som behövs är självförtroendet hos humanisterna själva att gå ut och visa på sin kompetens på arbetsmarknaden. Det handlar om nödvändigheten av humanistiska åskådningar för samhället som sådant.⁴²

Projektet arbetar för ökad anställningsbarhet och validering av studenternas kompetens, något som man ser som en förutsättning för ökad anställningsbarhet. Ett av kraven som det humanistiska manifestet ställer är att utbildningarna måste bli mer arbetslivsanknutna.

Högskolan måste bistå sina studenter, coacha dem och ge dem arbetslivsanknytning. Därför bör varje påbörjad kurs inledas med minst en timmes diskussion om arbetsmarknaden och humanistiska kompetenser.⁴³

Schoug (2008b) ställer sig frågan hur det kommer sig att anpassning av utbildningen till externa krav och normer nu drivs från studenthåll där man tidigare värnat om akademisk integritet och hävdade interna intellektuella ideal som nyfikenhet och kritisk reflektion och bildning för dess egen skull. Svaret måste sökas på flera håll. En förklaring är den inflation av utbildningsmeriternas värde som äger rum under perioder av ökad studenttillströmning till utbildningssystemet. Fenomenet är välkänt bland utbildningsforskare (Bourdieu och Passeron 1977; Bourdieu och Passeron 1979; Broady, Börjesson och Palme 2002; Wolf 2002). Under såväl slutet av 1960-talet som under 1990-talet har det svenska utbildningssystemet expanderat kraftigt. 1990-talets expansion byggde på den socialdemokratiska regeringens ambition att hälften av gymnasieungdomarna i framtiden skulle ha påbörjat högre studier inom fem år efter gymnasiet. Högskolesystemet byggdes ut, högskolor etablerades på nya orter och på andra håll befordrades befintliga högskolor till universitet. Dessutom introducerades under krisåren på 1990-talet det s.k. ”kunskapslyftet” som

---

⁴² <http://projekthathena.se/manifestet/> (2011-03-08)

⁴³ Ibid.

skulle säkra det "livslånga lärandet" hos grupper som förut lämnat utbildningssystemet tidigt och därmed riskerat att marginaliseras i på kunskapssamhällets arbetsmarknad. Människor ur den tynande arbetarklassen skulle via utbildning sugas upp i medelklassen (Schoug 2003, 15; Schoug 2008b 20). Under 2000-talet har det blivit en målsättning för EU att genom Bologna-processen uppnå en 50-procentig vidareströmning till högre utbildning. Även om de båda reformstrategierna har olika ursprung leder de till samma resultat: kraftig utbyggnad av högskolesystemet och anpassning av utbildningen så att allt fler kan klara utbildningen, vilket i sin tur alltså medför devalvering av utbildningsmeriternas värde.

Utbildningsforskaren Alison Wolf har kritiserat övertron på utbildningens samhällsnytta och roll som produktivkraft genom att påpeka att utbildning i sig sällan är nödvändig för att utföra vissa arbetsuppgifter. Utbildningens betydelse ligger snarare i att utbildningsmeriten skapar en konkurrensfördel och tjänar som tecken på förmåga. När utbildningssystemet expanderar och titlarnas tillgänglighet ökar undergår de också inflation och tvingar ungdomar att ständigt öka sina utbildningsinsatser för att mäta sig med konkurrenterna (Wolf 2002). Wolf tillhandahåller således en förklaring till att studenterna själva idag oroas alltmer för sin anställningsbarhet och önskar garantier inbyggda i utbildningarna.

2.3 Vad är humaniora?

Lärosätena klassificerar själva utbildningarna och denna klassificering är sedan av betydelse för resursfördelningen mellan högskolorna. Utbildningsområdet humaniora har tillsammans med samhällsvetenskap, juridik och teologi den lägsta ersättningsnivån medan konstnärliga utbildningsområden har den högsta. 2009 var ersättningen per helårsstudent 20 866 kronor för humaniora, 117 166 för musik, 192 805 för konst, 270 000 för teater, 189 891 för dans och för opera 279 220. Som jämförelse kan nämnas att resurstilldelningen för naturvetenskap, teknik och farmakologi var 47 926 per helårsstudent (Riksrevisionen 2010, 20).⁴⁴ Siffrorna gäller för statens ersättning till lärosätena men lärosätena kan sedan omfördela fritt internt. Efter-

---

⁴⁴ Siffrorna gäller helårsstudenter. Motsvarande belopp för helårsprestationer är för humaniora 18 315, musik 74 082, konst 82 775, teater 134 484 samt för dans 104 926. För naturvetenskap, teknik och farmaci var helårsprestationen 40 417 (Riksrevisionen 2010, 20).

som resurstilldelningen bygger på lärosätenas klassificering är också klassificeringen mycket viktig och följs därför regelbundet upp av Högskoleverket (Högskoleverket 2009b).

Detta system infördes 1993 i samband med det resurstilldelnings-system som infördes då. Riksrevisionen har dock framfört kritik både mot Högskoleverket och mot regeringen för att tillräckliga åtgärder inte vidtagits för att säkerställa att riksdagens intentioner följts och att uppföljningen inte varit ändamålsenlig (Riksrevisionen 2010). Egenansvaret leder – förstås, frestas man tillägga – till att lärosätena klassificerar kurser på olika sätt och att de har olika syn på vad ett ämne är. Ersättning för likvärdiga kurser kan därför variera från ett lärosäte till ett annat och lärosätena kan alltså påverka medelstilleddning genom omklassificering av kurser. Högskoleverkets statistik indikerar att lärosätena under perioden 1997–2008 fått ca 7 procent mer i ersättning än om kurserna klassificerats likartat över tid (Riksrevisionen 2010, s 7–9).

I denna rapport avses med humaniora det som lärosätena klassificerar som humaniora samt musik, konst, teater, dans och opera.

3. Humanistiska programutbildningar. En översikt

3.1 Språkliga program

Språkvetarprogrammet (Uppsala) har en särskild seminarieriserie med inbjudna gäster från olika språkkyrken såsom redaktörer, språkvårdare, skribenter, översättare, copywriter, litterära agenter etc. ”som har som syfte att under hela utbildningen hålla samman studentgruppen och ge exempel på en språkvetares breda och skiftande arbetsfält”.⁴⁵ Dessa seminarier tillsammans med studiebesök, menar institutionen, knyter an till arbetslivet och ger tillfällen för personliga kontakter med de olika företagen.

Kandidatprogram i klassiska studier (Uppsala). De klassiska språken har blivit allt viktigare de senaste åren, menar programpresentatorerna på universitetets hemsida. Detta visar sig i antalet nyöversatta texter, diskussioner i angränsande ämnen och i samhällsdebatten. Programmet omfattar ämnesövergripande studier av de antika kultu-

---

⁴⁵ Språkvetarprogrammet, pdf-dokument hämtat från <http://www.uu.se/node605?pKod=HSV1K&lasar=10%2F11>, nedladdat den 8 oktober 2010

rerna och deras betydelse idag och omfattar ämnena antikens kultur- och samhällsliv, latin och grekiska. Bland dessa ämnen väljer studenterna ett huvudområde på minst 90 poäng (tre terminer) samt ett eller två biområden. Utöver studierna i huvud- och biområden kan studenterna välja kurser om 30 poäng ur universitets övriga kursutbud. Bland dessa kurser kan ingå arbetsmarknadsinriktade verktygskurser och arbetsplatsförlagd praktik. Det finns också möjlighet att förlägga en termins studier till ett utländskt universitet. Programpresentationen framhåller att det är ett sammanhållet program med ämnesöverskridande diskussioner av de antika kulturerna och deras betydelse idag samt att utbildningen kan anpassas till studentens intressen i samråd med lärare och studievägledare. Programmet ger behörighet till mastersprogram i det valda huvudområdet samt till mastersprogram i utbildningsvetenskap och arkiv-, biblioteks- och museivetenskap.

Orientalistikprogrammet (Uppsala) är inriktat på språkliga och kulturella förhållanden i Mellanöstern, Nordafrika, Central- och Sydasien. Programmet utgår från föreställningen att språk och kultur är tätt förbundna och språk har därför en framskjuten roll där studenterna ägnar ungefär hälften av varje termin åt språkstudier. Programmet har fyra inriktningar med fokus på olika språk: arabiska, persiska, turkiska och hindi. Den fjärde terminen rekommenderas studenterna att tillbringa vid en godkänd språkskola i respektive region. De studenter som väljer att stanna i Sverige studerar istället översättnings-teori. Det avslutande året inriktas på specialkurser i språk, litteratur, religion, statskunskap eller nationalekonomi samt ett examensarbete. Programmet är tänkt att möta ett växande behov av kunskap om Mellanöstern, Nordafrika, Central- och Sydasien. Arbetsgivare sägs på programmets hemsida ha behov av att snabbt kunna sammanställa och analysera stora mängder material och att förstå en politiskt- kulturellt sammanhang. Programmet erbjuder en specialutbildning för dem som avser att ägna sig åt internationell verksamhet ”där kombinationen av språklig kompetens och områdesexpertis är av betydelse”.⁴⁶ Studenter som tidigare gått programmet återfinns inom en bred sektor såsom offentlig förvaltning, biståndsorganisationer som SIDA, Röda korset, Rädda barnen m.fl., fredsorganisationer, trossamfund m.fl. ideella organisationer, invandrar- och flyktingmottagning, utbild-

---

⁴⁶ <http://www.uu.se/node605?pKod=HORI&lasar=10/11>

ning, journalistik, massmedia. Några har också funnit arbete som analytiker vid företag eller myndigheter eller som översättare eller språkvetare. Enligt programpresentationen finns det sedan några år tillbaka en ökande internationell efterfrågan på den kompetens som programutbildningen tillhandahåller från organisationer som FN och NATO liksom från företag som etablerar sig i respektive region.

Språkteknologiprogrammet (Uppsala) inriktar sig på datorsystem som hanterar mänskligt språk på ett intelligent sätt, t.ex. system som granskar stavning, grammatik och stilnivå i texter, översätter mellan olika språk eller underlättar sökning och sällning av information. Enligt programpresentationen har utvecklingen gått snabbt framåt de senaste åren och språkteknologiska produkter och tjänster har fått en allt större spridning. Programmet lägger stor vikt vid praktisk tillämpning och undervisningen och examinationen består i hög grad av laborativa moment och projektarbeten. Studenterna deltar aktivt i kursutvecklingen så att kurserna hela tiden anpassas innehållsligt till områdets utveckling.

Språkvetarprogrammet (Uppsala) utgår i sin webbpresentation ifrån de yrken programmet leder till. Tolk, redaktör, terminolog, lexicograf, språkkonsult, copywriter, litterär agent, översättare, webbredaktör, lingvist och journalist nämns som möjliga slutmål för utbildningen. Studenten avgör själv genom att specialisera sig utifrån sina intressen. Studenterna väljer själva en kombination av huvudområde och biområde som ger utbildningen dess särskilda profil. Universitets breda utbud av språk ger studenterna ett 30-tal olika språk att välja mellan och som biområde kan man även välja andra ämnen än språk såsom marknadsföring, utvecklingsstudier eller journalistik.

Kandidatprogrammet i moderna språk (Stockholm) omfattar tre år och har 14 olika inriktningar mot olika moderna språk, varav ett är teckenspråk. Den inledande terminen är gemensam för alla och ger övergripande kunskaper om språkanvändning, språkinlärning, flerspråkighet och interkulturella och interkulturella kommunikationsmönster samt färdigheter i akademiskt språk i tal och skrift. Därefter läser studenterna det språk som är huvudområde i tre eller fyra terminer. De sista en eller två terminerna ägnas åt breddning, valfri praktik eller utlandsstudier. Detta ger, enligt programpresentationen, studenten möjlighet att öva språkkunskaper och att bredda utbildningen mot arbetslivet.

Kandidatprogrammet i Arabiska med inriktning mot Mellanöstern-

och Nordafrikastudier (Stockholm) kombinerar språkstudier i arabiska med samhällsvetenskapligt inriktade kurser. Enligt programpresentationen ger programmet hög språklig kompetens i arabiska samt mycket goda kunskaper om samhällsförhållanden och kultur i Mellanöstern och Nordafrika och studenterna kan förvänta sig arbete ”med anknytning till Mellanöstern och Nordafrika såväl i Sverige som internationellt, t.ex. inom näringsliv, förvaltning internationella organisationer, forskning och utveckling, journalistik och turism”.⁴⁷

Kandidatprogrammet i arbetslivskommunikation (Stockholm) är en utbildning för ett flerspråkigt arbetsliv. Utbildningen innehåller kurser i svenska och engelska under de första två åren och syftar till att studenterna ska förvärva en god förmåga att uttrycka sig i tal och skrift. Dessutom läser studenterna andraspråksanvändning, flerspråkighet samt Business Communication. Arbetsplatspraktik i Sverige eller utomlands ger den önskade arbetslivsanpassningen och programmet avslutas med ett examensarbete. Programrepresentatörerna menar att ”ett nytt arbetsområde växt fram sedan arbetslivet i Sverige blivit alltmer tvåspråkigt”.⁴⁸ Många företag har engelska som företags-språk samtidigt som svenska används parallellt. Detta i kombination med att alltfler anställda har andra modersmål än svenska och engelska, menar programrepresentatörerna, har medfört att mångspråkig situation uppstått som ”kräver språkspecialister som kan lösa kommunikationsproblem, bedöma språkkompetenser, och utbilda i språk- och kommunikationsfrågor”. Har man gått programmet kan man, enligt presentationen, arbeta som egenföretagare inom affärskommunikation, utbildningssamordnare, personalrekryterare eller inom översättningsbranschen. Behovet av arbetslivskommunikatörer på arbetsmarknaden, menar man, är stort.

Kandidatprogram i filosofi och lingvistik (Stockholm) utbildningen leder fram till kandidatexamen antingen i teoretisk filosofi eller i lingvistik. Sextio poäng är obligatoriskt i båda ämnena och därefter specialiserar sig studenterna i ena ämnet samt skriver samt skriver ett examensarbete.

Kandidatprogram i Latinamerikastudier (Stockholm) kan inriktas antingen mot portugisiska eller mot spanska. Programmet har tvärvetenskaplig karaktär genom att integrera olika samhällsvetenskapliga ämnen med språk. Den samhällsvetenskapliga inriktningen förutom

---

47 http://sisu.it.su.se/search/show_area/9,2010-11-23

48 http://sisu.it.su.se/search/show_area/9,2010-11-23

språk är valfri och omfattar ett av programmets tre år. Programmet utbildar för internationellt arbete med inriktning mot Latinamerika t.ex. inom näringsliv, förvaltning, internationella organisationer, forsknings- och utvecklingsprojekt, media, journalistik och turism.

Kandidatprogrammet i lingvistik (Stockholm) är ett treårigt utbildningsprogram som syftar till en gedigen grundutbildning i lingvistikens kärnområden: allmän språkvetenskap, fonetik och datorlingvistik. Förutom ämneskunskaper menar programpresentatörerna att programmet ger allmänna färdigheter som studenten har nytta av oavsett vad han eller hon kommer att arbeta med efter utbildningen. Programmet leder till filosofie kandidatexamen och är alltså inte en yrkesutbildning. På institutionens hemsida för man en diskussion om vad en lingvist är och vad programmet leder fram till.

Kulturvetarlinjen (Stockholm) är en traditionell utbildningslinje som funnits länge och inte bildats till följd av programutbyggnaden på högskolorna. Idag är det dock en programutbildning som liksom andra omfattar tre års helårsstudier och ”ger en målinriktad humanistisk utbildning som förbereder för yrken inom kultursektorn i vid mening”.⁴⁹ Programmet inleds med en kulturvetenskaplig baskurs om en termin som ger en kulturteoretisk översikt centrerad kring begreppet kultur samt grunderna i vetenskapsteori och argumentationsanalys. Baskursen avslutas med en mindre uppsats. Som huvudområde väljer sedan studenterna ett av historisk-filosofiska fakultetens ämnen och ägnar tre terminers studier åt det. Det avslutande året ägnas åt en termins studier i ett annat ämne (breddning) och åt en s.k. ”tillämpningstermin” som kan innehålla upp till 2,5 månaders praktik. Enligt programpresentationen ligger studenternas kommande arbetsuppgifter ”inom kulturvårdande och kulturförmedlande institutioner och verksamheter av olika slag, t.ex. museer och kulturminnesvård, arkiv, förlag eller massmedier. Kulturadministrativa uppgifter inom studieförbund, organisationer, företag och förvaltning är också en arbetsmarknad för kulturvetare liksom forskning och utredning. Den privata sektorn (gallerier, kulturprojekt av olika slag) har också öppnat nya möjligheter.” Studenterna förespeglas alltså en bred arbetsmarknad även om den inriktning/huvudområde studenten väljer rimligen måste sätta betydande gränser.

Språkkonsultprogrammet (Stockholm) är enligt hemsidan en

---

49 http://sisu.it.su.se/search/show_area/9,2010-11-24

utbildning som integrerar olika ämnens perspektiv på språk istället för att bara sammanfoga olika ämnen inom ett program. I realiteten betyder det att alla programmets kurser ges av Institutionen för nordiska språk och är särskilt designade för programmet (Intervju, studierektor, 2010-12-17). Utbildningen innehåller särskilda moment som grammatik, textanalys, språksociologi, språkpsykologi, pedagogik, retorik, normering, språkteknologi, projektledning, översättning, svenska som andraspråk. Teori och praktik kombineras genomgående och fyra praktikperioder ingår. Utbildningen är enligt programpresentationen anpassad till det moderna samhällets krav på språkexperter. Språkkonsulterna utbildas för att bli "kommunikationsexperter" som arbetar vid myndigheter, i organisationer och företag eller är egna företagare. De "arbetar ofta tillsammans med specialister av olika slag för att kunna skriva tester som förstås av stora läsargrupper. De granskar texter, genomför utbildningar och utformar informationsmaterial och fungerar ibland som projektledare".⁵⁰

Man kan lätt få intrycket att programmet är en anpassning till Bolognaprocessens krav på arbetslivsanknytning men programmet har funnits sedan 1970-talet och har utbildat nästan samtliga nu yrkesverksamma språkkonsulter.⁵¹ Enligt företrädare för utbildningen integreras språkkonsultstudenterna mycket väl i sitt kommande yrke. Sveriges examinerade språkkonsulter har en yrkesförening där studenterna kan bli medlemmar. Under utbildningen har man sex praktikperioder och utbildarna kontaktas ofta av arbetsplatser som vill tillhandahålla praktikplatser. Examensarbetena genomförs vanligen i anslutning till praktiken (Intervju, studierektor, 2010-12-17).

English studies (Malmö) ger enligt hemsidans presentation såväl studenter så väl med som utan engelska som modersmål kunskaper och färdigheter för att konkurrera effektivt i en global värld. Programmet är alltså engelskspråkigt och syftar till att öva studenterna i skriftliga såväl som muntliga uttrycksformer. Fördjupning kan ske antingen i riktning mot litteratur ("enabling you to understand literature not as a museum but as a living body of knowledge") eller lingvistik. Programmets mål är, enligt presentationen, att sammansmälta kritiskt och kreativt tänkande. De skapande moment som ingår i utbildningen framhålls som unika för detta program och särskilt inriktningen på skrivande:

---

50 http://sisu.it.su.se/search/show_area/9, 2010-11-24

51 Sedan några år tillbaka finns en språkkonsultutbildning även i Umeå.

Of particular importance to the identity of English Studies at Malmö is an emphasis on your own written production. Simply put, we want to be known as a place for writers. That's why we've introduced the new specialization in Writing Studies, which you may choose as an option within the programme.⁵²

"The focus on production, whether productive or analytical, written or oral", menar en suggestiv bildtext, "will directly address the demands of working life in the global economy".⁵³

Programmet vänder sig i stor utsträckning till utländska studenter. Enligt programpresentationen överstiger antalet ej infödda engelskspråkiga antalet infödda engelskspråkiga med tre gånger. USA och Storbritannien "are no longer the centre of English". Istället är lärosäten som Malmö högskola centrum för ny "decentred English – a place to study English in a truly international context, a place where being a second- or foreign-language speaker of English is not seen as a liability but as an enriching fact and even a potential advantage". Via länkar på programhemsidan informeras utländska studenter om hur man söker uppehållstillstånd, hur man betalar undervisningskostnaderna och hur man söker stipendier. Enligt presentationen förbereder programmet studenterna för arbete som författare, publicist, lärare, journalist liksom inom områden som reklam, marknadsföring, design, översättning och media.⁵⁴

3.2 Historisk-filosofiska program

Antikens kultur- och samhällsliv ges vid Göteborgs Universitet, Stockholms Universitet och Uppsala Universitet. Vid Uppsala Universitet ges även egyptologi. Vid Lunds Universitet ingår antikens kultur och samhällsliv i huvudområdet arkeologi och antikens historia. Huvudområdet är mycket brett, mycket bredare än i andra länder och vid samtliga lärosäten ingår huvudområdet antikens kultur och samhällsliv i samma institution som arkeologifämnet. Högskoleverkets experter betecknade det därför som ett bildningsämne samtidigt som de varnade för otillräcklig ämnesfördjupning (Högskoleverket 2009a, 9). Programutbildningar finns på masternivå i Uppsala, Stockholm och Lund. Några programutbildningar på grundnivå där anti-

---

⁵² <http://www.edu.mah.se/HGENS/>. 2010-12-20

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

kens kultur och samhällsliv ingår som obligatoriskt moment finns inte. Inte heller någon där egyptologi ingår (Högskoleverket 2009a, 28).

I Historikerprogrammet i Uppsala samsas ämnena historia, ekonomisk historia och idé- och lärdoms historia. Programmet inrymmer en introduktionstermin i historiska studier. Två terminers studier är valfria och kan ägnas åt till exempel språk, praktik, s.k. verktygskurser eller utlandsstudier. Övriga tre terminer ägnas åt huvudämnesstudier. Programmet är inte yrkesinriktat och någon sammansmältning av de tre historieämnena har inte skett. Programmet har, till skillnad från de fristående kurserna, ett närmast "nationellt upptagningsområde". Programstudenterna är i högre grad än vid de fristående kurserna nybörjare. På studentinitiativ har man gjort vissa experiment med mentorskap där äldre studenter är mentorer för yngre. Introduktionen av programstudier i historia har inte inneburit några utmaningar eller föranlett någon förnyelse av historieämnet. Den största förändringen jämfört med tidigare är att det är möjligt för studenterna att byta fritt mellan ämnena inom utbildningen, d.v.s. avklarad B-nivå i ekonomisk historia ger behörighet för C-nivå i historia. Från institutionens sida upplever man det som problematiskt att dra in externa aktörer i utbildningen. Gör man det kan man förlora kontrollen över utbildningen. Det kan lätt uppstå oklarheter om vems bedömning som ska ligga till grund för och vems värderingar som ska gälla vid betyg-sättning av praktik och examensarbeten. Det är istället angeläget att öka arbetsmarknadens förståelse för historieämnet och göra utbildningen mer transparent (Intervju, studierektor, 2010-10-10).

Kandidatprogram i klassiska studier i Uppsala är starkt inriktat på forskarförberedande studier. Studenterna väljer ett huvudområde och två biområden bland ämnena antikens kultur- och samhällsliv, latin och grekiska. Studierna i huvudområdet ska omfatta 90 poäng medan biområdena ska omfatta 30 poäng vardera. Under sista året skriver studenterna ett större examensarbete inom huvudområdet. Programmet är enligt universitetets presentation inte i någon särskild utsträckning arbetsmarknadsinriktat. Dock finns det möjlighet att inom ramen för 30 poäng (en termin) fria studier välja arbetsmarknadsanpassade "verktygskurser" och arbetsplatsförlagd praktik.⁵⁵

Kandidatprogrammet i kultur, samhälle och etnografi vänder sig till dem "som vill möta nya utmaningar i en allt mer globaliserad värld"

---

55 <http://www.uu.se/node605?pKod=HKLIK&lasar=10%2F11>, 2010-10-14

och ”ger verktyg att förstå kulturella och sociala sammanhang i dagens och morgondagens föränderliga samhälle”. Programmet sägs ge praktiska och teoretiska färdigheter för den som planerar en yrkesbana inom sektorerna museer och dokumentation, internationella organisationer, förvaltnings- och företagskultur, statliga myndigheter, frivilligorganisationer, turism samt media och kommunikation. Programinformatörerna menar att etnografiska metoder där fältstudier med intervjuer och deltagande observation utgör centrala inslag, blir alltmer efterfrågade på arbetsmarknaden, bl.a. inom utvärdering, omvärldsanalys och marknadsföring.⁵⁶ Programmet omfattar en introduktionstermin, grundläggande studier i etnologi och kulturanthropologi samt, under termin fyra, fördjupning i ett av de två ämnena. Under termin fem och sex kan studenterna välja mellan fakultetens olika s.k. ”verktygskurser” samt bereds tillfälle att praktisera vid en arbetsplats. I programmet finns också utrymme för en termins vistelse vid ett utländskt lärosäte.

Kandidatprogrammet i kultur och samhällsanalys (Uppsala) är tvärvetenskapligt och syftar till att utveckla studenternas analytiska förmåga och att ”skapa en fördjupad förståelse av dagens och morgondagens kultur och samhälle”. Förutom filosofi, som är programmens ämnesbas, kan studenterna välja att fördjupa sig i integrations- och migrationspolitik, miljöetik eller teorier om rättvisa. I utbildningen tillämpas etiska och samhällsfilosofiska perspektiv på frågor som demokratins utveckling, globalisering, urbanisering etc. Programmet är upplagt som ett smörgåsbord av kortare kurser om aktuella samhällsproblem. Enligt programpresentationen är det sammanhållande elementet det etiska/samhällsfilosofiska/kritiska perspektivet. Några yrkesförberedande moment innehåller dock inte programmet. Programpresentatörerna menar trots detta att kultur och samhällsanalytiker från Uppsala Universitet kan arbeta både inom näringsliv och offentlig sektor som utredare, projektledare, informationsansvarig, informatör, skribent, omvärlds- och konsekvensanalytiker, handläggare och konsult.

Kulturentreprenörprogrammet i Uppsala koordineras av konstvetenskapliga institutionen och vänder sig till dem som önskar kombinera humanistiska ämnen med kurser som ger en bred arbetsmarknadskompetens. Enligt universitetens egen presentation av programmet

---

56 <http://www.uu.se/node605?pKod=HSEIK&lasar=10%2F11>. 2010-10-18

förbereder det studenterna för ”såväl traditionell yrkesutövning inom museer och kulturförvaltning som för egenföretagande inom kultursektorn”. Vidare anses programmet förbereda studenterna för ”en förändrad arbetsmarknad för kulturvetare där de fasta tjänsterna blivit färre och de tidsbegränsade projektledningsuppgifterna fler”. En ny typ av utbildning behövs därför och kandidatprogrammet är tänkt att ge ”de teoretiska kunskaper, färdigheter och förmågor som förbereder dig för en flexibel och föränderlig arbetsmarknad genom att både ge en stark yrkesidentitet och en stor valfrihet när det gäller inriktning på utbildningen”.⁵⁷

Studenterna väljer ett kulturvetenskapligt ämne såsom arkeologi, antikens kultur- och samhällsliv, etnologi, genusvetenskap, konstvetenskap, musikvetenskap eller textilvetenskap som huvudområde. Därutöver kan biämnena väljas fritt. Programmets uttalade inriktning på tillämplighet och anpassning till en ny arbetsmarknad verkställs genom särskilda ”verktygskurser” exempelvis projektplanering, entreprenörskap eller kommunikation. Studierna avslutas med ett tydligt arbetsmarknadsanpassat examensarbete inom huvudområdet som bör hänga ihop praktik och ”i görligaste mån ske i nära samverkan med kulturinstitutioner och aktuella näringar”.⁵⁸ Verktygskursernas perspektiv ska speglas i examensarbetet men någon projektbank finns inte. Studenterna ska själva välja examensarbete (Intervju, studierektor 2010-12-21) och tanken är att studenterna ska få uppslag till ämnena under sin praktik (Intervju, programansvarig, 2010-12-27). Under första studieåret möter studenterna aktiva yrkesutövare vid olika seminarier vilka kan bli mentorer ute i arbetslivet. Därutöver förväntas studenterna bygga nätverk med sina medstudenter och, enligt programpresentatörerna, förväntas de delta i olika typer av arbetsmarknadsaktiviteter, t.ex. fadderverksamhet inom programmet, gymnasieinformationstillfällen, egen företagungsverksamhet, starta en kulturblogg eller andra kulturella/liknande aktiviteter inom nationsliv eller studentkår.⁵⁹

Kulturentreprenörstudenternas studentråd Kulör medverkar aktivt i utbildningen genom att t.ex. bjuda in företrädare för kulturinstitutioner och i samarbete med utbildningen anordnar kulturentreprenörstudenterna informationsdagar på universitetet (Intervju, studierek-

---

57 <http://www.uu.se/node/605?pKod=HKE1K&lasar=10%2F11>, 2010-10-14

58 <http://www.uu.se/node/605?pKod=HKE1K&lasar=10%2F11>, 2010-10-14

59 <http://www.uu.se/node/605?pKod=HKE1K&lasar=10%2F11>, 2010-10-14

tor 2010-12-21). Programmet startade 2008 som ett resultat av en förfrågan från fakulteten och inga studenter har ännu tagit examen. Företädarna för utbildningen vet följaktligen ännu inte i vilken utsträckning utfästelserna om kulturentreprenörernas höga anställningsbarhet kommer att infrias (Intervju, programansvarig, 2010-12-27).

Flera av programutbildningarna vid Uppsala Universitets humanistiska fakultet framhåller värdet av s.k. verktygskurser för att yrkesanpassa utbildningen. Verktygskurserna startade dock för att i första hand serva kulturentreprenörsprogrammet (Intervju, programansvarig, 2010-12-27). Kurserna är så nya att de studenter som började sin utbildning 2008 ännu inte gått den termin då de kan välja verktygskurser. De kurser som ges är Argumentationsanalys, Entreprenörskap, Etnografiska metoder, Introduktion till handskriftsläsning, Muntlig kommunikation, Projektplanering och projektledning, Skriftlig kommunikation, Jämställdhet och likabehandling i praktiken, Textanalys, Visuell presentation samt Vägar till källorna. Inom kort startar också en verktygskurs i utställningsverksamhet. Verktygskurserna är skiljda från ämneskurserna och förlagda till en särskild termin. Detta innebär att de inte påverkar själva ämnena. Enligt fakultetens utbildningsledare har verktygskurserna ingenting med frågan om anställningsbarhet att göra. Syftet är istället att erbjuda ett brett utbud av de kompetenser som ryms inom humanistisk fakultet. Verktygskurserna är tänkta att ge studenten möjlighet att bredda sina humanistiska färdigheter även utanför de färdigheter som tränas inom de olika ämnesstudierna (Intervju, utbildningsledare 2011-04-29).⁶⁰

Kandidatprogram i retorisk och litterär kommunikation (Uppsala) bygger på ämnena litteraturvetenskap och retorik. Utbildningen syftar till att tillhandahålla tolkningsmöjligheter för de budskap vi möter i reklam, tv-serier, datorspel, tidningar och romaner och studenterna övas i skriftlig och muntlig kommunikation. Utbildningen passar enligt programpresentationen den som är intresserad av litteratur och litterärt skrivande liksom den som sysslar med politisk kommunikation eller marknadskommunikation. Den passar även den som behöver ”en bas för egen kreativ kommunikativ verksamhet” och för den som är intresserad av forskning, analys och kritik. Programmet

---

60 <https://spreadsheets.google.com/viewform?formkey=dE1LXzM1Z29CcTY3aVM4Ql84Z1FvYVE6MQ>, 2011-04-29

ger en humanistisk utbildning som grund för verksamhet inom kultur- och kommunikationssektorerna. De studenter som väljer litteraturvetenskap som huvudområde har, enligt programpresentationen, en framtid inom kulturjournalistik, bokmarknad eller kulturförvaltning medan de som väljer retorik som huvudområde kan se fram emot yrken som talskrivare, kommunikationsrådgivare eller informatör.⁶¹

Kandidatprogram i tidiga språk och kulturer (Uppsala) siktar enligt universitetets hemsida på att ”ge studiet av tidiga språk och kulturer en modern yrkesinriktad ram som svarar mot ett tydligt behov i samhället”. Första terminen är en integrerad introduktionskurs bestående av två block där det första orienterar studenterna om tidiga kulturers historia och arkeologi medan det andra orienterar om de tidiga kulturernas språkutveckling. Följande termin väljer studenterna som huvudområde något av ämnena antikens kultur och samhällsliv, arameiska/syriska, arkeologi, assyriologi, egyptologi, grekiska/bysantinologi, indologi, jämförande indoeuropeisk språkforskning, klassisk hebreiska eller latin. Programmet förbereder fr.a. studenterna för vidare studier på masternivå eller inom respektive ämne. Enligt programpresentationen är programmet yrkesförberedande eftersom utbildningen ”knyter an till arbetslivet genom projektarbeten, seminarier och studiebesök” och studenterna kan välja vidare utbildning med inriktning på läraryrket eller arbete på museer, bibliotek eller arkiv.

Historieprogrammet (Stockholm) innebär sex terminers studier med historieämnet som huvudområde. Fyra av dessa terminer ägnas åt historia och två terminer kan ägnas åt valfria kurser inom universitetets övriga utbud. ”Vill du skaffa dig en bred historisk bas och samtidigt nå färdigheter som samtidigt efterfrågas på arbetsmarknaden?”, frågar programpresentationen och fortsätter: ”Då ska du läsa historikerprogrammet.” Att historiker skulle vara eftertraktade på arbetsmarknaden lyckas inte presentationen visa men man menar ändå att historia ”ger verktyg för att förstå, förklara och ifrågasätta i dagens samhälle” samt att programmet tränar studenterna att se kritiskt på omvärlden och att tänka systematiskt, analytiskt och självständigt, vilket anses vara efterfrågade kompetenser i arbetslivet.⁶²

Kandidatprogrammet i historiska studier (Stockholm) är snarlikt historikerprogrammet med den skillnaden att både ämnet historia

---

61 <http://www.uu.se/node605?pKod=HRL1K&lasar=10/11,2010-11-17>

62 http://sisu.it.su.se/search/show_area/3,2010-11-26

och ämnet idéhistoria är huvudområde och att minst ett av ämnena ska läsas till kandidatnivå (tre terminer/120 p) och minst en termin/30 p i det andra. Någon ämnesintegration eller arbetslivsanpassning märks inte heller av i detta program.

Kandidatprogrammet i Klassiska studier (Stockholm) har tre inriktningar: antikens kultur och samhällsliv, latin eller grekiska. Programmet är framför allt förberedande för vidare studier i latin/medeltidsstudier, grekiska/litteraturvetenskap eller arkeologi. I programpresentationen framhäver man hur väl de tre inriktningarna kompletterar varandra, ger god överblick över antiken och hur ”betydelsen av klassiska studier för kulturyttringar i dagens samhälle framhävs tydligt”.⁶³

Kritiska kultur- och samhällsstudier (Malmö) är ett tvärvetenskapligt program baserat på etnografi, antropologi och litteraturvetenskap. Delkurser som nämns är kolonialism, globalitet och modernitet; kultur- och samhällsteori genom tiderna; vad är en människa?; etnografisk metod samt ”literary and cultural theory”. Ett viktigt inslag i studierna är ”laborationer som helt styrs av studenterna egna kunskapsobjekt”. Det framgår dock inte av presentationen vad det innebär. Informationen på hemsidan är knapphändig och det tycks som om programmet inte kommer att ges under hösten 2011.

Kultur- och medieprogrammet (Malmö) har flera inriktningar: kulturvetenskap, litteraturvetenskap eller medie- och kommunikationsvetenskap. Enligt hemsidan är kultur och medier i Malmö bäst i landet på att ”integrera teori och gestaltning i all verksamhet, från grundkurs till forskning”.⁶⁴ Den kulturvetenskapliga inriktningen förbereder studenterna för arbete i kulturinstitutioner eller kan man, genom valbara kurser i entreprenörskap, inrikta studierna mot eget företagande eller, genom kurser i journalistik, mot en journalistisk bana. Den litteraturvetenskapliga inriktningen leder, enligt hemsidespresentationen, till arbete i kulturinstitutioner, som egenföretagare, i bokförlag, i konsultbyrå eller som redaktör. Den medie- och kommunikationsvetenskapliga inriktningen förbereder studenterna för arbete inom myndigheter, som egenföretagare, som webbredaktör, copyrwriter, projektledare, informatör eller marknadsförare.

Medie- och kommunikationsvetenskap: medieaktivism-, strategi och entreprenörskap (Malmö) är ett kommunikationsvetenskapligt

---

63 http://sisu.it.su.se/search/show_area/3, 2010-11-26

64 <http://www.mah.se/utbildning/HGKOM/>, 2010-12-20

program inriktat mot nya medier och gestaltning. Hemsidespresentationen lyfter särskilt fram kollaborativa arbetsformer och utbildningens interaktion ”med olika aktörer i omvärlden”. ”Genom samverkan med omvärldens aktörer, valbarhet under två år samt möjligheter till internationellt utbyte”, menar programpresentatörerna, ”ökar studenternas anställningsbarhet”.⁶⁵ Studenterna samarbetar alltså med aktörer utanför utbildningen och detta är ett genomgående drag i utbildningen enligt presentationen. Det leder till en ”praktisk och verklighetsförankrad kunskap och kompetens” och samtidigt utvecklar studenterna ”ett effektivt nätverk att bygga vidare på”.⁶⁶

3.3 Konstnärliga program

Det finns ett tiotal konsthögskolor i Sverige såsom Beckmans designhögskola, Konstfack och Kungliga Konsthögskolan i Stockholm, Filmhögskolan, Högskolan för fotografi, Högskolan för design och konsthantverk, Konsthögskolan Valand och Steneby i Göteborg, Konsthögskolan i Malmö samt Konsthögskolan i Umeå. Dessutom sker konstnärlig utbildning på högskolenivå vid Dans- och cirkushögskolan, Dramatiska institutet, Kungliga Musikhögskolan, Teaterhögskolan och Operahögskolan i Stockholm, vid Malmö Högskola och vid Högskolan Väst i Trollhättan. Utbildningarna har jämförelsevis få utbildningsplatser och ibland bara en utbildning vid respektive lärosäte. Jag har i denna rapport valt ut en utbildning för närmare studium, nämligen Operahögskolan.

Operahögskolan utbildar sångare, repetitörer och regissörer men det är bara den musikdramatiska utbildningen som är på kandidatnivå. Därefter kan man specialisera sig på masternivå antingen i musikdramatik, till operarepetitör eller till operaregissör. Eftersom rapporten behandlar program på grundnivå är det den musikdramatiska grundutbildningen som intresserar i fortsättningen. Den musikdramatiska utbildningen är förstås yrkesinriktad. Den har 200-åriga anor och var länge en del av Kungliga Teatern som den skulle försörja med artister. En högskoleutbildning blev den först 1978. Utbildningen skiljer sig från andra humanistiska högskoleutbildningar genom höga inträdeskrav och sökanden prövas både vid antagning på grundnivå och på masternivå. Varje år söker ca 120 studenter till den musikdra-

---

65 <http://www.edu.mah.se/HGMKV/syllabus/#courses>, 2010-12-20

66 <http://www.edu.mah.se/HGMKV/>, 2010-12-20

matiska utbildningen och av dessa antas tio. Utbildningen är idag en treårig kandidatutbildning. Ämnen som ingår är musikundervisning, individuell sång, scenframställning, scenisk rörelse dessutom förekommer moment som dramaturgi, analys, uppförandepaxis, operahistoria, musikteori, mental träning, teatervetenskap och marknadsföring. På högskolans hemsida menar man att studenternas arbetsmarknad idag är internationell och att utbildningen är arbetsmarknadsanpassad genom studentpraktik vid landets musikteatrar, genom att många lärare är verksamma inom musik- och operalivet och genom att ett flertal regissörer, dirigenter och internationella coacher är verksamma vid skolan.⁶⁷

3.4 Mångvetenskapliga program

Med mångvetenskapliga utbildningar avses program som inte har någon tydlig enskild ämnesidentitet utan bygger på samarbete mellan olika ämnen. Vid Linköpings Universitet ges två utbildningar som har betecknats som mångvetenskapliga (Högskoleverket 2007). Det gäller *Kultur och mediegestaltning* och *Samhälls- och kulturanalys*. Det som sammanför dessa utbildningar är att de har ”kultur” som ett centralt kunskapsområde och perspektiv, alltså en humanistisk inriktning, samtidigt som det finns tydliga kopplingar till samhällsvetenskaplig teori. Tvärvetenskap är ett etablerat begrepp och många forskare är positiva till gränsöverskridande samarbete mellan olika discipliner medan andra pekat på riskerna för exempelvis ytlighet och kommunikationssvårigheter. I praktiken är det idag svårt att tänka sig vetenskaplig verksamhet som strikt håller sig inom de egna ämnesgränserna utan att låna från andra discipliner. Det är ovanligare med forskning som konsekvent integrerar teorier, metoder och resultat från skilda discipliner. För att undvika sådana kontroverser har företrädarna för dessa utbildningar valt att använda begreppet ”mångvetenskap” (Högskoleverket 2007, 17).

Enligt Högskoleverkets utvärdering från 2007 hade utbildningarna också det gemensamt att de är inriktade på att studenterna ska lära sig använda sina kunskaper utanför akademien. Detta, menade man, är inte ovanligt i högskolevärlden men det är ovanligt i humanistiskt orienterade ämnen. Hos studenterna fanns, enligt Högskoleverkets

---

⁶⁷ <http://www.operahogskolan.se/utbildning/sangare.html>, 2011-01-06

granskare, en entusiasm inför utsikterna att praktisera sitt kunnande i yrkeslivet. Samtidigt fanns det en osäkerhet om framtida anställningsbarhet eftersom utbildningen inte leder fram till någon tydlig yrkesexamen. De långa programutbildningarna innebär ju stora och kostsamma satsningar från studenternas sida (Högskoleverket 2007, 18).

Inriktningen på praktik, uppdrag och projektarbeten utmärker särskilt dessa utbildningar. Studenterna ska lära sig samarbeta, omsätta sina kunskaper i praktiska lösningar och utföra uppdrag. De får lära sig vetenskapliga arbetssätt som ska kunna tillämpas i olika samhällsuppgifter, t.ex. i utredningar, konsultuppdrag och medie- och utställningsproduktioner, men också i redan etablerade yrken som lärare eller fritidsledare (Högskoleverket 2007, s 18).

Vi kan se i Högskoleverkets granskning från 2007 att mycket har ändrats i högskolelandskapet sedan dess. Tvärvetenskap/mångvetenskap är inte längre något unikt för Linköpings Universitet utan många utbildningar rör sig i den riktningen. Inte heller är inriktningen på kommande arbete utanför akademien längre särskilt unikt och många utbildningar radar idag – som visats tidigare – upp på sina hemsidor tänkbara kommande arbetsområden för studenterna utanför akademien.

Ämnet Kultur- och mediegestaltning har funnits vid Linköpings Universitet sedan 1997. Det ges inom programmet kultur, samhälle och mediegestaltning (KSM) 180 poäng och är placerat vid Campus Norrköping. Ämnet och programmet, som till flera delar sammanfaller, är tvärvetenskapligt upplagt och bygger på integration mellan samhälls- och kulturvetenskaplig utbildning och gestaltungsutbildning. Utbildningen kan sägas bestå av två delar. Dels den akademiskt orienterade samhälls- och kulturvetenskapliga delen och dels den mer praktiska konstnärligt inriktade delen som bygger på gestaltungsutbildning. Området gestaltning behandlar fyra olika medier: *Audiogestaltning* behandlar ljudets möjligheter som berättande och gestaltande medium; *hypermedia* berör nya medier, icke linjärt berättande och *dramaturgi*; utställningsmediet är inriktat på rumslig gestaltning och icke-linjärt berättande i rum och, slutligen, *rörlig bild* handlar om metoder och former för reportage och dokumentär.⁶⁸

Studierna är till övervägande del organiserade som projektarbeten där studenterna arbetar i projektgrupper och utbildningen består av

---

68 <http://www.liu.se/utbildning/program/ksm/beskrivning?l=sv>

tio s.k. projektblock. Ett projektblock består av fyra olika arbetsfaser: en första perspektiv- och vinjettfas där det teoretiska fältet och det empiriska området presenteras, en research- och produktionsfas där man arbetar parallellt med forskning och gestaltungsövningar, en gestaltungsfas där uppsatser och produktioner färdigställs, samt en offentlighets- och publiceringsfas där arbetet presenteras. Projekten avslutas med en reflektions- och utvärderingsfas (Högskoleverket 2007, 40).

Projektet utförs ofta i samarbete med externa intressenter och detta bygger på lärarnas kontaktnät men studenterna söker själva efter projektarbetsuppgifter. Det är vanligt förekommande med samarbete med Norrköpings stadsmuseum och Arbetets museum men samarbetspartner på nationell nivå förekommer också, t.ex. Riksställningar och Naturhistoriska riksmuseet. Utbildningens sista år, projektblock 10 eller magisteråret, domineras av självständiga projekt och det är vanligt att även dessa görs i samarbete med externa intressenter (Högskoleverket 2007, 41).

Även KSM-utbildningen vädjar på sin hemsida till studenternas oro för att investera i en lång och dyr utbildning som sedan inte leder till arbete. ”Inom kultur och medier”, heter det, ”är det knappast ett utbildningsdiplom eller vackra betyg i sig som ger dig arbete. Det handlar snarare om den kompetens du arbetat upp, om den portfölj av egna arbeten du kan visa och om de samarbeten du etablerat i arbetslivet”.⁶⁹

Programmet Samhälls- och kulturanalys (Linköpings Universitet) betecknar sig som tvärvetenskapligt och är placerat vid Campus Norrköping. Enligt hemsidan syftar programmet ”[p]å samhällsnivå [...] till att tillgodose samhällets behov av akademiskt skolade personer med bred tvärvetenskaplig kompetens”.⁷⁰ Högskoleverkets utvärdering 2007 lyfte fram det till programmet särskilt knutna programråd som består av programansvarig, studentföreträdare och företrädare för myndigheter och organisationer på nationell, regional och kommunal nivå. I programrådet diskuteras främst frågor kring samverkan med det omgivande samhället (Högskoleverket 2007, 43). I utbildningen ingår 22,5 poäng särskilt arbetsmarknadsförberedande kurser. Dessa kurser, menar programpresentatörerna, ”är utformade så att de ger dig möjlighet att profilera och stärka din konkurrenskraft på arbets-

---

69 <http://www.liu.se/utbildning/program/ksm/beskrivning?l=sv>

70 <http://www.liu.se/utbildning/program/ska/beskrivning?l=sv>

marknaden. På dessa kurser ges även möjlighet att på olika sätt koppla kursarbetet till företag och organisationer”.⁷¹

Programmet antar ca 60 studenter varje år, varav de flesta kommer från närområdet. En stor andel av studenterna är studieovana och ca tre fjärdedelar är kvinnor. Programmet har som en målsättning att rekrytera studenter från miljöer utan studietradition. Man har också infört särskilda arbetsmetoder för att hjälpa fram och uppmuntra studenter som annars riskerar att falla ifrån. Exempel på sådana arbetsmetoder är: individuell uppföljning, individuell studiegång och uppriktning av studenter som inte klarat sin magisteruppsats (Högskoleverket 2007).

Studierna är organiserade i fem tematiska block: 1) social ordning, normalitet och avvikandets villkor, 2) sociala och kulturella värden, 3) livsvillkor och identitet, 4) socialt ansvar samt 5) samförstånd och konflikt. 30 poäng i programmet läses i s.k. ”strimmor” som innebär att studenterna får välja fördjupning med betoning på exempelvis utvärdering eller projektkompetens. Undervisningen har starka inslag av projektarbetsformer och många projekt genomförs i samarbete framför allt med Norrköpings kommun. Programrådet fungerar som en brygga till företag och myndigheter samt förmedlar kontakter. Studenterna använder sig vid val av projektarbete av en projektbank och det förekommer att myndigheter tar kontakt med projektbanken och föreslår projekt genomförda inom ramen för utbildningen (Högskoleverket 2007, 46).

Sedan Högskoleverkets granskning 2007 har programmet fått en alltmer internationell profil. Hemsidespresentationen betonar särskilt att både svenska och globala förhållanden behandlas och alla kurser har inslag ”där såväl svenska som internationella förhållanden analyseras”. Vissa kurser ges helt och hållet på engelska.⁷²

International Programme for European Studies (Malmö) leder till en kandidatexamen i historia med europeisk inriktning men man menar sig ge en multidisciplinär infallsvinkel på Europa och av hemsidan framgår att programmet kombinerar historiska och statsvetenskapliga perspektiv på Europa och den Europeiska unionen. Programterminerna ett och två utgörs av historiska Europastudier och tre och fyra tillbringas studenterna vid ett av flera europeiska lärosäten som högskolan har utbytesavtal med. Termin fem och sex är inriktade på

---

71 <http://www.liu.se/utbildning/program/ska/beskrivning?l=sv>

72 <http://www.liu.se/utbildning/program/ska/beskrivning?l=sv>

teoretiska och politiska studier, examensarbete samt träning i muntligt framträdande. Enligt presentationen kan studenterna förvänta sig arbete hos olika organisationer, myndigheter och företag. Undervisningen ges på engelska och programpresentationen är tydligt inriktad på att värva utländska studenter.

4. Utmaningar, förnyelse, svårigheter

Ovanstående översikt över programpresentationerna av de humanistiska utbildningarna har visat på en omfattande differentiering och det är en trend som tycks accelerera. Lärosätena strävar efter att utveckla olika utbildningsprofiler och att skilja sig från andra lärosäten är ett sätt att hävda sig i konkurrensen om studenter och resurser. Resultatet blir ett utbildningslandskap som är oerhört mångfacetterat, för att inte säga oöverskådligt. Fördelen är att det finns mycket för studenterna att välja mellan och för den som vet exakt vad han eller hon vill och är beredd att flytta finns det stora möjligheter att välja just denna inriktning. Nackdelen, å andra sidan, är att jämförbarheten mellan likartade utbildningar minskar. Det är inte lätt för studenten att avgöra om Kulturvetarprogrammet i Stockholm motsvarar Kulturrentreprenörsprogrammet i Uppsala. En fråga som sällan eller aldrig diskuteras, men som borde vara högst relevant i sammanhanget, är i vilken utsträckning den enorma kursvariationen också försvårar för arbetsgivarna att avgöra vad de olika utbildningarna är värda (Interview, universitetslektor, 2011-02-28). I kombination med den konkurrenssituation om studenter och resurser mellan olika utbildningar som vuxit fram och introduktionen av marknadsföring som ibland gränsar till desinformation kan bristande jämförbarhet mellan utbildningar komma att skapa allvarliga problem.

Starka krav föreligger på omvärldsanpassning och arbetslivsanknytning av högskolan. Dessa krav kommer dels uppifrån, från EU och behovet av att anpassa högskolelandskapet till Bolognaprocessen, och dels nerifrån, från studenterna själva som i ökande utsträckning önskar arbetslivsanknytning av utbildningarna. Anpassningsprocessen är idag i full gång och programutbildningarna byggs om i hög takt för att tillgodose dessa krav. Detta är emellertid inte oproblemiskt. Dels kan det vara svårt att arbetslivsanknyta genom att involvera praktik och externa handledare i utbildningen eftersom det blir svårt

att bedöma praktikinsatsen. Praktikinsatserna kan variera väldigt i kvalitet och innehåll och vems uppfattning ska gälla för vad som är en väl utförd uppgift (Intervju, studierektor, 2010-12-10)? I yrkesutbildningar som traditionellt byggt på praktik såsom lärar-, läkar- och sjuksköterskeutbildningar har trots allt praktikuppgifterna kunnat hållas någorlunda standardiserade och likvärdiga eftersom arbetsuppgifterna på sjukhus respektive skolor är någorlunda likartade. Praktikplatser inom kultursektorn kan däremot variera väldigt. Här uppstår därför ett nytt problem som inte är olösligt men i alla fall en utmaning som måste tas på stort allvar. Dels är det också svårt att tillgodose arbetsgivarnas framtida önskemål eftersom det bygger på ett stort mått av förutsägelser. (Intervju, universitetslektor, 2011-02-28). Detta problem beror delvis på hur man definierar anställningsbarhet och vilka hänsyn till kommande arbetsgivare man anser ingår i begreppet. Ett tredje problemkomplex är att stora administrativa resurser går åt till att skapa och erbjuda studenterna fungerande, stimulerande och likvärdiga praktikmiljöer. I praktiken innebär detta att utbildningarna byråkratiseras ytterligare och mindre resurser återstår till själva ämnesstudierna. Misslyckas man å andra sidan med att skapa sådana praktikmiljöer är det tveksamt om utbildningarna över huvud taget tjänar på anställningsbarhetskravet.

En utmaning för de humanistiska utbildningarna är de värderingskonflikter kring begreppet "anställningsbarhet" som diskuterades i bakgrundsavsnittet. Som påpekades där är begreppet ingalunda värdeneutralt utan används av olika aktörer på olika sätt, vilket i sin tur gör begreppet bedrägligt. Det finns dolda värdekonflikter som har med kunskapssyn (eller brist därpå) att göra och som blir akuta när begreppet införs in i högskolevärlden. Ett traditionellt sätt att se på anställningsbarhet är som en rad mer eller mindre väldefinierade "skills" eller färdigheter. Att utveckla anställningsbarhet i denna mening hos akademiker skulle innebära att ta reda på vilka exakt vilka färdigheter en arbetsgivare efterfrågar och anpassa utbildningen efter detta. Den kunskapssyn som ligger bakom detta tänkande har dock kritiserats för att vara tekniskt-rationell och främmande för universitetets utbildningsidé. Universitetsutbildning bygger istället – till skillnad från exempelvis arbetsmarknadsutbildning eller fortbildning – på kritiskt tänkande och ifrågasättande, en potentiell förmåga att handla i olika kontexter, grundad på vetenskapligt framtagen kunskap liksom på förmåga till kontinuerligt lärande och självständig handlingsbered-

skap (Knight & Yorke 2004; Cranmer 2006; Hake & Löfgren Martinsson 2009, 58). Risken är därför att begreppet ”anställningsbarhet” på ett oproblematiskt vis används för att motivera reformer eller ingrepp i utbildningar som strider mot humanistiska grundvärden.⁷³

Incitament för att examinera allt fler studenter skapades under 1990-talet genom hås-/håpsystemet där utbildningarna får betalt i förhållande till hur många studenter de lyckas anta och examinera. Detta innebär en utmaning för de humanistiska utbildningarna att värna kvaliteten och inte sänka kraven. Misslyckas man med detta kan det innebära att värdet på utbildningen sjunker eftersom den är lätt att klara av, kanske t.o.m. parallellt med arbete. Detta är en latent fara som följt högre studier ända sedan *pay for performance*-systemet infördes.

Inledningsvis pekades också på risken av en inflation av utbildningsmeriterna som sammanhänger med att allt fler studenter går vidare till högre studier. Enligt många forskare hänger de ökade kraven på anställningsbarhet samman med just utbildningsinflation: när allt fler tar examen blir utbildningen helt enkelt värd mindre (Bourdieu och Passeron 1977; Bourdieu och Passeron 1979; Broady, Börjesson och Palme 2002; Wolf 2002). Schoug (2008b) menar att utbildningsinflationen är den sannolika förklaringen till att studenterna själva idag inte är säkra på att utbildning kommer att leda till arbete och anledningen till att de i ökande utsträckning ställer sig bakom kraven på arbetslivsanknytning av utbildningarna. Det är en utmaning för hela utbildningssystemet, snarare än för de enskilda lärosätena eller utbildningarna, att identifiera orsakerna till utbildningsinflationen för att också kunna bryta den.

5. Utbildning utomlands

Varje år läser ca 25 000 studenter från Sverige vid ett utländskt universitet (Högskoleverket 2010, s 1). Det gäller dels studenter som själva ordnat sin utbildning, blivit antagna och siktar på examen vid ett utländskt universitet, dels gäller det också en ökande andel studenter som studerar utomlands som del av en programutbildning vid ett svenskt universitet eller högskola. En omfattande infrastruktur har byggts upp för att serva de stora studentströmmarna till och från

---

⁷³ Se exempelvis Nussbaum (2010) som diskuterar behovet av grundläggande humanistiska värderingar och menar att dessa idag riskerar att ersättas av ekonomism.

landet. Internationella programkontoret bildades 1995 och är en statlig myndighet under utbildningsdepartementet. Utöver regeringen har kontoret EU, Nordiska ministerrådet och Sida som finansierare och uppdragsgivare. Myndigheten har som uppgift att underlätta internationellt studentutbyte (IPK 2010, 10). Högskoleverket har som en uppgift att värdera och översätta utländska utbildningsmeriter. Centrala studiestödsnämnden (CSN) finansierar svenska studenters utlandsstudier men det finns också en uppsjö av finansierade utbytesprogram och stipendier och EU, Nordiska ministerrådet och Svenska staten genom Sida och IPK självt deltar också i finansiering av studentutbyten som förmedlas av Internationella programkontoret (IPK 2010, 15). Därutöver har också de enskilda universiteten och högskolorna egna utbytesprogram med olika utländska universitet.

Internationella programkontoret finansierar också särskilt lärarutbyte som syftar till att utveckla internationaliseringsarbetet vid svenska lärosäten (IPK 2010, 29). IPK lägger ner stor möda på att synas och informera om sin verksamhet och ”marknadsföra” olika internationaliseringsinsatser för sina ”kunder” (IPK 2010, 32–48).

Det expanderande studentutbytet är en viktig kraft som driver på omvandlingen av högre studier. Undervisningsspråket är av central betydelse för möjligheten att rekrytera utländska studenter. Utbildningar med undervisning på språk som tillhör stora språkområden har stora fördelar när det gäller att rekrytera studenter (OECD 2007). Enligt Högskoleverket innebär många länders allt större behov av inflyttad arbetskraft med högre utbildning att trenden går i riktning mot aktiv rekrytering av utländska studenter. I länder som Storbritannien, Holland, Tyskland och Frankrike bygger man studentrekryteringsorganisationer och ändrar samtidigt lagstiftningen för att underlätta för utländska studenter att efter avslutad utbildning stanna i landet för att arbeta (Högskoleverket 2008, 16). Det finns alltså starka drivkrafter som verkar för övergång från svenska till engelska som undervisningsspråk. Det tycks dock än så länge vara främst inom tekniska och naturvetenskapliga ämnen som undervisningen övergått till engelska. Eftersom språket och förmågan att uttrycka sig precist har väldigt stor betydelse för kvaliteten i den humanistiska utbildningen har undervisning på engelska ännu inte införts i någon större utsträckning.

I och med studiefinansieringsreformen som träder ikraft hösten 2011 tycks Sverige fjärma sig från denna trend. Med undantag för stu-

denter från andra EU-länder samt Norge och Schweiz kommer utbildning i Sverige för utländska studenter att avgiftsbeläggas med ca 100 000 per år för en humaniorastudent eller 300 000 för en hel programutbildning. Detta kommer förstås att leda till en drastiskt minskad tillströmning av utländska studenter. Reformen har fått kritik för att gå stick i stäv med vad som på annat håll uppfattas som en konkurrenssituation mellan utbildningsnationer om utländska studenter. De kan fungera som ”ambassadörer” för Sverige när de återvänt hem och de kan utgöra rekryteringsbas för svenska företag i sina hemländer (Eliasson i *Dagens Nyheter* 2011-01-02).

6. Sammanfattning: Vilka blir humanisterna?

Universitets- och högskoleutbildningar i humaniora förändras idag i snabbt tempo. Åtminstone om vi får döma av den bild som framkommer på universitetens och högskolornas hemsidor. 1990-talets socialdemokratiska regeringar hade som mål att öka andelen medborgare i högre utbildning så att 50 procent av gymnasisterna skulle ha påbörjat högre utbildning inom fem år efter gymnasiet. Denna politik tog sig tydligast uttryck i utbyggnaden av små och medelstora högskolor och omvandling av några högskolor till universitet. I början av 1990-talet, under regeringen Bildt, infördes ett resultatbaserat system för utbetalning av statsanslaget till högskolorna. Anslaget beräknas utifrån s.k. helårsstudenter (hås) och helårsprestationer (håp). Helårsstudenter motsvarar antalet inskrivna studenter medan helårsprestationer motsvarar antalet examinerade studenter. Systemet skapar incitament för högskolan att examinera så många studenter som möjligt och problem för de utbildningar som håller alltför höga krav.

Under 2000-talet har denna politik avlösts av en EU-anpassning av högskoleväsendet. I sak innebär EU-anpassningen likartade mål för utbildningspolitiken: hälften av ungdomarna ska gå vidare till högre studier. År 1999 undertecknades den s.k. Bolognadeklarationen vars syfte var att harmonisera medlemsstaternas högre utbildningssystem. Deklarationen introducerade två nya styrande begrepp som sedan dess blivit centrala i lärosätenas anpassningsarbete: *employability* och *learning outcomes*; studenterna ska bli ”anställningsbara” och deras

kunskaper ska gå att ”validera”. År 2007 infördes en ny utbildnings- och examensordning och som en följd av denna har stora förändringar skett på bara några år. Universitetsstudierna har organiserats om i programutbildningar där grundutbildningsprogram på tre år kan följas av specialiserade mastersprogram på två.

Traditionellt har studenterna motsatt sig arbetslivsanpassning av sin utbildning. Så var fallet exempelvis beträffande reformerna efter U-68-utredningen. Idag är studentorganisationerna tvärtom positiva till krav på anställningsbarhet och arbetslivsanknytning av utbildningarna. Detta kan förklaras av att utbildningsmeriternas värde devalveras i tider av ökad studenttillströmning till utbildningssystemet. När utbildningssystemen expanderar och titlarnas tillgänglighet ökar undergår de inflation och tvingar ungdomar att ständigt öka sina utbildningsinsatser för att mäta sig i konkurrensen. Läger man därtill den anpassning som skett av kravnivån för att så många som möjligt ska klara utbildningen är det inte konstigt att studenterna idag oroas allt mer över sin anställningsbarhet. Ju fler som utbildas och ju lägre krav som ställs för att klara utbildningen desto osäkrare är det att en universitetsutbildning leder till arbete. Detta är en baksida av de kvantitativt sett stora utbildningspolitiska ambitionerna som sällan uppmärksammas men vars resultat nu kan iakttas i form av en ökande oro för brist på anställningsbarhet.

Anställningsbarhet som överordnat mål för reformeringen av utbildningssystemen har kritiserats av forskare som pekat på att det är oklart såväl vad begreppet avser som hur det ska uppnås. Det finns också en potentiell värderingskonflikt mellan universitetens kritiska, analytiska processinriktade kunskapssyn och en mer basal, färdighetsinriktad och tekniskt-rationell kunskapssyn som ligger begreppen ”anställningsbarhet” och ”validering” nära och som kan skapa friktion när begreppen används okritiskt.

De humanistiska utbildningarna har genomgått en omfattande differentiering och det är en trend som tycks accelerera. De olika lärosätena och programmen eftersträvar att utveckla olika profiler som ett led i konkurrensen om studenter och resurser. Resultatet blir ett utbildningslandskap som är oerhört mångfacetterat, för att inte säga oöverskådligt. Fördelen är att det finns mycket för studenterna att välja mellan och för den som vet exakt vad han eller hon vill och är beredd att flytta finns det stora möjligheter att välja just denna inriktning. Nackdelen, å andra sidan, är att jämförbarheten mellan likartade

utbildningar minskar. Det är inte lätt för studenten att avgöra om Kulturvetarprogrammet i Stockholm motsvarar Kulturentreprenörsprogrammet i Uppsala. I kombination med konkurrensen om studenter och resurser mellan olika utbildningar och introduktionen av marknadsföring som ibland gränsar till desinformation kan bristande jämförbarhet mellan utbildningar komma att skapa allvarliga problem.

Ytterligare en tung förändringskraft är ökande krav på internationalisering av högskolor. Också detta är ett politiskt krav som ytterst kan kopplas till det ökande behovet av välutbildad arbetskraft. Möjligheten att attrahera utländska studenter är ett mycket effektivt sätt att rekrytera välutbildad arbetskraft. Internationaliseringen är en stark förändringskraft som kräver mycket stora resurser och som leder till uppbyggandet av ett omfattande institutionellt system, allt från inrättandet av nya myndigheter, nya uppgifter för gamla myndigheter, institutionaliserade former för översättning av meriter, inrättande av ekonomiska stöd för student- och lärarmobilitet, marknadsföring av utbytesprogram och avtal mellan lärosäten. Det har på relativt kort tid blivit allt vanligare att studenterna förlägger en del av sina studier vid utländska universitet och stora resurser ägnas åt att skapa möjligheter för detta och för att ta emot utländska studenter som gör samma sak. Även denna förändring sker framför allt på EU-nivå, nationell nivå och universitetsnivå i form av bildandet av nya institutioner för studentutbyte snarare än som en konsekvens av behov på utbildningsnivå. Det finns inga skäl att betvivla att utlandsstudier är lärorikt för de studenter som utnyttjar möjligheten. Däremot har jag inte tagit del av någon utvärdering av i vilken utsträckning utlandsstudierna motsvarat studenternas förväntningar eller hur väl de passar in i utbildningen.

Omvandlingen av humaniora, liksom omvandlingen av andra ämnesområden, drivs idag på främst av externa krafter. Hit hör bland annat Bologna-processen, de krav som arbetsmarknaden anses ställa liksom de fordringar som lärosätenas inbördes konkurrens om studenter och utbildningsresurser utgör. Interna faktorer, såsom pedagogiska eller ämnesmässiga försök till förnyelse, spelar förhållandevis marginell roll i sammanhanget. Endast i undantagsfall har de universitetslärare som intervjuats som underlag för denna rapport angivit att ämnesstudierna innehållsligt påverkats av att de numera ingår i programutbildningar. Det tycks alltså finnas vissa diskrepanser mellan å ena sida hemsidespresentationerna av de olika programut-

bildningarna där programmets unika karaktär och ambitioner lyfts fram och själva ämnesstudierna å den andra, där mycket lite tycks ske som motsvarar programutbildningarnas löften. Det är dock svårt att dra några säkra allmänna slutsatser om detta på grundval av det ganska begränsade urval som ligger till grund för rapporten.

En fråga som ställdes i inledningen var i vilken utsträckning intresset för tvärvetenskaplighet och samverkan mellan olika ämnesdiscipliner var en intern förändringskraft för högskoleutbildningarna. Denna undersökning har visat att så inte tycks vara fallet i någon stor utsträckning. I vissa fall, som t.ex. Kultur, samhälle och mediagestaltningensprogrammet i Linköping har utbildningen byggts kring ämnesintegration och tvärvetenskaplighet men detta tillhör undantagen. I de allra flesta fall innebär samverkan mellan olika ämnen inom en programutbildning att studenterna väljer mellan olika ämnen som i sin tur inte påverkats av att de ingår i programutbildningar.

En trend som går att observera är att högskolornas hemsidor används för att marknadsföra utbildningarna på ett mer eller mindre sakligt vis. När en marknadsföringsjargong vinner insteg i högskolornas och programmens internetpresentationer finns det risk för att desinformation sprids och studenter lockas till utbildningarna på felaktiga grunder. Professionshögskolor som betecknar sig som ”ledande i Europa” eller program som utlovar hög anställningsbarhet trots att inga studenter ännu hunnit genomgå hela utbildningen är något av en ytterlighet i detta avseende medan konsthögskolor som lyfter fram avskräckande hårda inträdeskrav framträder som en motsats. Marknadsföringsspråket får betraktas som ett uttryck för den konkurrens som råder högskolor emellan om studenter och de resurser som följer med studenterna och en baksida av konkurrenssituationen kan alltså vara desinformation och svåröverskådlighet. I konsthögskolornas fall är det sannolikt så att utbildningarna fortfarande är elitutbildningar och att bredda rekryteringen till utbildningen betraktas inte som en framkomlig väg.

Framväxten av så kallade ”verktygskurser” i Uppsala och motsvarande praktiskt inriktade kurser på andra håll i landet är ett nytt moment i de humanistiska utbildningarna. I Uppsala ges kurser såsom ”entrepreneurship”, projektplanering och projektledning, strategisk kommunikation samt jämställdhet och likabehandling. Inom kort startar också en verktygskurs i utställningsverksamhet. Verktygskurserna är skilda från ämneskurserna och förlagda till en särskild

termin. Detta innebär att de inte påverkar själva ämnena. Enligt fakulteten är dessa kurser tänkta att göra olika humanistiska kompetenser tillgängliga även utanför respektive ämnesutbildning. Samtidigt är det svårt att inte uppfatta dem som ett svar på önskemål om arbetslivsanpassning och ökande krav på anställningsbarhet. Detsamma gäller för inslagen av arbetsplatspraktik som blivit allt vanligare i de humanistiska programmen. Samtidigt som utbildningarna på detta sätt tillmötesgår kraven på anställningsbarhet och skapar kontaktytor med arbetslivet bör man vara medveten om att ämnesstudier i motsvarande mån trängs ut. Det ämnesteoretiska innehållet i programmen minskar alltså medan praktik och verktygsstudier vinner istället.

Referenser

- Armgarth, Birgitta (1986), *Humanister i yrkeslivet*. Pedagogiskt utvecklingsarbete vid Lunds Universitet, Rapport nr 86:143. Lund: Lunds Universitet.
- Armgarth, Birgitta; Fasth, Eva & Nelsson, Olof (2002), *Humanistiska studier och arbetslivet: uppföljning av studenter efter avslutad utbildning*. Rapport 2002:17. Lund: Lunds Universitet.
- Berglund, Gun (2009), "Anställningsbarhet: ett tecken i tiden" i Berglund & Fejes (red.), *Anställningsbarhet: perspektiv från utbildning och arbetsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- Berglund, Gun & Fejes, Andreas (red.) (2009), *Anställningsbarhet: perspektiv från utbildning och arbetsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bolognadeklarationen (1999), *Bolognadeklarationen 19 juni 1999*. http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1. Pdf hämtad 2010-11-10.
- Bourdieu, Pierre och Passeron, Jean-Claude (1977), *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage Publications.
- Bourdieu, Pierre och Passeron, Jean-Claude (1979), *The inheritors: French students and their relation to culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Broady, Donald, Mikael Börjesson och Mikael Palme (2002), "Det svenska högskolefältet under 1990-talet: den sociala snedrekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena" i Thomas Furusten (red.), *Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige*. Stockholm: Högskoleverket.
- Cranmer, Sue (2006), Enhancing graduate employability: best intentions and mixed outcomes. *Studies in Higher Education* 31(2), 169–184.
- Eliasson, Jan (2011), "Tusentals ungdomar stängs ute från studier i Sverige", *Dagens Nyheter* 2/1 2011.
- Europeiska kommissionen (2001), *Communication from the commission: making a European area of lifelong learning a reality*. Brussels: European Commission, Directorate – general for Education and Culture and Directorate – general for Employment and Social Affairs.

- Forrier, Anneleen & Sels, Luc (2003), The concept of employability: a complex mosaic, *International Journal of Human Resources Development and Management*, 3(2), 102–124.
- Fejes, Andreas (2008), "European citizens under construction: the Bologna process analyzed from governmentality perspective", *Educational Philosophy and Theory*, 40(4), 515–530.
- Fälting, Lars (2007), "En studierektors dilemma" i Sharon Rider och Lars Jörnes-ten (red.), *Reclaim the Science! Om vetenskapens avakademisering*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Garsten, Christina och Jacobsson, Kerstin (2004a), "Learning to be employable: an introduction" i Garsten, Christina och Jacobsson, Kerstin (red.), *Learning to be employable: new agendas on work, responsibility and learning in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Garsten, Christina och Jacobsson, Kerstin (2004b), "Conclusion: discursive transformations and the nature of modern power" i Garsten, Christina och Jacobsson, Kerstin (red.), *Learning to be employable: new agendas on work, responsibility and learning in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Haake, Ulrika & Löfgren Martinsson, Maria (2009), "Mellan verktyglåda och kritisk reflexion: om personalvetares anställningsbarhet" i Berglund & Fejes (red.) (2009), *Anställningsbarhet: perspektiv från utbildning och arbetsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- Holm, Lena (2006); *Humanisters karriärvägar: arbetsmarknad för disputerade vid humanistisk fakultet*. Umeå: Umeå Universitet.
- Högskoleverket (2007), *Utvärdering av mångvetenskapliga utbildningar inom humaniora och samhällsvetenskap*. Rapport 2007:12 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2008a), *En högskola i världen: internationalisering för kvalitet*. Rapport 2008:15. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2008b), *Granskning av utbildningarna i historia*. Rapport 2008:47. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2009a), *Granskning av utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi*. Rapport 2009:4 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2009b), *Statistisk analys, 2009-11-10* Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010a), *Universitet och högskolor: högskoleverkets årsrapport 2010*. Rapport 2010:10 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010b), *Uppföljning av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar år 2004*. Rapport 2010:6 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010c), *Studera utomlands*. Stockholm: Högskoleverket.
- IPK (2010), *Årsredovisning 2009: internationella programkontoret för utbildningsområdet (IPK)*.
- Jacobsson, Kerstin (2004), "A European politics for employability: the political discourse on employability of the EU and the OECD" i Garsten, Christina och Jacobsson, Kerstin (red.), *Learning to be employable: new agendas on work, responsibility and learning in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Jensen, Ole Karup & Lennartsdotter, Caja (2006), *Humanister på tvaers af Øre-*

- sund: sammenligning af arbejdsmarkedet for humaniorakandidater/examinerade i Danmark og Sverige, herunder Øresundsregionen. København: Københavns Universitet.
- Knight, Peter & Yorke, Mantz (2004), *Learning, curriculum and employability in higher education*. London: Routledge Falmer.
- Lennartsdotter, Caja (2005), Examinerade humanisters och teologers etablering på arbetsmarknaden 1983/1997–1997/2002. København: Københavns Universitet.
- Lindensjö, Bo (1981), *Högskolereformen: en studie i offentlig reformstrategi*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Nussbaum, Martha C. (2010), *Not for profit: why democracy needs the humanities*. Princeton: Princeton University Press.
- OECD (2007), *Education at a glance*.
- Riksrevisionen (2010), *Klassificering av kurser vid universitet och högskolor: regeringens styrning och Högskoleverkets uppföljning*. RiR 2010:4. Stockholm: Riksrevisionen.
- SCB (2011), *Statistiska meddelanden*, UF 20 SM 1102. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Schoug, Fredrik (2008a), "Inledning" i Fredrik Schoug, red., *Humaniora i yrkeslivet*, rapport nr 2008:249. Lund: Lunds Universitet.
- Schoug, Fredrik (2008b) "Anställningsbarhet och arbetslivsanknytning" i Fredrik Schoug, red., *Humaniora i yrkeslivet*, rapport nr 2008:249. Lund: Lunds Universitet.
- SOU 2009:28, *Stärkt stöd för studier: tryggt, enkelt och flexibelt*, Betänkande av studiesociala kommittén. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2009:94, *Att nå ut och ända fram: hur tillgången till policyinriktad utvärdering och forskningsresultat inom utbildningsområdet kan tillgodoseas*, Slutbetänkande av utredningen om utvärdering av utbildning. Stockholm: Fritzes.
- Stenlås, Niklas (2009), *En kår i kläm: läraryrket mellan professionella ideal och statliga reformideologier*, rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) 2009:6. Stockholm: Finansdepartementet.
- Utbildningsdepartementet (2004), *DS 2004:2. Högre Utbildning i utveckling: Bolognaprocessen i svensk belysning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Widerberg, Karin (2002), *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Wolf, Alison (2002), *Does education matter? Myths about education and economic growth*. London: Penguin.
- www.uu.se (2010-10-13).

Intervjuer

- 2010-10-08, Universitetslärare, moderna språk, Uppsala
- 2010-10-10, Studierektor, historia, Uppsala
- 2010-12-17, Studierektor, nordiska språk, Stockholm
- 2010-12-21, Studierektor, konstvetenskap, Uppsala
- 2010-12-27, Programansvarig, konstvetenskap, Uppsala
- 2011-02-28, Universitetslektor, ekonomisk historia, Uppsala
- 2011-04-28, Utbildningsledare, Uppsala Universitet

Appendix till kapitel 2

Humanisterna och den svenska arbetsmarknaden

Julia Boguslaw & Eskil Wadensjö

Appendix 1. Tabellbilaga.

Appendixtabell 1. Årsinkomster för grupper med grundexamen med olika inriktning. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst; standardfel inom parentes

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,507 (0,007)***	2,870 (0,004)***
Ålder	0,093 (0,000)***	0,031 (0,000)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,102 (0,001)***	-0,106 (0,000)***
Utrikesfödd	-0,053 (0,001)***	-0,016 (0,001)***
Barn0_6	-0,044 (0,001)***	-0,027 (0,000)***
Barn7_17	-0,043 (0,001)***	-0,004 (0,000)
Religionsvetare	0,074 (0,006)***	0,000 (0,003)
Samhällsvetare	0,112 (0,004)***	0,037 (0,002)***
Psykologer	0,140 (0,006)***	0,017 (0,003)***
Ekonomer	0,218 (0,004)***	0,128 (0,002)***
Jurister	0,233 (0,004)***	0,132 (0,002)***
Matematiker/ naturvetare	0,074 (0,005)***	0,029 (0,002)***
Civilingenjörer	0,270 (0,004)***	0,152 (0,002)***
Läkare	0,396 (0,005)***	0,232 (0,002)***
Tandläkare	0,214 (0,006)***	0,080 (0,003)***
Socionomer	0,110 (0,004)***	-0,007 (0,002)***
Övriga	0,084 (0,004)***	-0,022 (0,002)***
Antal observationer	867 615	796 627
R ² (adj)	0,196	0,348

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17

*** signifikant skilt från noll på 1-% nivå

Appendixtabell 2. Årsinkomster för grupper med doktorsexamen med olika inriktning. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst; standardfel inom parentes

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	-0,164 (0,046)***	2,249 (0,023)***
Ålder	0,161 (0,002)***	0,056 (0,001)***
Ålder ²	-0,002 (0,000)***	-0,001 (0,000)***
Kvinna	-0,089 (0,004)***	-0,078 (0,002)***
Barn0_6	-0,014 (0,005)***	-0,019 (0,002)***
Barn7_17	-0,032 (0,005)***	0,014 (0,002)***
Utrikesfödd	-0,085 (0,006)***	-0,042 (0,003)***
Beteendevetare	0,106 (0,012)***	0,014 (0,005)***
Samhällsvetare/ekonomer	0,085 (0,008)***	0,036 (0,004)***
Matematiker/naturvetare	0,097 (0,007)***	0,042 (0,003)***
Medicin	0,257 (0,007)***	0,157 (0,003)***
Odontologi	0,229 (0,015)***	0,129 (0,007)***
Teknologi	0,170 (0,008)***	0,088 (0,004)***
Juridik	0,151 (0,022)***	0,101 (0,010)***
Teologi	-0,056 (0,021)***	-0,038 (0,010)***
Övriga	0,095 (0,011)***	0,044 (0,005)***
Antal observationer	40 713	37 278
R ² (adj)	0,219	0,263

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk doktorsexamen, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17

*** signifikant skilt från noll på 1-% nivån

Appendixtabell 3. Årsinkomster för humanister med grundexamen eller doktorexamen. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst; standardfel inom parentes

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,196 (0,037)***	2,973 (0,017)***
Ålder	0,101 (0,002)***	0,022 (0,001)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	0,013 (0,006)**	-0,027 (0,003)***
Utrikesfödd	-0,104 (0,009)***	-0,033 (0,003)***
Barn0_6	0,043 (0,011)***	0,004 (0,004)
Barn7_17	0,086 (0,011)***	0,041 (0,004)***
Doktorexamen	0,038 (0,009)***	0,069 (0,003)***
Kvinna_Barn0_6	-0,062 (0,013)***	-0,041 (0,005)***
Kvinna_Barn7_17	-0,123 (0,012)***	-0,036 (0,005)***
Antal observationer	33 708	28 018
R ² (adj)	0,115	0,140

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17

*** signifikant skilt från noll på 1-% nivån, ** signifikant skilt från noll på 5-% nivån

Appendixtabell 4. Årsinkomster för humanister med grundexamen.
Beroende variabel logaritmerad årsinkomst; standardfel inom parentes

Variabler	Alla med inkomst		Inkomst på minst 130 tusen kronor	
Konstant	1,283 (0,041)***	1,242 (0,041)***	2,918 (0,018)***	2,887 (0,018)***
Ålder	0,094 (0,002)***	0,092 (0,002)***	0,024 (0,001)***	0,023 (0,001)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	0,021 (0,007)***	0,021 (0,007)***	-0,020 (0,003)***	-0,020 (0,003)***
Barn0_6	0,068 (0,011)***	0,065 (0,011)***	0,009 (0,004)***	0,007 (0,004)***
Barn7_17	0,088 (0,011)***	0,089 (0,011)***	0,044 (0,004)***	0,045 (0,004)***
Kvinna_Barn0_6	-0,072 (0,013)***	-0,072 (0,013)***	-0,048 (0,005)***	-0,048 (0,005)***
Kvinna_Barn7_17	-0,120 (0,013)***	-0,118 (0,013)***	-0,040 (0,005)***	-0,039 (0,005)***
Utrikesfödd	-0,111 (0,009)***	-0,114 (0,009)***	-0,035 (0,004)***	-0,037 (0,004)***
Privat sektor	0,060 (0,005)***	0,049 (0,005)***	0,051 (0,002)***	0,044 (0,002)***
Uppsala universitet	-0,044 (0,010)***	0,001 (0,010)	-0,021 (0,004)***	0,005 (0,004)
Lunds universitet	-0,063 (0,010)***	0,008 (0,011)	-0,028 (0,004)***	0,016 (0,004)***
Göteborgs universitet	0,016 (0,009)**	0,085 (0,009)***	-0,001 (0,033)	0,042 (0,004)***
Umeå universitet	-0,018 (0,013)	0,048 (0,013)***	-0,034 (0,005)***	0,006 (0,005)
Södertörn	0,043 (0,016)***	0,036 (0,016)**	-0,010 (0,007)	-0,014 (0,006)**
Övriga	0,047 (0,007)***	0,106 (0,006)***	-0,015 (0,003)***	0,021 (0,003)***
Bosatt i Stockholm		0,106 (0,000)***		0,065 (0,002)***
Antal observationer	30 241	30 241	25 207	25 207
R ² (adj)	0,109	0,118	0,146	0,173

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen från Stockholms universitet, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, ej bosatt i Stockholm

*** signifikant skilt från noll på 1-% nivån, ** signifikant skilt från noll på 5-% nivån

Appendixtabell 5. Årsinkomster för humanister med doktorsexamen.
Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst		Inkomst på minst 130 tusen kronor	
Konstant	-1,284 (0,231)***	-1,268 (0,232)***	2,424 (0,088)***	2,400 (0,089)***
Ålder	0,207 (0,009)***	0,207 (0,009)***	0,045 (0,004)***	0,045 (0,004)***
Ålder ²	-0,002 (0,000)***	-0,002 (0,000)***	0,000 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,089 (0,023)***	-0,088 (0,023)***	-0,025 (0,008)***	-0,025 (0,008)***
Barn0_6	0,032 (0,035)	0,032 (0,035)	0,006 (0,011)	0,007 (0,011)
Barn7_17	-0,015 (0,031)	-0,015 (0,031)	0,006 (0,010)	0,006 (0,010)
Kvinna_Barn0_6	-0,009 (0,049)	-0,008 (0,049)	-0,030 (0,016)**	-0,031 (0,016)**
Kvinna_Barn7_17	-0,001 (0,044)	-0,002 (0,044)	-0,017 (0,014)***	-0,015 (0,014)
Utrikesfödd	-0,047 (0,026)**	-0,047 (0,026)**	-0,030 (0,009)***	-0,030 (0,009)***
Privat sektor	-0,366 (0,031)***	-0,365 (0,031)***	-0,044 (0,013)***	-0,047 (0,013)***
Uppsala universitet	-0,032 (0,026)	-0,043 (0,031)	-0,001 (0,009)	0,015 (0,010)
Lunds universitet	-0,029 (0,028)	-0,043 (0,035)	7,301E-5 (0,010)	0,020 (0,012)
Göteborgs universitet	-0,027 (0,028)	-0,041 (0,034)	-0,008 (0,009)	0,013 (0,012)
Umeå universitet	-0,039 (0,038)	-0,053 (0,043)	0,006 (0,013)	0,027 (0,014)**
Övriga	0,045 (0,058)	0,033 (0,060)	0,016 (0,018)	0,033 (0,019)**
Bosatt i Stockholm		-0,018 (0,027)		0,027 (0,009)***
Antal observationer	3 207	3 207	2 626	2 626
R ² (adj)	0,255	0,255	0,122	0,125

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk doktorsexamen från Stockholms universitet, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, ej bosatt i Stockholm

Appendixtabell 6. Årsinkomster för humanister med grundexamen.
Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,707 (0,0040)***	2,991 (0,017)***
Ålder	0,077 (0,0002)***	0,020 (0,001)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	0,008 (0,006)	-0,020 (0,003)***
Barn0_6	0,035 (0,011)***	0,001 (0,004)***
Barn7_17	0,079 (0,010)***	0,042 (0,004)***
Kvinna_Barn0_6	-0,065 (0,012)***	-0,047 (0,005)***
Kvinna_Barn7_17	-0,104 (0,012)***	-0,038 (0,005)***
Utrikesfödd	-0,077 (0,009)***	-0,028 (0,004)***
Privat sektor	0,097 (0,005)***	0,060 (0,002)
Uppsala universitet	-0,003 (0,010)	0,001 (0,004)***
Lunds universitet	0,013 (0,010)	0,015 (0,004)***
Göteborgs universitet	0,075 (0,009)***	0,038 (0,004)***
Umeå universitet	0,035 (0,012)***	0,004 (0,005)
Södertörns högskola	0,026 (0,015)	-0,010 (0,006)
Övriga	0,089 (0,007)***	0,017 (0,003)***
Bosatt i Stockholm	0,088 (0,006)***	0,060 (0,002)***
SSYK 0	-0,077 (0,096)	0,096 (0,038)***
SSYK 3-9	-0,176 (0,005)***	-0,087 (0,002)***
SSYK okänd	-0,639 (0,012)***	-0,117 (0,007)***
Antal observationer	30 241	25 207
R ² (adj)	0,211	0,231

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen från Stockholms universitet, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, ej bosatt i Stockholm, SSYK 1–2

Appendixtabell 7. Årsinkomster för grupper med grundexamen med olika inriktning. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,673 (0,007)***	2,922 (0,003)***
Ålder	0,088 (0,000)***	0,029 (0,000)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,099 (0,001)***	-0,099 (0,000)***
Utrikesfödd	-0,038 (0,001)***	-0,012 (0,001)***
Barn0_6	-0,056 (0,001)***	-0,031 (0,000)***
Barn7_17	-0,041 (0,001)***	-0,003 (0,000)***
Religionsvetare	0,055 (0,006)***	0,010 (0,003)***
Samhällsvetare	0,113 (0,004)***	0,044 (0,001)***
Psykologer	0,108 (0,005)***	0,019 (0,002)***
Ekonomer	0,214 (0,004)***	0,151 (0,001)***
Jurister	0,216 (0,004)***	0,144 (0,002)***
Matematiker/naturvetare	0,071 (0,004)***	0,051 (0,002)***
Civilingenjörer	0,253 (0,004)***	0,168 (0,001)***
Läkare	0,356 (0,004)***	0,232 (0,002)***
Tandläkare	0,237 (0,005)***	0,093 (0,002)***
Socionomer	0,087 (0,004)***	0,003 (0,002)***
Övriga	0,090 (0,004)***	0,009 (0,001)***
SSYK 0	-0,081 (0,013)***	0,019 (0,006)***
SSYK 3-9	-0,094 (0,001)***	-0,068 (0,000)***
SSYK okänd	-0,485 (0,003)***	-0,086 (0,002)***
Antal observationer	867 615	821 834
R ² (adj)	0,232	0,372

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, SSYK 1-2

Appendixtabell 8. Årsinkomster för humanister med doktorsexamen.
Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	-1,302 (0,231)***	2,422 (0,087)***
Ålder	0,208 (0,009)***	0,045 (0,004)***
Ålder ²	-0,002 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,085 (0,023)***	-0,024 (0,008)
Barn0_6	0,028 (0,035)	0,005 (0,011)
Barn7_17	-0,023 (0,030)	0,005 (0,010)
Kvinna_Barn0_6	-0,009 (0,048)	-0,031 (0,016)**
Kvinna_Barn7_17	-0,005 (0,043)	-0,018 (0,014)
Utrikesfödd	-0,046 (0,026)**	-0,029 (0,009)***
Privat sektor	-0,312 (0,032)***	-0,035 (0,013)***
Uppsala universitet	-0,042 (0,030)	0,015 (0,010)
Lunds universitet	-0,043 (0,034)	0,020 (0,012)**
Göteborgs universitet	-0,037 (0,034)	0,013 (0,011)
Umeå universitet	-0,061 (0,043)	0,023 (0,014)
Övriga	0,034 (0,059)	0,034 (0,019)**
Bosatt i Stockholm	-0,015 (0,026)	0,026 (0,009)***
SSYK 3-9	-0,153 (0,047)***	-0,142 (0,017)***
SSYK okänd	-0,624 (0,087)***	0,113 (0,065)**
Antal observationer	3 207	2 626
R ² (adj)	0,268	0,148

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk doktorsexamen från Stockholms universitet, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, ej bosatt i Stockholm, SSYK 1-2

Appendixtabell 9. Årsinkomster för grupper med doktorsexamen med olika inriktning. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	-0,137 (0,046)***	2,260 (0,022)***
Ålder	0,161 (0,002)***	0,056 (0,001)***
Ålder ²	-0,002 (0,000)***	-0,001 (0,000)***
Kvinna	-0,087 (0,004)***	-0,077 (0,002)***
Barn0_6	-0,015 (0,005)***	-0,019 (0,002)***
Barn7_17	-0,034 (0,005)***	0,013 (0,002)***
Utrikesfödd	-0,081 (0,006)***	-0,042 (0,003)***
Beteendevetare	0,009 (0,011)***	0,012 (0,005)**
Samhällsvetare/ekonomer	0,081 (0,008)***	0,035 (0,004)***
Matematiker/naturvetare	0,097 (0,007)***	0,044 (0,003)***
Medicin	0,252 (0,007)***	0,158 (0,003)***
Odontologi	0,225 (0,015)***	0,129 (0,007)***
Teknologi	0,171 (0,008)***	0,091 (0,003)***
Juridik	0,147 (0,022)***	0,099 (0,010)***
Teologi	-0,054 (0,020)***	-0,037 (0,010)***
Övriga	0,097 (0,011)***	0,045 (0,005)***
SSYK 0	0,083 (0,134)	0,043 (0,0058)
SSYK 3-9	-0,129 (0,009)***	-0,079 (0,004)***
SSYK okänd	-0,763 (0,029)***	-0,122 (0,021)***
Antal observationer	40 713	37 278
R ² (adj)	0,236	0,271

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk doktorsexamen, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, SSYK 1-2

Appendixtabell 10. Årsinkomster för humanister med grundexamen eller doktorsexamen. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,655 (0,037)***	3,081 (0,016)***
Ålder	0,086 (0,002)***	0,019 (0,001)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,002 (0,006)	-0,029 (0,002)***
Utrikesfödd	-0,074 (0,008)***	-0,027 (0,003)***
Barn0_6	0,016 (0,010)	-0,002 (0,004)
Barn7_17	0,079 (0,010)***	0,039 (0,004)***
Doktorsexamen	-0,011 (0,008)	0,053 (0,003)***
Kvinna_Barn0_6	-0,056 (0,012)***	-0,039 (0,005)***
Kvinna_Barn7_17	-0,113 (0,012)***	-0,036 (0,004)***
SSYK 0	-0,132 (0,0102)	0,082 (0,040)**
SSYK 3-9	-0,162 (0,005)***	-0,077 (0,002)***
SSYK okänd	-0,618 (0,012)***	-0,086 (0,007)***
Antal observationer	33 708	28 018
R ² (adj)	0,190	0,181

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen, män, födda i Sverige, har ej barn 0–6, har ej barn 7–17, SSYK 1-2

Appendixtabell 11. Årsinkomster för dem med olika födelseland och grundexamen inom humaniora. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,444 (0,036)***	2,955 (0,016)***
Ålder	0,090 (0,002)***	0,024 (0,001)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,023 (0,005)***	-0,048 (0,002)***
Finland	-0,049 (0,020)**	-0,027 (0,008)***
Norden utom Finland	-0,099 (0,034)***	-0,012 (0,014)
Västeuropa utom Norden	-0,123 (0,021)***	-0,029 (0,009)***
Sydeuropa	-0,067 (0,055)	-0,031 (0,023)
Öst- och Centraleuropa EU	-0,103 (0,025)***	-0,043 (0,010)***
Övrigt Östeuropa	-0,113 (0,038)***	-0,013 (0,016)
Övriga utom Europa	-0,172 (0,015)***	-0,047 (0,007)***
Antal observationer	30 241	25 207
R ² (adj)	0,095	0,106

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen, män, födda i Sverige

Appendixtabell 12. Årsinkomster för dem med grundexamen inom humaniora och ålder vid senaste invandring. Beroende variabel logaritmerad årsinkomst

Variabler	Alla med inkomst	Inkomst på minst 130 tusen kronor
Konstant	1,419 (0,036)***	2,950 (0,016)***
Ålder	0,091 (0,002)***	0,024 (0,001)***
Ålder ²	-0,001 (0,000)***	0,000 (0,000)***
Kvinna	-0,020 (0,005)***	-0,047 (0,002)***
Invandrat före skolåldern, 0–6 år	-0,043 (0,017)**	-0,012 (0,007)**
Invandrat i åldern 7–15 år	-0,050 (0,020)**	-0,012 (0,008)
Invandrat i gymnasieåldern, 16–19 år	-0,066 (0,028)**	-0,002 (0,012)
Invandrat 20 år och äldre	-0,123 (0,009)***	-0,019 (0,004)***
Antal observationer	30 241	25 207
R ² (adj)	0,096	0,104

Anm. Jämförelsekategori: individer med humanistisk grundexamen, män, födda i Sverige

Appendix 2. Förteckning över kodningen av utbildningsinriktning

Grundnivå

Ekonomer:

- 314z Nationalekonomi och ekonomisk historia
- 340abx Ekonomutbildning/företagsekonomi, Handel och administration, Annan bred utbildning i företagsekonomi, handel och administration
- 342z Marknadsföring
- 343z Bank, försäkring och finansiering
- 344z Redovisning och beskattning
- 345abcx Ledarskap, organisation och styrning, Administration och förvaltning, Personaladministration, Annan utbildning i ledning och administration
- 349z Företagsekonomi, handel och administration, övrig ospec. utbildning

Psykologer:

- 311a Psykologutbildning

Socionomer:

- 762def Socionomutbildning
Socionomutbildning – äldre/handikappade
Socionomutbildning – socialpedagogisk behandling

Samhällsvetare (andra än ekonomer, psykologer och socionomer):

- 310abx Beteendevetenskap (allmän utbildning)
Samhällsvetenskap (allmän utbildning)
Annan bred utbildning i samhälls- och beteendevetenskap
- 312abcx Sociologi
Socialantropologi och etnologi
Kultur- och samhällsgeografi
Annan bred utbildning i sociologi, etnologi och kultur-geografi

- 313z Statsvetenskap
- 319z Samhälls- och beteendevetenskap (övrig/ospec. inriktning)
- 320z Journalistik och information (allmän utbildning)
- 321abx Journalistik
Medie- och kommunikationsvetenskap
Annand bred utbildning i journalistik och medievetenskap
- 322abx Biblioteksutbildning/biblioteks- och informationsvetenskap, Dokumentations- och informationsvetenskap
Annand utbildning i biblioteks- och dokumentationsvetenskap
- 329z Journalistik och information (övrig/ospec. utbildning)

Humanister

Arkeologiämnen, Estetiska ämnen, Filosofiämnen, Finskugriska språk, Historieämnen, Historiska kulturer, Historisk-filosofiska ämnen ospec., Humaniora och teologi, Klassiska språk, Lingvistikämnen, Nordiska språk, Teckenspråk, Övrig humaniora och religionsvetenskap, Övriga germanska språk, Övriga språk, Romanska språk, Slaviska språk, Språkvetenskap ospec.

Matematiker/naturvetare:

- 420z Biologi och miljövetenskap (allmän utbildning)
- 421abx Biologi, Biokemi, toxikologi, farmakologi, nutrition,
Annand utbildning i biologi och biokemi
- 422z Miljövetenskap
- 429z Biologi och miljövetenskap (övrig/ospec. utbildning)
- 440z Fysik, kemi och geovetenskap (allmän utbildning)
- 441z Fysik
- 442z Kemi
- 443z Geovetenskap och naturgeografi
- 449z Fysik, kemi och geovetenskap (övrig/ospec. utbildning)
- 460z Matematik och naturvetenskap (allmän utbildning)
- 461z Matematik
- 462z Statistik
- 469z Matematik/naturvetenskap (övrig/ospec. utbildning)

Läkare:

721abcdefghijklx

- Läkarutbildning,
- Läkarutbildning – inklusive fullgjord AT,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom kirurgi och övriga opererande specialiteter,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom invärtes medicin,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom barnmedicin,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom geriatrik,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom allmän medicin,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom psykiatri,
- Läkarutbildning – specialistkompetens inom radiologi,
- Läkarutbildning – kliniska laboratoriespecialiteter,
- Läkarutbildning – annan specialistkompetens

Civilingenjör:

- 520a Civilingenjörsutbildning – generell teknik och teknisk fysik
- 521a Civilingenjörsutbildning – maskinteknik
- 522a Civilingenjörsutbildning – energi och elektroteknik
- 523a Civilingenjörsutbildning – elektronik, datateknik och automation
- 524a Civilingenjörsutbildning – kemiteknik och bioteknik
- 525a Civilingenjörsutbildning – fordons- och farkostteknik
- 526a Civilingenjörsutbildning – industriell ekonomi/organisation
- 529a Civilingenjörsutbildning – övrig/ospec. inriktning
- 540a Civilingenjörsutbildning – materialteknik
- 541a Civilingenjörsutbildning – livsmedel
- 542a Civilingenjörsutbildning – textilteknologi
- 543a Civilingenjörsutbildning – trä, papper, glas/porslin, plast
- 544a Civilingenjörsutbildning – berg- och materialteknik
- 580a Civilingenjörsutbildning – bred mot byggande (bl.a. lantmäteri)
- 581a Civilingenjörsutbildning – samhällsbyggnad, samhällsmiljö

582a Civilingenjörsutbildning – byggnadsteknik

Tandläkare:

724a Tandläkarutbildning

Religionsvetare:

221abx Teologie kandidatutbildning/motsvarande
Pastors-, missionärs- och diakonutbildning
Annan utbildning i religion

Jurister:

380abx Juristutbildning (juris kandidat/motsvarande),
Juristutbildning inkl. fullgjord tingsmeritering,
Annan utbildning i juridik och rättsvetenskap

Forskarnivå

Humanister:

Arkeologiämnen, Estetiska ämnen, Filosofiämnen, Finskugriska språk, Historieämnen, Historiska kulturer, Historisk-filosofiska ämnen ospec., Humaniora och teologi, Klassiska språk, Lingvistikämnen, Nordiska språk, Teckenspråk, Övrig humaniora och religionsvetenskap, Övriga germanska språk, Övriga språk, Romanska språk, Slaviska språk, Språkvetenskap ospec.

Beteendevetare:

Pedagogik, Pedagogiskt arbete, Psykologi, Undervisning

Samhällsvetare (ej beteendevetare):

Biblioteks- och informationsvetenskap, Demografi, Etnologi, Företagsekonomi, Genus, Informatik, data- och systemvetenskap, Juridik och samhällsvetenskap, Kommunikation mellan människor, Kriminologi, Kulturgeografi, ekonomisk geografi, Nationalekonomi Socialantropologi/etnografi, Socialvetenskap ospec., Sociologi, Statistik,

Statistik, data- och systemvetenskap ospec., Statsvetenskap,
Övrig samhällsvetenskap

Matematiker/naturvetare:

Algebra, geometri och analys, Analytisk kemi, Astronomi och astrofysik, Atmosfärs- och hydrosfärsvetenskap, Atom- och molekylfysik, Biokemi, Biokemi och klinisk kemi, Biologisk beroendeforskning, Biomaterial, Cell- och molekylärbiologi, Cellbiologi, Cellbiologi och genomforskning, Elektrofysik, Elementarpartikelfysik, Endogen geovetenskap, Exogen geovetenskap, Farmaceutisk biokemi, Fysikalisk kemi, Fysiologi, Fysiologi och farmakologi ospec., Fysiologi och näringslära, Geokosmofysik och plasmafysik, Kärnfysik, Kemi, Kondenserade materiens fysik, Mikrobiologi, Mikrobiologi och immunologi, Miljökemi, Molekylär biofysik, Naturvetenskap, Oorganisk kemi, Oral mikrobiologi, Organisk kemi, Organismbiologi, Övrig biologi, Övrig fysik, Övrig geovetenskap, Övrig kemi, Övrig matematik, Statistik, Teoretisk kemi, Terrestrisk, limnisk och marin ekologi, Tillämpad matematik

Medicine dr:

Anestesiologi och intensivvård, Arbetsterapi, Dermatologi och venerologi, Folkhälsomedicinska forskningsområden, Genetisk forskning, Hälso- och sjukvård i samhället, Immunologi, Infektionssjukdomar, Kirurgi, Kirurgi ospec., Kirurgisk forskning, Medicin, Medicinsk laboratorievetenskap, Medicinsk teknik, Obstetrik och gynekologi, Obstetrik och kvinnosjukdomar, Oftalmologi, Omvårdnad, Onkologi, Otorhinolaryngologi, Patologi, Psykiatri, Radiologisk forskning, Samhällsfarmaci Sjukgymnastik/fysioterapi, Socialmedicin ospec., Toxikologi

Odontologie dr:

Cariologi, Endodonti, Medicin och odontologi, Morfologi, Odontologisk beteendevetenskap, Oral patologi och rättsodontologi, Oral protetik, Ortodonti, Övrig odontologi, Parodontologi, Pedodonti

Teknologie dr:

All annan teknikvetenskap, Arkitektur och bebyggelsevård Bildanalys, Bioteknik, Byggnadsteknik, Byggproduktionsteknik, Datavetenskap, Dator teknik, Elektronik, Elektronisk mät- och apparat teknik, Elektroteknik, Elkraftteknik, Farkostteknik, Fotonik, Fysisk planläggning, Geoteknik och gruvteknik, Industriell organisation, administration och ekonomi, Kemisk process- och produktionsteknik, Konstruktionsmaterial, Konstruktionsteknik, Lantmäteri, Livsmedelsteknik, Mekanisk och termisk energiteknik, Mekanisk tillverknings teknik, Metallurgisk process- och produktionsteknik, Miljöteknik, Produktion och arbetsvetenskap, Reglerteknik, Rymdteknik, Signalbehandling, Strömmingsmekanik, Systemteknik, Teknik, Teknisk fysik, Telekommunikation, Vattenteknik, Ytbehandlingsteknik, Övrig bearbetning/sammanfogning, Övrig elektroteknik, elektronik och fotonik, Övrig industriell teknik och ekonomi, Övrig informationsteknik, Övrig kemiteknik, Övrig samhällsbyggnadsteknik och arkitektur, Övrig teknisk materialvetenskap, Övrig teknisk mekanik

Juris dr:

Civilrätt, Finansrätt, Offentlig rätt, Övrig rätt, Processrätt, Rättvetenskap/juridik ospec., Straffrätt

Teologie dr:

Religionsvetenskap/teologi

Forskarnivå

Engelska, nederländska och tyska:

Övriga germanska språk

Historia:

225a Historia

Litteraturvetenskap och Konstvetenskap:

Estetiska ämnen

Företagsekonomi:

340a   Ekonomutbildning/företagsekonomi

Nationalekonomi/Ekonomisk historia:

314z   Nationalekonomi och ekonomisk historia

Pedagogik:

142z   Pedagogik

Psykologi:

Psykologi

Sociologi:

312a   Sociologi

Statsvetenskap:

313z   Statsvetenskap

Appendix 3. Utbildade till bibliotekarie eller journalister

Vår indelning på olika inriktningar följer den som är fastställd av Högskoleverket och SCB. Det finns emellertid inte alltid skarpa gränser mellan olika fakultetsområden och vissa kategorier skulle vissa vilja föra till en annan inriktning. Ett par exempel är de som genomgått akademisk utbildning för journalister och bibliotekarier. Dessa utbildningar räknas i den ovan nämnda indelningen till samhällsvetenskap. I appendixtabell 13 har vi redovisat dem separat och i samma tabell lagt in de tidigare redovisade uppgifterna för humanister. Av denna redovisning framgår att journalister har högre och bibliotekarier lägre inkomster än humanister. Totalt skulle det innebära något högre genomsnittsinkomster (med ungefär 8000 kronor om året) för den utvidgade humanistgruppen jämfört med dem som i vår undersökning är klassificerade som humanister. Humanisterna är emellertid även efter en sådan omklassificering den grupp som har lägst årsarbetsinkomster (se uppgifterna i tabell 11).

Vi vill understryka att uppgifterna för journalisterna gäller dem som har en journalistexamen från högskola och universitet och inte alla som arbetar som journalister. Det finns till exempel många som arbetar som journalister som har genomgått journalistutbildning i annan form (t.ex. på folkhögskola) eller som inte har någon journalistutbildning. Dessutom gäller att de som har journalistutbildning som akademisk grundexamen inte alltid arbetar som journalister.

Appendixtabell 13. Årsarbetsinkomst år 2008 för personer 64 år och yngre med akademiska grundexamen erhållen i Sverige som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Alla	Antal personer
Humanister	314 245	272 242	288 201	242 152	284 736	29 665
Bibliotekarier	292 701	267 043	272 707	268 633	272 474	5 650
Journalister	368 333	312 838	332 920	275 193	330 290	9 374
Humanister inklusive bibliotekarier och journalister	324 554	279 736	295 815	257 868	292 542	44 689

Nästa steg är att se hur överföringen av dessa båda grupper påverkar genomsnittsinkomsterna för den reducerade samhällsvetargruppen.

Av appendixtabell 14 framgår att genomsnittsinkomsterna stiger; både journalister och bibliotekarier har lägre årsarbetsinkomster i genomsnitt än vad samhällsvetarna inklusive dessa båda grupper har. Genomsnittsinkomsten för samhällsvetare stiger därmed när de som tillhör dessa båda grupper tas bort och passerar genomsnittsinkomsterna för psykologer, matematiker/naturvetare och religionsvetare.

Appendixtabell 14. Årsarbetsinkomst år 2008 för personer 64 år och yngre med akademisk grundexamen erhållen i Sverige som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Alla	Antal personer
Samhällsvetare (ej ekonomer, psykologer, socionomer)	396 918	299 572	341 283	274 216	336 732	46 048
Samhällsvetare (ej ekonomer, psykologer, socionomer, journalister, bibliotekarier)	412 469	302 962	356 649	274 797	350 381	31 024

Appendix 4. Lärarexamen i humanistiska ämnen

En grupp som i många sammanhang nämns som en grupp som borde inräknas bland humanisterna, men som inte är inkluderade med den avgränsning som vi har använt, är de som har lärarexamen med humanistisk inriktning som sin högsta examen. Vi redovisar här i appendix 4 en del uppgifter om denna grupp. Det finns vissa komplikationer vad gäller statistiken för denna grupp av lärare. För det första har många i sin lärarexamen ämnen som tillhör flera fakulteter, t.ex. en kombination av samhällskunskap och historia, naturvetenskap och språk eller estetiskt ämne och språk. Vi har valt att inkludera alla som har minst ett humanistiskt ämne i sin examen. För det andra finns det betydande förändringar av den institutionella utformningen av lärarutbildningen och examenstyperna inom denna över åren. Det betyder att det är få som klassificeras ha lärarutbildning med humanistisk inriktning bland dem som tillhör de äldre åldersgrupperna. De kan istället ingå bland dem som är klassificerade som humanister. Det finns däremot inte samma snedfördelning vad gäller ålder om vi undersöker alla lärare oavsett inriktning och nivå. Den förändring av utbildningssystemet för ämneslärare som ligger bakom denna snedfördelning gör också att gruppen ökar snabbt i statistiken (vi har jämfört 2008 och 1998) om än troligen inte alls lika mycket ute i skolorna.

I appendix tabell 15 redovisar vi sysselsättningsgraden för dem med lärarexamen med humanistisk inriktning. Den är relativt hög, vilket delvis kan beror på att de med äldre former av lärarexamen och därmed många av dem som är nära pensionsåldern inte ingår i redovisningen. Det skall understrykas att detta att ha en lärarexamen inte alltid innebär att vara lärare. Inte så få av dem med lärarexamen arbetar utanför skolektorn.

Appendix tabell 15. Andel sysselsatta år 2008 bland personer 64 år och yngre med lärarexamen med humanistisk inriktning (ej lärare för grundskolans lägre stadier) avlagd i Sverige som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga
Lärarexamen i humanistiska ämnen	95,7%	95,5%	96,4%	86,9%	95,5%

I appendix tabell 16 redovisar vi uppgifter om årsarbetsinkomsterna för dem som har en lärarexamen med humanistisk inriktning. Vi ser att inkomsterna är låga. Vi finner vid en jämförelse att de är än lägre än de för humanisterna. Om vi inkluderar lärarna i humanistgruppen skulle alltså genomsnittsinkomsterna sjunka för humanisterna. Den generella bilden av att humanister är en grupp med låga inkomster förstärks.

Appendix tabell 16. Årsarbetsinkomst år 2008 för personer 64 år och yngre med lärarexamen med humanistisk inriktning (ej lärare för grundskolans lägre stadier) avlagd i Sverige som högsta examen

Inriktning	Män	Kvinnor	Född i Sverige	Född utomlands	Samtliga	Antal individer
Lärarexamen i humanistiska ämnen	308 235	268 444	281 112	271 059	280 272	26 302

Anm. Endast de som har någon inkomst från arbete ingår i beräkningarna.

Författarna

Julia Boguslaw som har en magisterexamen i nationalekonomi från Handelshögskolan i Stockholm är doktorand i nationalekonomi vid Stockholms universitet och forskningsassistent vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet.

Anders Ekström är docent i idé- och lärdomshistoria och verksam vid avdelningen för teknik- och vetenskapshistoria, KTH. Hans senast utgivna bok är *History of participatory media. Politics and publics, 1750–2000* (2011).

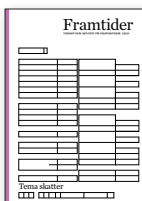
Lars Geschwind är fil.dr och seniorkonsult vid Faugert & Co. Han har mångårig erfarenhet av utvärderingar, utredningar och analyser inom främst områdena forskning, forskningspolitik och högre utbildning.

Niklas Stenlås är fil.dr i historia vid Institutet för Framtidsstudier. På senare tid har han intresserat sig för utbildningsfrågor och bland annat publicerat rapporten *En kår i kläm – Läraryrket mellan professionella ideal och statliga reformideologier* (2009).

Sverker Sörlin är professor i miljöhistoria och verksam vid avdelningen för teknik- och vetenskapshistoria, KTH. Han har utgivit en lång rad böcker, varav den senaste är *Kroppens geni. Marit, Petter och skidåkning som lidelse* (2011).

Miriam Terrell är juniorkonsult vid Faugert & Co och filosofie kandidat i utredningssociologi med särskild inriktning mot statistik- och utvärderingsmetodik.

Eskil Wadensjö är nationalekonom och professor i arbetsmarknads- politik vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet. Han är även föreståndare för Stockholms universitets Linnécentrum för integrationsstudier (SULCIS) som är grundat på ett av Vetenskapsrådets Linnéstöd.

Framtider | Tidsskrift från Institutet för Framtidsstudier

Prenumerera på Framtider – 4 nummer 100 kr!
Mejla namn och adress till:
order@framtidstudier.se
eller ring 08-402 12 00.

Institutet för Framtidsstudier Forskningsrapporter

- *Humanisterna och framtidssamhället* (2011/1).
- *Who cleans the welfare state? Migration, informalization, social exclusion and domestic services in Stockholm*, Anna Gavanas (2010/3).
- *Omvärldsanalys – till vilken nytta?*, Torbjörn Lundqvist (2010/2).
- *Ubikvitär framtid? IT-perspektiv på stat och samhälle*, Markus Gossas och Torbjörn Lundqvist (2010/1).
- *Skogens kontroverser. En studie om plats och politik i norra Sverige*, Karin Beland Lindahl (2009/3).

- *What Future for Social Investment?*, red. Nathalie Morel, Bruno Palier och Joakim Palme (2009/2).
- *European Social Models. Protection and Inclusion*, Joakim Palme, Kenneth Nelson, Ola Sjöberg och Renate Minas (2009/1).

Institutet för Framtidsstudier i samarbete med Dialogos förlag | Serie Framtider

- *Den rimliga integrationen*, Ludvig Beckman (2011).
- *Barnen och välfärdspolitiken. Nordiska barndomar 1900–2000*, Astri Andersen,

- Ölöf Gardarsdóttir, Monika Janfelt, Cecilia Lindgren, Pirjo Markkola och Ingrid Söderlind (2011).
- *Frivillig barnlöshet*, red. Kristina Engwall och Helen Peterson (2010).
- *Förlorad kontroll. Den ifrågasatta framstegstanken*, Bernt Skovdahl (2010).

Institutet för Framtidsstudier | Serie Framtidens samhälle (2006–2008)

- *Fjorton perspektiv på framtiden. Samhälls- och humanvetenskapliga framtidsstudier*, red. Susanne Alm och Joakim Palme (2008).
- *Att göra historia. Vänbok till Christina Florin*, red. Maria Sjöberg och Yvonne Svanström (2008).
- *Den digitala framtiden*, Bernt Skovdahl (2008).
- *Framtiden – om femtio år. Global utveckling och ruralt-urbant i Norden*, Janken Myrdal (2008).
- *Hälsa – makt, tolkning, styrning*, red., Kristina Engwall, Magdalena Bengtsson Levin och Stefanie von Schnurbein (2008).
- *Sverigebilder. Det nationellas betydelser i politik och vardag*, red. Urban Lundberg och Mattias Tydén (2008).
- *Mellan folkbildning och fondrådgivning. Nya perspektiv på pensions-systemet*, red. Urban Lundberg (2007).
- *Sverige i världen – att vända faran till fördel. Åldrandets många möjligheter*, Thomas Lindh (2007).
- *Friskolorna och framtiden. Segregation, kostnader och effektivitet*, red. Anders Lindbom (2007).
- *Staten som vän eller fiende? Individ och samhälle i svenskt 1900-tal*, Marika Hedin, Urban Lundberg, Jens Rydström och Mattias Tydén (2007).
- *Den självstyrande medborgaren? Ny historia om rättvisa, demokrati och välfärd*, red. Christina Florin, Elisabeth Elgán och Gro Hagermann (2007).
- *Children's Work in Everyday Life*, red. Kristina Engwall och Ingrid Söderlind (2007).
- *How Migration Can Benefit Development*, red. Kristof Tamas och Joakim Palme (2006).
- *Den kreativa staten. Framtidspolitiska tendenser*, red. Torbjörn Lundqvist (2006).
- *Sustainable Policies in an Ageing Europe. A Human Capital Response*, red., Thomas Lindh och Joakim Palme (2006).
- *Labour Migrants Unbound?*, Kristof Tamas och Rainer Münz (2006).
- *Kommunal samverkan och statlig nätverksstyrning*, Markus Gossas (2006).

För beställningar och information om utgivningen:

www.framtidstudier.se order@framtidstudier.se 08-402 12 00

Forskningsrapport 2011/1

Var står svensk humaniora idag? Vilken är egentligen humanisternas position på arbetsmarknad och i samhällslivet, och hur har detta förändrats över tid? Mot vilken framtid leder dagens så kallade humanistiska programutbildningar? Frågor som dessa diskuterades under konferensen "Humanisterna och framtidssamhället" i mars 2011 och i denna skrift publiceras uppdaterade versioner av de tre forskningsrapporter som låg till grund för konferensen:

- *Julia Boguslaw & Eskil Wadensjö*: Vilka är humanisterna? Humanisterna och den svenska arbetsmarknaden
- *Lars Geschwind & Miriam Terrell*: Vilka var humanisterna? Miljöer och verksamhet 1900, 1950 och 2000
- *Niklas Stenlås*: Vilka blir humanisterna? Humaniora vid svenska lärosäten idag och imorgon

"Vi behöver ett sakligt underlag för att klara den omvandling och förnyelse av humaniora som vi tror är nödvändig. Vi kan inte möta det nya århundradet med bortåt tio miljarder människor på en planet skakad av djupa kriser, och med ett större behov av nya tolkningar och meningsskapande sammanhang än på mycket länge, med budskapet att vi ska låta ekonomer på finansdepartementet, genom att räkna citeringar, bestämma omfattningen av och inriktningen på kunskapsutvecklingen. Men vi kan inte heller möta det med budskapet att humaniora fungerar bäst i de former som kan förknippas med det tidiga 1900-talets självbestämmande ensamprofessorer."

Ur Anders Ekströms och Sverker Sörlins inledningskapitel.

INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER
BOX 591, SE-101 31 STOCKHOLM
TELEFON: +46(0)8-402 12 00
E-POST: INFO@FRAMTIDSSTUDIER.SE
WWW.FRAMTIDSSTUDIER.SE
ISBN 978-91-85619-84-9